

Leto XXXIV.

Številka 1.—4.

SLOVENSKI PRAVNIK.

—•••—
Izdaja društvo „Pravnik“ v Ljubljani.

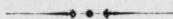
—•••—
Odgovorni urednik:
DR. DANILO MAJARON.

V LJUBLJANI.
Natisnila „Narodna tiskarna“.
1920.

VSEBINA.

1. <i>Dr. H. Steska</i> : K vprašanju organizacije naše države	1
2. <i>Univ. prof. dr. Ld. Pitamic</i> : Postanek in razvoj lige narodov v letu 1919	21
3. <i>Univ. prof. dr. Ant. Skumovič</i> : Razmerje prizivnih razlogov in sodbenih razlogov	45
4. <i>Dr. Fr. Goršič</i> : Pravo bodočnosti	60
5. <i>Univ. prof. dr. Md. Dolenc</i> : Kazensko pravosodstvo na bojnem polju	69
6. Evidenčni reki višjega deželnega sodišča v Ljubljani	78
7. Iz pravosodne prakse. A. Civilno pravo.	
a) Izpodbojni rok §-a 159 zad. odstavek o. d. z. pričenja šele od dne, ko odpade vsaka ovira za vložitve tožbe	84
b) Zmisel §-a 1 naredbe min. pravosodja in financ z dne 24. oktobra 1897, drž. zak. št. 251, ne more v zvezi s §-om 1395 o. d. z. segati dalje nego da je erar kot cessus, dokler ne sprejme obvestila na predpisani način, upravičen plačati prvega upnika ali ž njim kakor si bodi poravnati se	89
c) Povračilna dolžnost radi obogatitve ne obstoja za poštenega posestnika	92
d) Najemnik je prekludiran z vsemi ugovori zoper odpoved, ki jih ni podal v osemdnevnem roku, in si ne more pridržati nadaljnjih navedeb za ustno razpravo (§ 562 c. pr. r.)	96
B. Kazensko pravo.	
„Gospodin Franjo“	98
8. Književna poročila	102
9. Juridična fakulteta v Ljubljani	106
10. Razne vesti	109

SLOVENSKI PRAVNIK.

Leto XXXIV. V Ljubljani, aprila meseca 1920. Štev. 1—4.

K vprašanju organizacije naše države.

Dr. Henrik Steska.

Malodane v vseh slojih našega jugoslovanskega naroda prevladuje prepričanje, da obveljaj v državi Srbov, Hrvatov in Slovencev parlamentarni način vladanja. Parlament, naj se že imenuje narodno predstavništvo ali narodna skupščina, je pač zastopnik ali reprezentant vsega naroda, vsega prebivalstva, ako je izšel iz občnih, enakih, tajnih, neposrednih in so-razmernih volitev. V tem slučaju namreč ustreza številno razmerje med zastopniki posameznih strank, stanov in razredov kolikor toliko razmerju med dotičnimi socialnimi sloji samimi. Povsem upravičeno je torej, da je tak parlament glavni nositelj državne oblasti.

Parlamentarizem pa nikakor ne sme vladati neomejeno, ker sicer bi se morali bati, da vsakokratna večina v parlamentu zlorabi svojo moč. Ne smemo dvomiti, da bi parlamentarna večina skušala prej ali slej, vedé ali nevedé v dosego hipnih strankarskih koristi delovati na način, ki nikakor ni v blagor prebivalstva in ki pomenja za velik del naroda neznosen absolutizem.

To se da le preprečiti, ako onemogočijo notranje oziroma zunanjepolitične ovire tako zlorabo. Zgodovina nas uči, da ima neomejeni parlamentarizem kal smrti v sebi in da so take države torišče najkrutejšega absolutizma in najbolj pripravna tla za državljanske vojne in za izkoriščanje s strani inozemstva.

Prenostranski parlament je vsekakor zavreči. Vsa državna moč ne sme biti osredotočena v parlamentu, ker bi se sicer o kaki državljanski svobodi ne smelo več govoriti. V svesti si moramo biti, da je obstoj raznih strank povsem upravičen in da so v večji ali manjši meri tudi zahteve posamez-

nih strank upravičene. Neizmerno težko je, tu dobiti prave mere, a gotovo je, da se morajo državniki izogibati nestrpnega strankarstva ali pa šarlatanskega koristolovstva. V deželah, koder je mnogo analfabetov, tudi slednje ni povsem izključeno, kajti volilci ne morejo kontrolirati delovanja svojih zastopnikov. Pri volitvi narodnih zastopnikov v takih krajih ne odloča vedno trezni razum volilcev, temveč v prvi vrsti čustvo. Govorniška fraza in poza le premnogokrat odločujeta na kvar zdravemu razumu.

Vodilna misel v našem državnem življenju bodi torej tak parlamentarizem, ki vsled raznih omejitev ne dopušča nevarnih izrastkov in izrodov. V bistvu spadajo vse te omejitve parlamentarnega režima pod pojem decentralizacije. Decentralizacija je pa ali stvarna ali krajevna. Stvarna decentralizacija obstoja v tem, da so državni posli ali funkcije z ozirom na svojo vsebino in smer poverjeni različnim činiteljem. Krajevna decentralizacija pa vpoštevava važnejše razlike v političnem, gospodarskem in kulturnem oziru v posameznih delih države.

Vrhovno državno oblast delimo po njenih opravilih v zakonodajo, v upravo in v pravosodje. Vsaka teh treh funkcij je važna, a najvažnejša je pač zakonodajna oblast. Ona daje predpise, kako naj bo vsa država organizirana ter kako bodi urejeno medsebojno razmerje med posamezniki in pa med posameznikom ter državo.

I.

Ker je zakonodajna najvažnejša funkcija državne oblasti, zaradi tega je treba, da je pri zakonodaji parlament prvi činitelj. Ni pa treba, da bi bil edini činitelj, ker sicer bi se parlament večkrat pre naglil, ali bi kaka hipna večina v parlamentu izrabila svoj položaj v dosego enostranskih strankarskih koristi in pozabila na občni blagor države.

Protiutež proti pre nagljenosti v zakonodaji je v monarhiji predvsem kralj. Sam nikakor ne more zakonov izdati, a ima pravico, da odreče sklepom parlamenta svojo pritrditev. Sklep brez kraljeve pritrditve pa ne bi smel postati zakon.

Istotako naj kralju pristoja pravica predčasne razpustitve parlamenta, ako meni, da delovanje parlamentarne večine ne ustreza narodovim težnjam in je pričakovati drugačnega izida volitev.

Kralj in njegova rodovina sta nekak trajen element v državi. Parlamentarne večine se morda hitro menjajo, ne menja se pa kraljevska rodovina. Člani kraljevske rodovine streme, da ima dinastija ugled med vrstniki. V času svetovnega prometa se je mentaliteta dinastij precej predrugačila, ne gre jim za absolutizem v lastni državi, temveč za ugled v krogu drugih dinastij. Ugled je pa seveda tem večji, čim bolj procvita država, ki jej dinastija načeluje. Kraljevska rodovina si je tedaj povsem v svesti, da morejo le urejene razmere v državi in občno blagostanje prebivalstva ustvariti ugled in sijaj dinastije in da je usoda kraljevske hiše tesno zvezana z usodo države. Takim sklepom parlamenta, ki evidentno ogrožajo razvoj države, bi torej kralj že vsled gornjih prevdarkov ne mogel pritrditi. Nasprotno pa se bo kralj v interesu kolikor možno mirnega razvoja življenja izogibal vseh nepotrebnih sporov s parlamentom.

Druga vrsta protiuteži je sodelovanje raznih teritorialnih avtonomnih zastopstev, stanovskih zastopstev in strokovnih sosvetov pri zakonodaji. Tem korporacijam in sosvetom naj se da prilika, da tekom primernege roku oddajo svoja mnenja in izražajo svoje želje glede nameravanih zakonov. Osebe, katerim je poverjena sestava zakonskih načrtov, in pa parlament sam bodo se na ta način do dobrega seznanili s težnjami posameznih slojev in posameznih pokrajin.

Tu nastane tudi vprašanje, ali je sploh treba in ali je v korist mirnemu razvoju, da osrednji parlament sklepa vse zakone. Pomisliti moramo, da so gospodarske, kulturne in družabne razmere pri Srbih, Hrvatih in Slovencih v posameznih pokrajinah dokaj različne. To je popolnoma naravno in drugače sploh biti ne more, saj loči včasih kar večstoletna različna zgodovina posamezne pokrajine.

Naše stremljenje meri na medsebojno zblížanje in glavni pogoj za to zblížanje je po hudem, trdnem boju dosežen, imamo skupno državo. Da se pa izognemo nepotrebnim bojem

in da moremo vse naše moči zastaviti gospodarskemu in kulturnemu delu, v ta namen moramo opustiti vsako prehitro in torej nenaravno izenačenje med posameznimi pokrajinami. Poizkus, kar kratkomalo potom zakona izenačiti družabne razmere v posameznih deželah naše države bil bi povsem brezuspešen in bi izzval skrajno nevarno reakcijo. Izenačenje naj se izvrši stopnjema tekom prihodnjih generacij. Takega izenačenja večina prebivalstva ne bo niti opazala, odpora ne bo, a končni uspeh bo tem globlji. Strog centralizem je že vsled tega popolnoma neizvedljiv, ker imamo vse pre malo železnic, ki bi spajale posamezne pokrajine, a naša država je jako obširna. Od Ljubljane do Beograda je približno ista razdalja, kakor od Ljubljane do Prage in od Beograda proti Solunu do najjužnejše točke naše kraljevine pa ista razdalja kakor od Prage do Hamburga. Večji del našega ozemlja je tudi dokaj hribovit, kar otežkočuje promet in pospešuje partikularizem. Prevelikemu partikularizmu se morajo seveda tudi upirati, kajti ta bi znal ugonobiti s težavo doseženo edinstvo, skupno državo in bi s tem sosebno nas Slovence izpostavil nevarnemu pritisku zlasti naših sosedov na zapadu in na severu.

Decentralizacija mora biti taka, da ne povdarja po nepotrebnem razločka med Srbi in Hrvati. Nikakor ne gre, da bi se tvorile tri, v večji meri avtonomne samoupravne dežele, namreč Srbija, Hrvatska in Slovenija. Hrvatska bi v takem slučaju obsegala menda Hrvatsko, Medjimurje, Baranjo, Slavonijo (razun Srema), Bosno tostran Vrbasa in pa Dalmacijo približno do Neretve, a ostale pokrajine bi pripadale po legi ali Sloveniji, ali Srbiji. S takšno Hrvatsko in takšno Srbijo bi le umetno in protinaravno oddaljevali Hrvate od Srbov in do prepotrebnege izenačenja bi morda tudi po več generacijah ne prišli. Upoštevati nam je tudi dejstvo, da se omejnene po večini hrvatske pokrajine same med sabo prav močno razlikujejo in isto velja o srbskih pokrajinah.

Ako že moramo decentralizirati, in o tem pač ne more biti nikakega dvoma več, potem naj tvorijo z malimi spremembami predvsem dosedanje, po pravnih uredbah se razlikujoče pokrajine podlago za krajevno decentralizacijo.

Take geografske, gospodarske in kulturne enote bi bile:

1. **Slovenija**, kjer bo gotovo še nekaj desetletij v rabi poseben pismen jezik, namreč slovenščina in ne srbohrvaščina. Z učenjem srbohrvaščine pa se naj prične že v višjih letnikih ljudske šole, kajti le na ta način se bomo smotreno bližali ostalim Jugoslovanom.

2. **Hrvatska**, ki bi obsegala poleg dosedanje Hrvatske in Slavonije tudi Medjimurje in Baranjo, a od katere bi se iz geografskih razlogov odcepil Srem.

3. **Dalmacija**, ki ima poseben, povsem primorski značaj, saj je ozek pas med dokaj visokim gorovjem in med morjem. Dandanes ima še jako slabe zveze s svojim zalediem, a že vsled svoje razprostranosti je treba, da tvori posebno enoto; razdalja od dalmatinskega otoka Raba do Dubrovnika je namreč ista kakor od Ljubljane do Brna.

4. Gorata **Ercegbosna**, ki se tudi zavoljo mnogoštevilnega muslimanskega življa izdatno razlikuje od sosedne Hrvatske in sosedne pomoravske Srbije.

5. **Srbska vojvodina**, ki obsegaj obširne ravni Bačke, srbskega Banata in pa Srema.

6. **Pomoravska Srbija**.

7. **Povardarska Srbija**.

8. **Črna gora s Skadrom**.

Iz zgodovinskih in iz geografskih razlogov obstojajo v vsaki teh dežel posebne razmere, vendar se pa tudi pri izdatni avtonomiji ni treba bati, da bi nastala stremljenja po ustanovitvi lastnih pokrajinskih držav, ker nobena omenjenih pokrajin ne bi imela potrebnih pogojev za lastno državnost.

V gotovi meri se bo morala zakonodaja prepustiti posameznim pokrajinam ali deželam.

Osrednji parlament bi sklepal o ustavi naše države, t. j. o nositeljih posameznih funkcij državne oblasti in o omejitvah državne oblasti napram državljanom, nadalje o vojaških, vnanjih (trgov., prometnih in političnih) stvareh, o železniških, pomorskih in poštnih stvareh, o državnih financah, o državljanstvu in domovinstvu, o civilnem, o zasebnem in javnem trgov. in obrtnem pravu, o kazenskem pravu, o kazenskem in civilnem pravnem redu, o cerkvah in verskih družbah ter o medverskih razmerah. V drugih področjih bi pa parlament

vobče sklenil le okvirne zakone, a sklepanje o podrobnih zakonih bi pripadalo deželnim zborom. Seveda bi tudi te izvršilne zakone moral še kralj potrditi, ker bi sicer ne postali zakoni. Dejstvo, da bi dežele smele le v okviru državnih zakonov sklepati o podrobnih zakonih, nadalje, da bi jih moral pristojni resortni minister predložiti s svojim mnenjem kralju v potrjenje in končno da bi šele s kraljevo potrditvijo dobili zakonito veljavo, to menda izključuje vsako bojazen, da bi se deželna zakonodaja vdejstvovala v centrifugalni, obstoju države nevarni smeri.

Nikakor pa ne bi zadostovalo, če bi se mesto podrobnih deželnih zakonov izdajale le izvršilne naredbe, kajti naredba se da prelahko zamenjati z drugo in ne daje dovolj gotovosti.

Umljivo je, da za sklepanje o ustavi in o njeni spremembi ne zaščita navadna parlamentarna večina, kakoršna je predpisana za navadne zakone. Le v navzočnosti zelo velikega števila poslancev in le s posebno kvalificirano večino navzočih poslancev bi se smela predrugačiti ustava. Ta naj bo trdna podlaga vsega javnega življenja, reda in svobode in vsled svojega izrednega pomena mora biti vsaka sprememba ustave izredno otežkočena. Pripetilo bi se pa lahko, da navaden zakon krši ustavo. Istotako ni izključeno, da ne bi deželni zakon prekoračil okvirnega državnega zakona. Ta nevarnost je precej velika. Da se jo prepreči, naj bi moral pristojni minister vsako v osrednjem ali v deželnem parlamentu sklenjeno zakonsko predlogo, še predno jo predloži kralju v potrditev, odstopiti državnemu svetu, o katerem še spodaj napišem nekaj vrstic. To povsem neodvisno sodišče bi moralo odločati, ali zakonska predloga ne nasprotuje ustavi, oziroma ali se giblje deželni zakon v okviru zadevnega državnega zakona. Ako je državni svet mnenja, da nasprotuje zakon ustavi, bi moral osrednji parlament še enkrat sklepati o zakonski predlogi in bi jo smel kralj potrditi le pod pogojem, da se je o njej sklepalo na način, kakoršen je predpisan za spremembo ustave. Kadar meni državni svet, da je sklenjena deželna zakonska predloga prekoračila meje, določene jej v državnem okvirnem zakonu, potem naj minister vrne zakonsko predlogo deželnemu zboru, in ako bi posebna kvalificirana večina vztrajala pri svojem prvotnem

sklepu, potem naj o grajanih delih zakonske predloge sklepa še osrednji parlament.

Menim, da so take omejitve našega parlamentarizma nujno potrebne, ker ne računamo z gosposko zbornico ali senatom.

II.

Preidemo k u p r a v i. V monarhijah je kralj vrhovni nositelj upravne oblasti. A kakor smo opažali pri zakonodaji, da je treba absolutno diktaturo vsakovrstne parlamentarne večine omejiti v interesu narodnega blagostanja, ravnatoko pozna moderna monarhija več protiuteži proti preveliki premoči kralja in njegove najbližje okolice v izvrševanju upravne oblasti. Tudi ne gre, da bi državna oblast razpadla v tri skoro popolnoma ločne panoge, in bi zakonodajna, uprava in sodstvo ne imele potrebnih stikov. Ker je zakonodajna oblast najvažnejša oblast v državi, zaradi tega prizna moderna ljudskim zastopnikom glavno besedo pri zakonodaji, a ne izključuje pri njej povsem kralja, ki je pred vsem vrhovni nositelj upravne oblasti, nadalje neodvisnega sodstva in končno zastopnikov teritorialnih in stanovskih organizacij.

Uprava je oni del izvršilne oblasti, kateri ne spada k sodstvu. Uprava izvaja sklenjene in potrjene zakone, a ker je treba vobče hitrega poslovanja, ne trpi predolghih posvetovanj, kakoršna so potrebna za zakone. Povsem naravno je torej, da je zgodovina odkazala kraljem, predsednikom in manjšim kolegijem upravno oblast. Večtisočletne izkušnje se skrivajo za tem dejstvom.

Najmočnejša protiutež kraljevi premoči v upravi je parlament. Kralj upravlja namreč potom ministrov, ki so za svoja dejanja ne samo kralju, temveč tudi parlamentu odgovorni, a kar je glavno, parlament mora pač odobriti državni proračun, ker sicer nimajo kralj in ministri potrebnih sredstev za upravo. To je tudi razlog, zakaj so v parlamentarnih državah ministri le eksponenti vsakokratne parlamentarne večine. Ministrstvo je torej sestavljeno iz zastopnikov one stranke, ki ima večino v parlamentu, ali ako ni tako močne stranke, iz zastopnikov vseh onih strank, ki hočejo tvoriti na podlagi sklenjenega kompromisa večino v parlamentu.

V parlamentarni monarhiji torej opazamo, da je sicer kralj vrhovni, a ne glavni nositelj upravne oblasti. Glavna moč v upravi pripada malemu kolegiju zaupnikov parlamentarne večine. Za kralja velja vobče izrek: »Le roi règne, mais il ne gouverne pas«. (Kralj kraljuje, a ne vlada.) Kralj reprezentira državo na zunaj in predseduje narodnim svečanostim.

Le takrat, ko nevarni boji pretresajo državo, ali ko parlamentarna večina resno ogroža obstoj države, ali kadar take večine sploh ni, tedaj pride do veljave ne samo kraljeva pravica, odrekati odobritev sklenjenim zakonom ter s predčasno razpustitvijo parlamenta in z razpisom novih volitev apelirati na narodovo voljo, temveč tudi njegova pravica, da ne potrjuje kar vsake, od parlamentarne večine predlagane ministrske liste, ter da skuša doseči potreben sporazum in medsebojno popustljivost med strankami.

Ta funkcija dinastij je velikega pomena in je že od marsikatero države v času kriz odvrnila grozeči prevrat in njega usodepolne posledice.

Dandanes, ko še nimamo pravih ljudskih zastopnikov, temveč le po dogovoru med političnimi strankami določeno število zastopnikov vsake posamezne stranke, pa seveda za ministrstvo iz parlamentarne večine ni prostora. Ves sedanjí parlament je produkt kompromisa med strankami in nikakor ne vemo, če ta ali ona zveza političnih strank v parlamentu res ustreza volji jugoslovanskega naroda. Priznati pa moramo, da sedaj, ko naše meje še niso določene, ko še ne vemo, kakšna gospodarska bremena in kakšne politične obveznosti nam nprti mirovna konferenca in ko mora naša država na zunaj nastopati kolikor se da močna in enotna, še ni čas, da bi se izvedle volitve v ustavotvorne skupščine in sicer iz dveh razlogov. Politične stranke si še nikakor niso na jasnem, na kak način naj se volitve izvrše, in bo debata o tem vprašanju povzročila še hudih bojov, a istotako se volitve v tako važno zastopstvo, kakoršna je ustavotvorna skupščina, gotovo ne bi mogle vršiti brez ljutih borb. Takoj po sklenjenih mirovnih pogodbah se pa morajo brez vsakega odloga vršiti volitve v ustavotvorno skupščino, da pridemo do jasnosti. Iz tega sledi, da je za sedaj upravičeno le tako ministrstvo, ki sloni na slični podlagi kakor ves

parlament, namreč na kompromisu, na dogovoru vseh važnejših strank. Ker pa še nikakor ne vemo, kako bo govorila ustavotvorna skupščina, in ker gre le za prehodno dobo, pa mora naša zakonodaja in naša uprava na vsak način opustiti vse globlje reforme, rešiti le najbolj nujna in neodložljiva vprašanja, a ta tem vestneje in izpreminjati obstoječe naprave v posameznih pokrajinah le potem, če res ni mogoče še par mesecev počakati. Prenaglitost in s tem izzvati nepotrebne spore, je škodljivo in izpodkopava zaupanje ljudstva v vlado.

Kakor že gori povedano, odreja kralj sam vobče le izjemoma v važnejših stvareh, a tudi v teh slučajih je treba sopodpisa pristojnega ministrstva, ki je s tem za kraljevo odredbo odgovorno. To veljaj tudi glede vrhov. vojaš. poveljstva, da se onemogoči vsaka vojaška diktatura. Navadno izdaja izvršilne naredbe, ukrepa in razsoja minister sam ali od njega odvisni državni uradniki. Zaradi enotnosti v upravi in v svrhu vzdrževanja dobrih odnošajev med ministri je treba včasih tudi skupnih sej vseh ministrov, kjer se ministri pod predsedstvom ministrskega predsednika posvetujejo o načelih in smereh državne uprave in o nameravanih pomembnejših ministrskih odredbah.

Umljivo je, da ministri včasih skušajo v preveliki meri ustreči težnjam onih strank, iz katerih so izšli. Da se oblast ministrov preveč enostransko ne udejs:vuje in da se dovolj vpoštevajo posamezne krajevne in stanovske razmere, ni le treba, da preide velik del uprave od ministrov na podrejena upravna oblastva in da se uprava vrši vobče potom dveh ali treh instanc, temveč morajo upravna oblastva pri izdajanju izvršilnih naredb in deloma tudi pri izdajanju ukrepov zaslišavati teritorialna in stanovska zastopstva ter strokovne sosvete. Kadar upravna oblastva le razsojajo o obstoju pravnega razmerja ali pravice, takrat gotovo ni treba sodelovanja teh korporacij.

Drugače pa je pri izvršilnih naredbah k zakonom. Oblastvo, ki izdaje naredbo, se mora seznaniti s težnjami in željami vseh onih socialnih skupin ali slojev, ki jih prizadene nameravana naredba. Pri nekaterih ukrepih ne gre le za navadno, povsem enostavno presojanje pravno relevantnih dej-

stev ali pa za tako presojanje, ki ga najbolje opravijo posamezni strokovnjaki, temveč gre za presojanje, ali obstoja pri prebivalstvu potreba za gotove naprave, oziroma oblastvene odredbe ali ne. V takih slučajih je želeli sodelovanja omejenih korporacij. To sodelovanje se more vršiti na dvojen način. Samoupravna zastopstva in seosebno stanovska zastopstva, nadalje sosveti bi bili n. pr. posvetovalni organi upravnih oblastev, nekatera teritorialna samoupravna zastopstva (deželna, okrožna in okrajna zastopstva) pa bi bila v nekaterih primerih odločujoči organi ter bi predstojnik oblasti s svojim državnim uradništvom le izvrševal sklepe samoupravnih zastopstev in imel le v strogo pravnem oziru zaradi domnevane kršitve obstoječih zakonov pravico pritožbe z odloživo močjo.

Tako sodelovanje zelo blagodejno vpliva na javno mnenje, krepi zaupanje prebivalstva v upravo, vzbuja zanimanje najširših slojev za javno delovanje, onemogoči razne birokratske izrodke in seznanja uradništvo z ljudskimi potrebami.

Že pri zakonodaji se je izkazala potreba deliti med državno in deželno zakonodajo. Večstoletni različni razvoj v posameznih pokrajinah ali deželah sili k slični porazdelitvi državne uprave. Vnanji posli diplomatskega in trgovskega značaja, vojska in vojna mornarica, železnice, pošta in brozjav, pomorstvo, državne finance in denarstvo, državni gozdi in rudniki, morajo biti nedvomno strogo centralizirani, vrhovna stopnja mora biti ministrstvo, kateremu so v posameznih pokrajinah podrejena pokrajinska ravnateljstva oziroma deloma tudi deželne vlade, namreč kadar bi poslovale v centraliziranih stvareh.

Drugачe pa je z ostalimi upravnimi posli. Vsaka izmed osmero pokrajin naše jugoslovanske države imej svojo deželno vlado (zemaljsko vlado), ki bi v necentraliziranih stvareh na zunaj kot najvišja administrativna stopnja, razsojala in naredbe izdajala. Vzlic temu bi imeli tudi resortna ministrstva za te posle, a ta ministrstva bi izvrševala le nekako vrhovno politično nadzorstvo ter določala smer in načela, po katerih naj postopa uradniška pokrajinska vlada. Za pomoravsko Srbijo in za srbsko vojvodino bi taka deželna vlada

lahko odpadla ter bi se v tozadevnih posameznih resortnih ministrstvih ustanovili posebni odseki.

Na čelu deželnih vlad bi stali guvernerji ali bani, katere bi kralj na predlog ministrskega sveta imenoval izmed nevtralnega uradništva in ne izmed parlamentarcev. To je potrebno, da se izognemo nepotrebnim sporom, kajti večina v osrednjem parlamentu ne bo vedno in povsodi ista kakor v deželnih zborih. Z ozirom na obširno sodelovanje avtonomnih korporacij pri državni upravi bi se ne moglo govoriti o zapostavljanju ljudskih stremeljenj. Voditelji političnih strank v deželi bi imeli primernejšega posla kakor predsedniki in podpredsedniki deželnih zborov in kakor deželni odborniki. Deželne vlade bi tvorili razni resortni oddelki z manjšo ali večjo samostojnostjo na zunaj. Le-to bi veljalo n. pr. za rudarska glavarstva in gradbena ravnateljstva, ki bi vsled svoje večje samostojnosti imela posebne nazive.

Pod deželno vlado, oziroma v pomoravski Srbiji in Vojvodini pod posebnimi ministrskimi odseki bi bila okrožna ali župnijska oblastva kakor srednja stopnja in sreska ali kotarska oblastva kakor nižja instanca, le v Sloveniji in morda tudi v Dalmaciji bi imeli mesto okrožnih in sreskih oblastev le eno samo instanco, namreč okrajno glavarstvo, ki bi poslovalo kakor okrajno oblastvo in kojega okoliš je manjši od okrožja, a večji od sreza v ostalih jugoslovanskih pokrajinah. Pri nas v Sloveniji ne občutimo nobene nujne potrebe za zopetno uvedbo treh instanc v političnem postopanju in se je tozadevno vobče obnesla naša sedanja prehodna organizacija.

Poleg teh splošnih upravnih oblastev nižjih stopenj bodo morala pri centraliziranih kakor pri necentraliziranih poslih po potrebi poslovati še posebna strokovna oblastva nižje stopnje.

Na čelu posameznih državnih oblastev in drugih državnih uradov in zavodov stoje državni uradniki, katerim je pridruženo potrebno število pomožnih državnih uradnikov. Le ministri so vobče parlamentarci in navadno ne izhajajo iz uradniških vrst. Prevažno je, da se uradniški stan ne udeležuje preveč strankarskih bojev in da se upira izrabljanju v strankarske namene. Tako uradništvo omili v izdatni meri politično borbo, utrjuje zaupanje prebivalstva v vlado in dviga pravni

čut. Tako uradništvo pa more nastati in se vzdrževati le pod posebnimi pogoji. Uradništvo mora v primeri z drugimi stanovni imeti zadostno plačo, ker sicer se bode prej ali slej globoko in splošno zajedla grda podkupljivost. Skrbeti ie pa tudi treba za povzdigo posebne stanovske časti, ki stavlja nepristransko uradovanje nad vse. Ta psihološki moment je izredne važnosti, a ga parlamentarci dosledno prezirajo. Gori navedenemu namenu bi služili posebno disciplinarni senati za uradništvo, ki bi bili vsaj po večini sestavljeni iz neodvisnih sodnikov. Taki neodvisni senati bi ne odvrčali le marsikaterga uradnika od zlorabe uradne oblasti in od nedostojnega vedenja, temveč bi obenem med državnim uradništvom tudi utrdili zavest, da se jim ni treba bati pristranskih razsodb s strani odvisnih, raznim nezakonitim vplivom podvrženih disciplinarnih komisij.

Tudi je potrebno, da postanejo vobče le uradniki nižjih činov po večletni zadovoljivi praksi in z zadostnimi teoretičnimi študiji uradniki višjih činov, da se državni uradniki morejo odpuščati le na podlagi razsodbe pristojnega disciplinarnega senata in da imajo državni uradniki, vdove in otroci umrlih uradnikov pravico do pokojnine. Le izjemoma in na nestalnih službenih mestih bi se smeli vporabljeti na podlagi zasebne pogodbe tudi začasni uradniki, ki bi pa z ozirom na svojo manjšo odgovornost ne imeli pravice oblastvenega ukrepanja in razsojanja. Povsem naravno je, da v tako obširni državi, kakor je država Srbov, Hrvatov in Slovencev, imenuje kralj le državne uradnike višjih činov, ostale pa minister, oziroma šef deželne vlade.

Navadna kazensko - pravna in posebna disciplinarna odgovornost državnih in drugih javnih uradnikov ščiti sicer prebivalstvo v precejšnji meri pred uradno zlorabo, a nikakor ne zadošča. Ako javen uradnik v svojem poslovanju bodisi nalašč, bodisi s kaznjivo malomarnostjo povzroči državi, občini ali posamezniku krivično škodo na imovini in se škoda z rednim pravim lekem ne da ozdraviti, takrat jamči uradnik in ako nima premoženja, država, oziroma pri občinskih uradnikih občina za nastalo škodo. Odškodnino bi bilo zahtevati s težbo pri rednem zbornem sodišču I. stopnje.

Nadalje pa nam je omeniti tudi avtonomnih teritorialnih zastopstev.

Deželni zbori, ki bi slično kakor osrednji parlament izšli iz splošnih in sorazmernih volitev, bi ne sklepali le o deželnih zakonih, temveč bi poleg te najvažnejše naloge tudi sodelovali pri upravi. Sodeloval bi ali ves deželni zbor (zemaljski sabor) ali pa le deželni odbor, ki bi bil ožji odsek deželnega zbora na podlagi sorazmernih volitev, a bi ne bil nikako oblastvo; seveda bi se deželnemu zboru in odboru moralo prideliti posebno tajništvo. Ker bi mnogoštevilni deželni zbor ne mogel nepretrgoma delovati in ker ne gre, da bi se z malenkostmi bavil, tedaj bi se njega ožji odbor v mnogih, ob določenem času se vršечih rednih, po potrebi tudi izvenrednih sejah posvetoval in sklepal o zelo nujnih, oziroma o manj važnih stvareh. V primerih, v katerih bi imel deželni zbor oziroma odbor odločilno moč, bi deželna vlada bila le izvrševalni državni organ.

Okrožni (županijski), sreski (kotarski) oziroma okrajni zbori bi bili urejeni slično kakor deželni zbori, a seveda ne bi imeli nobene zakonodajne oblasti.

Deželni, okrožni, sreski oziroma okrajni zbori bi se sebsto tudi sklepali o avtonomnem proračunu t. j. o izdatkih za one naprave in zavode, ki služijo v prvi vrsti krajevnim in ne obče državnim potrebam in o kojih nujnosti odloča dotično teritorialno zastopstvo samo, in pa o finančnem kritju teh stroškov potom doklad posebnih davščin in morebitnih lastnih dohodkov. Država je pač zelo obširna, potrebe v posameznih pokrajinah so prav različne, državni izdatki in dohodki ogromni. Vse to povzroča, da nestrokovnjaki le prepogosto nimajo pravega vpogleda v medsebojno razmerje med državnimi izdatki in dohodki ter da so njihove zahteve prenapete napram državi. V manjšem okolišu, n. pr. v deželi, okrožju, srezu ali okraju pa je pregled čez finančno gospodarstvo izdatno lažji in se bodo ljudski zastopniki gotovo izogibali manj potrebnih izdatkov. Vzročna zveza med višjimi davščinami in posameznimi izdatki je preočividna.

Najnižja teritorialna samoupravna korporacija je seveda občina, ki pa ima tudi lasten izvrševalni aparat. Večjim ob-

činam mestnega značaja je treba priznati širše področje. Nadomestovale bi sreska, okrajna, oziroma okrožna oblastva ter sreska, okrajna, oziroma okrožna zastopstva.

Ne samo za zakonodajne zборе, temveč tudi za vsa samoupravna teritorialna zastopstva bo moralo obveljati načelo občje, enake, tajne, neposredne in sorazmerne volilne pravice. Vendar moramo načelo občje volilne pravice toliko omejiti, da zahtevamo gotovo dobo bivanja v okolišu, za katerega se volitev izvrši. Gotovo ni pretirana zahteva vsaj enoletnega bivanja v državi pri volitvah v osrednji parlament, ali enoletnega bivanja v deželi pri volitvah v deželni zbor ali enoletnega bivanja v občini pri volitvah v občinsko zastopstvo. Le človek, ki dalj časa biva v kraju, pozna zadosno potrebe tega kraja in le tak človek bodi voliti upravičen.

Posebni šolski sveti višje in nižje stopnje bi lahko odpadli, njihov delokrog bi prešel deloma na državna upravna oblastva, deloma na omenjene avtonomne korporacije, deloma pa na posebne iz imenovanih, oziroma izvoljenih šolskih strokovnjakov sestavljene šolske sosvete. Ker bi bilo tudi učiteljstvo ljudskih in meščanskih šol podržavljeno in bi se glede nameščenja, premeščenja, obtožitve in vpokojitve morali veljati slični predpisi kakor za ostale državne uradnike, iz tega razloga bi tudi učiteljstvo ne imelo povoda protiviti se taki reformi.

Ker se je v raznih državah in v raznih dobah razpasla precejšnja avtokracija kraljev in njihovih dvorov, je strah prebivalstva pred preveliko oblastjo kralja pač razumljiv. Parlamentarni režim pripozna vsled tega parlamentu tudi pri upravi izredno velik vpliv. Moderna stremljenja zahtevajo tudi obširnega sodelovanja zastopnikov posameznih teritorialnih in stanovskih posebnosti. Da noben vseh teh treh glavnih činiteljev ne prekorači v zakonu mu danih mej, za to pa ima skrbeti še posebna pravna in računska kontrola državne uprave do posebnih neodvisnih sodiščih, o katerih hočemo pri sodstvu govoriti.

III.

Tretja funkcija državne oblasti je pravosodje ali sodstvo. Tudi uprava premnogokrat razsoja o obstoju subjektivnih pravic bodisi posameznikov, bodisi države in njej

podrejenih javnopравnih korporacij. V svojem bistvu ie to razsojanje povsem identično s pravosodjem, vendar pa moderno pojmovanje strogo loči med razsojanjem odvisnih upravnih oblasti in razsojanjem neodvisnih sodišč.

K pravosodju prištevamo dandanes le razsojanje neodvisnih sodišč.

Pri pravosodju nam je ločiti med civilnim in kazenskim pravosodjem na eni in med ustavnim in upravnim sodstvom na drugi strani.

Zakonodaja naj skuša polagoma izenačiti za vso državo civilno in kazensko pravo ter civilni in kazenski pravni red. Za sedaj imej pač še vsaka pokrajina svoje posebnosti, kajti pri tako globoko v gospodarstvo in kulturno življenje našega naroda segajočih pravnih inštitucijah ne kaže izpreminjati brez dolgotrajnih vsestranskih priprav. Dobremu sme slediti le nekaj boljšega. V Sloveniji je civilno in kazensko pravosodje dovolj dobro organizirano, a želeli bi bile, da uvedemo za zborna sodišča slična imena kakor v Bosni. Deželno sodišče se imenuj z ozirom na svojo povsem enako pristojnost okrožno sodišče, višje deželno sodišče pa morda vrhovno sodišče, saj ni prevzelo le poslov bivših višjih deželnih sodišč, temveč tudi posle dunajskega vrhovnega sodišča.¹⁾ Kakor nam kaže naslednja razpredelnica, poznamo v Sloveniji izza prevrata le dvoje stopenj in sicer ne le pri kazenskem, temveč tudi pri civilnem postopanju:

A	B
manj važni spori oziroma delikti	važnejši spori oziroma delikti
I. stopnja: okrajno sodišče	okrožno (ozir. deželno) sodišče
II. stopnja: okrožno (ozir. deželno) sodišče	višje deželno sodišče

Prebivalstvo pri tem nikakor ne trpi. Morda bi kazalo, da čez nekaj let, ko bodo zakoni vže bolj izenačeni, nekaj

¹⁾ Ta razprava je bila spisana, predno je bilo ustanovljeno vrhovno sodišče za Slovenijo in Dalmacijo pri stolu sedmorice v Zagrebu. Op. ured.

poslov višjega deželnega sodišča zopet preide na kako vrhovno, za vso državo pristojno sodišče.

Kolikor obstojajo za vojake posebna kazenska sodišča, določaj ustava sama slučaje, v katerih smejo soditi ta vojaška sodišča nevojake. Izkušnje tekom svetovne vojne silijo k opreznosti.

Kakor sem že pri zakonodaji in upravi omenil, nam je treba tudi ustavnega in upravnega sodstva. Moderne pravne države si ne moremo misliti brez takih, iz neodvisnih, neodstavljivih in nepremestljivih sodnikov sestavljenih sodišč. Tako sodišče bi bil v prvi vrsti državni svet. Ta državni svet bi:

1.) odločal, ali v parlamentu sklenjena zakonska predloga ne nasprotuje ustavi, cziroma ali se giblje v deželnem zboru sklenjeni deželni zakon v okviru zadevnega državnega zakona;

2.) predloge državnih zakonov bi pred zadnjim branjem v stilističnem oziru pregledal in tozadevne nasvete stavil;

3.) reševal bi pritožbe zoper ukrepe in razsodbe ministrstev in drugih osrednjih upravnih oblastev, kolikor so vsled pomanjkljivega postopanja ali vsled nepravilne vporabe zakona kršila subjektivne javne pravice pritožnika;

4.) presojal bi pravilnost grajanih izvolitev v osrednji parlament; nikakor ne gre, da bi parlament sam, oziroma, da bi, točneje povedano, vsakokratna parlamentarna večina odločevala o pravilnosti izvolitve posameznih poslancev in da bi poleg tega tako številna skupščina, kakoršen je osrednji parlament, toliko časa izgubljal z debatami o pravilni izvolitvi svojih članov;

5.) slednjič bi odločeval o kompetenčnih sporih med sodišči in upravnimi oblastvi, kolikor bi v slučaju pristojnosti upravnih oblastev prišla na vrhovni stopnji v poštev osrednja upravna oblastva.

Nikakor pa ne gre, da bi državni svet izdeloval zakonske predloge in načrte izvršilnih naredb, da bi oddajal o primernosti zakonskih predlog svoje mnenje, da bi odobral poravnave med državo in posamezniki, ali da bi reševal slične upravne naloge, kjer gre za prevdarek po lastnem izprevidu. Državnemu svetu se naj varuje kolikor mogoče značaj sodišča

in povsem jasno je, da tako majhen kolegij, kakoršen je državni svet, ne more imeti dovolj strokovnjakov, ki bi se mogli izjavljati o primernosti skrajno različnih zakonskih predlogov v stvarnem in ne le v formalnem oziru. Ker vsi želimo, da bi državni svet res bil kos svoji nalogi in ne le gol okrasek k naši ustavi, naj se mu poverijo take naloge, ki jih maloštevilen zbor odličnih mož res premore in glede katerih je res treba, da se njih rešitev odvzame upravi in prepusti neodvisnim sodnikom. In takih nalog je zadostno. Nikakor ne gre, da bi ustavno in upravno sodstvo spojili z opravili, kakoršno je stvarno proučavanje ali izdelavanje zakonskih predlog in pa še celo izvršilnih naredb, o kojih veljavnosti bi moralo eventualno isto sodišče, oziroma kako drugo sodišče razsojati v konkretnih slučajih.

V posameznih deželah bi se istotako moralo uvesti posebno ustavno in upravno sodstvo. Ker bi pa to ne opravljalo tako važnih političnih poslov, kakoršno je n. pr. odločanje o ustavnosti zakonskih predlogov, bi ne bilo pomislekov, da se ne ustanove posebna ustavna in upravna sodišča v glavnih mestih posameznih dežela, temveč da se pri vrhovnem civilnem in kazenskem sodišču za posamezne pokrajine ustanove stalni ustavni, administrativni in finančni senati.

V teh ustavnih in upravnih senatih bi morala biti vsaj polovica članov usposobljenih za sodno službo. Ti senati bi bili pristojni: 1.) da rešujejo pritožbe zoper ukrepe in rzsodbe deželnih vlad (oziroma posebnih pokrajinskih odsekov za pomoravsko Srbijo in srbsko vojvodino) in drugih pokrajinskih oblastev, kadar le - ta v zadnji stopnji odločajo ter pritožnik trdi, da se mu je vsled nepravilne vporabe zakona kršila kaka subjektivna javna pravica;

2.) da presojujejo pravilnost grajanih izvolitev v deželni zbor;

3.) da odločajo o kompetenčnih sporih med sodišči in upravnimi oblastvi, kolikor bi prišla v vrhovni stopnji v pošte v pokrajinska upravna oblastva;

4.) da razsojajo o terjatvah javnopravnega značaja napram državi, kadar o njih ne more razsojati upravno oblastvo,

to je, kadar je državni zaklad, oziroma njega nadomestujoča državna uprava kot stranka udeležena in zakon ne pozna rednega upravnega postopanja po stopnjah;

5.) slednjič, da predloge deželnih zakonov pred zadnjim branjem v stilističnem oziru pregledajo in v tem oziru storijo potrebne navedbe.

Nekaka posebna vrsta ustavnega sodišča bi bilo državno sodišče, kojega namen je soditi ministre, obtožene od kvalificirane večine osrednjega parlamenta zaradi zlorabe uradne oblasti.

Glavna računsko kontrola pa je neka vrsta upravnega sodišča. V bivši kraljevini Srbiji so imeli glavno kontrolo, vendar to nazivanje ni dovolj točno in se naj nadomesti z izrazom »glavna računsko kontrola«. Glavna računsko kontrola pregleduje državne račune in pazi, da se noben izdatek v proračunu ne prekorači, in da se ne prenese nikaka svota iz enega proračunskega dela v drugega. Na podlagi izvršene kontrole sklepa račune vseh državnih uprav in jih s svojimi opombami predlaga osrednjemu parlamentu, ki v interesu lastnega ugleda nikakor ne bo smel prezreti teh opomb. Vsekako bi se moral sklepni državni račun z omenjenimi opombami glavne računsko kontrole objavljati tudi v uradnem listu, da more prebivalstvo delovanje svojih zastopnikov in predstavnikov natančneje nadzorovati, ker sicer bi se lahko pripetilo, da se večina v parlamentu spoprijazni z različnimi nepravilnostimi v finančnem gospodarjenju. Strah pred javnim mnenjem bi mogel tu blagodejno vplivati. Čudežev seveda ne smemo pričakovati od javnega mnenja, ki izvira včasih iz prav nezdravih kaluž. To opažamo sosebnostno tam, koder časopisje ni na višku, ali koder je odvisno od organizacij, ljudstvu škodljivih, in pa kjer je mnogo analfabetov.

Nekak prehod med upravnim sodstvom in upravo so mešane komisije, ki obstojajo deloma, oziroma na polovico iz sodnikov in ki razsojajo upravne spore in disciplinarne slučaje.

Vse sodstvo bo seveda le potem svoji nalogi kos, če so sodišča v resnici neodvisna in če se smejo sodniki proti svoji volji odstavljati, premeščati ali vpokojiti le iz razlogov, ki bi bili naštetih v ustavi sami in ne le v navadnem zakonu. Z ozirom

na velikansko premoč parlamentarne večine je treba tudi sodstvo ščititi pred nezakonitim izrabljanjem v strankarsko korist. Zakonodajni in upravni činitelji pa imajo seveda vzlic temu velik vpliv na sodno oblast, saj stoji minister na čelu vsej sodni upravi. Nameščenje in imenovanje sodnikov je že taka funkcija, kjer se kaže ožja zveza med pravosodjem in ostalima funkcijama državne oblasti.

Po važnosti sodišč naj se imenovanje sodnikov vrši različno. Vobče imenuj sodnike nižjih činov minister pravosodja, sodnike višjih činov pa kralj, vendar bi bilo umestno, da bi bil minister, oziroma kralj vezan na listo, ki jo sestavi vrhovno sodišče v poštevh prihajajoče pokrajine in ki obsegaj trikrat toliko kandidatov, kolikor je praznih mest.

Način, kako se je v bivši kraljevini Srbiji, sestavljal državni svet, je prav priporočljiv. Kralj predloži parlamentu listo kandidatov, izmed katerih jih parlament izbere polovico, listo z ravno toliko kandidati pa predloži parlament kralju, izmed kojih imenuje kralj polovico za člane državnega sveta. Člane glavne računске kontrole bi slično kakor v prejšnji Srbiji izbiral osrednji parlament iz kandidatne liste, katero sestavlja državni svet in v kateri je predlaganih dvakrat toliko kandidatov, kolikor je praznih mest.

Državno sodišče bo pač poslovalo redkokdaj. Iz tega razloga bi se to sodišče sestavilo šele v slučaju potrebe. Ker tožnik ne sme biti obenem sodnik, ne gre, da bi parlament določil sodnike, a istotako ne gre, da bi kralj imenoval člane tega, le v slučaju obtožbe ministra poslujočega sodišča, saj je obtoženi minister morda ravnal na povelje ali na želio kraljevo. Sodijo naj povsem neodvisni sodniki, ki se pri njih imenovanju sploh ni mislilo na obtožbo konkretnega ministra. Prav umestno bi bilo, da bi se državno sodišče sestavilo na polovico iz najstarejših članov državnega sveta, na polovico pa iz predsednikov najvišjih sodišč v posameznih deželah, dokler se ne ustanovi skupno vrhovno civilno in kazensko sodišče za vso državo.

V monarhijah in sicer tudi v parlamentarnih kraljevinah je običajno, da sodišča razsojajo v imenu kralja. Za parlamentarne monarhije pa to nikakor ni primerno in ne ustreza načelni

neodvisnosti sodnikov. V konstitucionalni in v avtokratični monarhiji sodi sodnik pač mesto kralja, ker je kralj povsem neodgovoren tudi v disciplinarnem oziru, oziroma ker je fizično nemogoče, da bi kralj povsodi sam sodil. Drugače pa je to v moderni parlamentarni monarhiji in še posebej v taki, ki ne pozna parlamenta, obstoječega iz dveh, na različen način sestavljenih zbornic, temveč koder imamo le eno poslansko zbornico brez senata ali gosposke zbornice. V taki monarhiji mora biti pravosodje in posebej tudi ustavno in upravno sodstvo poglavitna ovira neustavnih zakonodaj in protizakoniti upravi. Vsled te državnopravne funkcije našega sodstva je morda vendar neumestno, da se v sodbah izraža nekaka odvisnost sodišč, ki so neodvisna od kralja, in da se sodbe ne proglašajo primerneje v imenu zakona.

Videli smo, da je včasih kvalificirana in včasih navadna večina v parlamentu nekak temelj vsej državni oblasti v parlamentarni kraljevini. V korist prebivalstva samega pa narod pri sklepanju o ustavi omeji moč parlamenta na razne načine. Vse te omejitve merijo na to, da ustave ne krši zakonodajna oblast sama, da se očitno škodljivi zakoni ne izdajajo, da se obstoječi zakoni vpoštevajo in da se uprava vrši ne le v okviru zakonov, temveč po možnosti po željah prizadetih krajevnih in stanovskih krogov.

Omejitev zakonodaje, uprave in sodstva po raznih, v ustavi sami državljanom zajamčenih svoboščinah, pa ne spada več k vprašanju organizacije državne oblasti, a je seve velikega pomena za vse javno in zasebno življenje državljanov. Te svoboščine določajo krog, v katerem se sme posameznik gibati neoviran po državni oblasti. Če je le mogoče, bodi ta krog v ustavi točno zarisani in naj ustava v tem oziru ne prepusti izvršilnim zakonom prevelike svobode, ker se sicer lahko pripeti, da takozvani izvršilni zakoni k ustavi malo preveč utesnujejo svobodo.

Postanek in razvoj lige narodov v letu 1919.

Univ. prof. dr. Leonida Pitamic.

V naslednjih odstavkih skušam podati nekoliko slik o glavnih idejah, ki so bile merodajne pri ustanovitvi lige narodov v letu mirovne konference. Pri tem ne pride samo v poštev oficijelni pakt, ki je inseriran v mirovni pogodbi z Nemčijo in z Avstrijo — nedavno tudi v pogodbah z Bolgarijo in Turčijo — ter pogajanja, ki so se o njem vršila, temveč tudi napol privatne napol oficijozne konference v Parizu, Londonu in Bruselju. Pri teh konferencah niso sodelovali oficijelni diplomati, temveč zastopniki raznih privatnih društev, ki so se osnovala v posameznih državah v svrhu propagacije ideje o ligi narodov. Tudi mi imamo tako društvo, ki se zove »jugoslovansko združenje za društvo narodov«, in kojega predsednik je gosp. Jovan Žujović, predsednik kralj. akademije v Beogradu. Pomen teh združenj je veliko večji, nego ga imajo navadno privatna društva. Vzrok temu je, da je oficijelno društvo narodov še-le komaj rojeno, da se mu je boriti z raznimi zaprekami ter da je in da bode vedno bolj odvisno od volje narodov samih, ki se lažje izraža v »privatnih«
društvih in posvetovanjih, nego v strogo oficijelnih, kjer morajo državni diplomati ozire jemati na najrazličnejše faktorje. Ta društva so se aliirala v svrhu skupnih razpravljanj in se bodo še tesneje zvezala v uniji, ki bode paralelna organizacija k oficijelnemu »društvu narodov.« Na prvi konferenci teh združenj v Parizu 26. januarja do 3. februarja 1919 je dejal predsednik gosp. Léon Bourgeois, da so dosedaj v imenu narodov govorile vlade zastopane pri mirovni konferenci, v bodoče pa da bodo morali narodi sami se izjaviti sredstvom nacionalnih združenj za društvo narodov.

Vse to omenjam v opravičbo tega, da ne govorim samo o oficijelni pogodbi, temveč tudi o konferencah in rezolucijah, ravnokar navedenih »privatnih združenj,« ki so gotovo vpli-

vala na izboljšanje prvotnega načrta, kakor se to razvidi iz naslednjih izvajanj. Sodelovale so pri teh konferencah tudi zelo znane osebnosti, n. pr. Léon Bourgeois, Lord Shaw, Venizelos, Frithjof Nansen intd.

Nočem v tem članku govoriti o zelo interesantnem razvoju ideje, da se združijo vsi narodi v skupno zvezo za ohranitev svetovnega miru. Ta ideja je zelo stara, pojavila se je vedno v tej ali oni obliki, n. pr. pri starih Grkih (atična zveza), v srednjem veku (sv. Avguštin »De civitate Dei«, Dante »De monarhia,« razsojevalna oblast papežev ali cesarjev ob mednarodnih sporih) ter v novem veku (najnovejši pojav so pred mirovno konferenco l. 1919 konference v Hagu l. 1899 in 1907).

I.

Prvi uradni načrt zveze narodov l. 1919.

Cilj mirovne konference ni bil samo skleniti mir, ampak tudi zasigurati svetovni mir za bodočnost. Temu namenu, ki presega običajno vsebino mirovnih pogodb, naj bi služilo društvo narodov.

Konferenca se je takoj lotila tega dela ter imenovala komisijo z nalogom, da izdelata načrt. Po sklepu konference je vsaka velesila — Amerika, Anglija, Francija, Italija, Japonska — poslala po dva zastopnika v to komisijo, vse druge države pa skupno 5 zastopnikov. Še le pozneje (6. februarja) so se smele še 4 druge male države vdeležiti posvetovanj, tako da so bile nazadnje zastopane sledeče države: Belgija, Brazilija, Kitajska, Portugalija, Srbija, Grčija, Poljska, Romunija in Čehoslovaška republika. Načrt pakta, ki ga je komisija pod predstvom Wilsona izdelala in ki ga je le-tá 15. februarja konferenci predložil, vsebuje 26 členov, kojih vsebina je v glavnem naslednja.

Ustroj zveze obstoja iz zbora delegatov vseh držav, ki so pakt sklenile, potem iz vrševalnega sveta, v katerem so zastopane le navedene velesile in še štiri druge države, ki jih bo določil zbor delegatov, slednjič iz stalnega tajništva pod vodstvom generalnega tajnika, ki ga imenuje izvrševalni svet.

Težišče organizacije je izvrševalni svet, v katerem gospodujejo velesile. To se javno priznava. Tako pravi n. pr. francoski list »Le Figaro« z dne 15. februarja da je iz »mistične« zveze narodov postala liga 5 velesil. Sicer bode vsaka država, ki je interesirana na gotovem posvetovanju izvrševalnega sveta, povabljena vdeležiti se posvetovanja; sklep bo vezal na ta način povabljene države.

Poslovník si določujeta delegacijski zbor in izvrševalni svet sama z večino glasov zastopanih držav. Prvo zasedanje skliče predsednik zedinjenih držav severne Amerike.

Države, ki ne sklenejo tega pakta in ki se ne bodo v paktu samem vabile, da pristopijo, smejo vstopiti v zvezo le tedaj, kadar se za to izrečeta najmanj dve tretjini v delegacijskem zboru zastopanih držav. Izključene so nadalje države, ki ne dajo zadostnega jamstva, da bodo izvrševale mednarodne obveznosti in da se podvržejo načelom, ki jih bode ustanovila zveza narodov glede oborožitve.

Izvrševalni svet naj izdela program razoroževanja. Vojne sile naj se znižajo toliko, kolikor je neobhodno potrebno za skupno eksekucijo mednarodnih obveznosti in za varnost države; pri tem pa naj se vpoštevajo geografska lega držav in druge okolnosti.

Izvrševalni svet se mora baviti tudi z vprašanjem, kako bi se dale preprečiti škodljive posledice izdelovanja vojnega materiala po zasebnikih. Države se bodo med seboj obveščale o svojem vojnem in pomorskem programu ter o industrijah, ki bi se dale adaptirati za vojne namene. Te predpise bo kontrolirala posebna stalna komisija. Zvezi narodov bo nadalje poverjena kontrola trgovine z orožjem in municijo tam, kjer bode to v skupnem interesu potrebno.

Vsem državam zveze je garantirana teritorialna integriteta in politična neodvisnost proti vsakemu napadu. Briga izvrševalnega sveta je, da se ta dolžnost izpolnjuje.

Zveza narodov bo smatrala, da se dotika vsaka vojna interesov zveze, če tudi ne preti neposredno državam, ki so sklenile to pogodbo. Te države bodo podvzele vse, kar se jim

bo zdelo umestno, da se mir ohrani. Nadalje se zavežejo, da ne bodo segle po orožju radi kakega spora, ki se ne da navadnim diplomatičnim potom poravnati, ne da bi bile preje predložile ta spor ali izvrševalnemu svetu v preiskavo ali pa razsodišču. Tudi po izreku izvrševalnega sveta ali razsodišča morajo čakati še tri mesece do vojne. Državi, ki se bode ravnala po takem izreku, se ne sme napovedati vojna. Nasvet izvrševalnega sveta in sodba razsodišča se izrečeta v primernem času.

Vsak spor, ki bi nastal med signatarnimi državami in ki je po njihovem mnenju sposoben za arbitražo, se bo le - tej podvrigel, ako se ne da rešiti diplomatičnim potom. Te države se zavežejo, da bodo razsodbo bona fide izvršile. Ako se pa to ne bi zgodilo, bode stavljal izvrševalni svet primerne predloge v svrhu izvršitve. Ta svet tudi izdelava načrt za ustanovitev stalnega internacionalnega sodnega dvora za arbitražo. Spor, ki ne bi mogel biti razsojen na omenjeni način, se predloži izvrševalnemu svetu, ki bode zadevo preiskoval in ki lahko publicira zahteve držav in ves njemu predložen material. Ako se posreči izvrševalnemu svetu sprava, jo mora objaviti z vsemi potrebnimi pojasnili. Ako se pa spor ne bo dal rešiti, naj publicira izvrševalni svet svoje poročilo z nasvetom, ki ga smatra pravičnim. Signatarne države ne bodo začele vojne z onimi državami, ki se ravnajo po nasvetu izvrševalnega sveta, spretjem soglasno od vseh članov razun spornih strank. Ako stranke ta nasvet zavrnejo, bode izvrševalni svet predlagal primerne korake. V slučaju nesoglasja ima večina dolžnost in manjšina pravico publicirati ono razrešitev, ki jo smatra za pravično in koristno.

Na željo ene ali druge stranke sme izvrševalni svet predložiti sporno vprašanje zboru delegatov, pri katerem se vrši isto postopanje.

Država, ki sklene to pogodbo in ki bi kršila svoje prej omenjene dolžnosti, smatrala se bo ipso facto, kakor da je izvršila vojni čin napram vsem drugim državam zveze. Le-te bodo prekinile z njo vsa trgovska in finančialna razmerja ter prepovedale svojim državljanom in tudi državljanom vsake države, bodisi člen zveze ali ne, vse finančialne, trgovske

in osebne zveze s pripadniki one države, ki je to pogodbo prelomila. V tem slučaju se bode izvrševalni svet izrazil o tem, s kakimi vojnimi ali pomorskimi silami naj člani zveze prispevajo k oboroženi sili, ki bode štčila signatarne države. Le-te se bodo med seboj podpirale glede vseh financiialnih in gospodarskih sredstev, ki jih bodo, kakor prej rečeno, vporabljale; tako tudi glede odpora proti vsakemu koraku, ki ga stori uporna država proti katerikoli izmed njih.

Kadar se pojavi spor med državo, ki je član zveze, in državo, ki ni član, ali pa med državami, ki niso člani, bodo le-te povabljene, da v svrhu razrešitve spora sprejmejo obveznosti članov zveze in sicer pod pogoji, ki jih bode smatral izvrševalni svet za pravične. Ako se temu vabilu odzovejo, bode moči glede njih uporabljati prej navedene predpise z eventualnimi spremembami, ki jih smatra zveza za potrebne. Na to bode izvrševalni svet preiskoval stvarno podlago in razloge spora ter priporočal ono rešitev, katera se mu zdi najboljša.

Ako pa povabljena država v svrhu razrešitve spora ne sprejme obveznosti člana zveze in ako se vede napram eni državi, ki je član zveze, tako, da bi bil tak čin, če bi ga storil član zveze, kršitev prej omenjenih predpisov, se bode proti njej postopalo kakor zgoraj rečeno. Ako se pa stranki vabilu ne odzoveta, potem lahko ukrene izvrševalni svet vse potrebno, da se prepreči vojna in doseže sprava.

Poseben člen govori o načelih za kolonije in one teritorije, ki niso več pod suvereniteto, pod katero so bile pred vojno, in kojih prebivalstvo še ni zrelo za samovlado. Varstvo teh narodov se poveri državam, ki so vsled svoje geografske lege, svojih sredstev in svojih izkušenj najbolj sposobne izvrševati ta mandat v imenu zveze narodov. Misli se pri tem na nekatere dele prejšnje turške države, na narode centralne Afrike, potem na narode južnozpadne Afrike in otokov južnega Tihega oceana. V teh krajih bodo za to določene države vodile ali izvrševale upravo na način, kakor to zahteva stopnja tamošnjega razvoja. Vsaka mandatarna država mora poslati posebni komisiji na sedežu zveze letno poročilo o upravi v teh krajih.

Države se zavežejo, da bodo uvajale in vzdržavale pravične pogoje za moške, ženske in otroške delavce ne le na

svojih teritorijih, temveč v celem območju svoje trgovine in industrije. Ustanovil se bo stalni delavski urad kot bistven del zveze. Zveza bo garantirala svobodo transita in pravično ureditev prometa v vseh svojih državah.

Vsi obstoječi in v bodoče ustanovljeni internacionalni uradi se postavijo pod kontrolo zveze.

Velikega pomena so določbe glede mednarodnih pogodb, ker hočejo uveljaviti povsem nova načela mednarodnega prava. Vsaka taka pogodba, sklenjena med člani zveze, bo vknjižena pri generalnem tajniku in ta jo bode kakor hitro mogoče publiciral. Nobena pogodba ne bode obvezna pred to vknjižbo. Zbor delgatov ima pravico, od časa do časa povabiti člane zveze, naj na novo proučavajo pogodbe, ki več ne ustrezajo, in tudi mednarodne razmere, ki utegnejo biti nevarne za svetovni mir.

Države, ki so ta pakt sklenile, smatrajo, da so odpravljene med njimi vse obveznosti, ki bi nasprotovale določilom pakta. Ako bi bila država, ki podpiše to pogodbo, že obremenjena s takimi obveznostmi, mora takoj vse storiti, da se jih razbremeni. V bodoče se take obveznosti ne bodo prevzemale.

Spremembe tega pakta bodo veljavne le tedaj, ako jih odobrijo države, ki so zastopane v izvrševalnem svetu, in $\frac{3}{4}$ onih držav, ki so zastopane v zboru delegatov.

II.

Kritične pripomnje k načrtu pogodbe o zvezi narodov.

(Pisano v Parizu začetkom marca 1919.)

Projekt, ki ga je predložila komisija konferenci, se dokaj oddaljuje od Wilsonovih idej. Načrt ne upošteva principa enakopravnosti držav in ne predlaga take meddržavne organizacije, ki bi hitro, točno in z garancijo takojšnje izvršitve funkcionirala.

Ravnopravnost se kaže le v tem, da se smejo države, ki so izven zveze, vanjo vsprejeti samo z dovoljenjem najmanj $\frac{2}{3}$ onih držav, ki so zastopane v zboru delegatov. V

tem zboru, ki je prvi organ zveze, imajo države, katere sklenejo ligo, po en glas (člen 1 in 2). Formalno je sicer v tem zboru varovana enakopravnost vseh članov, kompetenca tega organa pa je tako omejena ali, boljše rečeno, meglena, da se o materijelni soodločitvi vseh držav v svetovnih zadevah ne da govoriti. Sicer pravi čl. 2, da se bo ta zbor pečal z zadevami, ki spadajo v »akcijsko sfero lige«, videli pa bomo koj, da je ta »sfera«, kolikor je sploh določena, skoro popolnoma absorbirana po drugem organu, »izvrševalnem svetu«. Razun tega, da vsprejema države v zvezo, je zboru izrečno še dopuščeno, da od časa do časa nasvetuje članom zveze, naj na novo proučavajo pogodbe, ki so ostale neizvršljive, in mednarodne razmere sploh, ki utegnejo biti nevarne za svetovni mir (čl. 24). Delegacijski zbor ima nadalje še pravico voditi ono mirovno akcijo, ki je sicer poverjena izvrševalnemu svetu, ako mu jo poveri spontano ali po zahtevi spornih držav (čl. 25). Ta kompetenca je torej le pogojna.

Po načrtu bi bil zbor delegatov namesto pričakovanega svetovnega parlamenta konferenca diplomatov, ki bo dajala lepe nasvete. Pičli kompetenci tega zbora odgovarja tudi, da o njegovi sestavitvi ni ničesar rečenega. Če se že povspnemo do ustvaritve najvišje pravne inštanice organiziranega človeštva, potem bi morali tudi določiti, na kak način naj člane tega zbora izbirajo posamezne države. Za kako mednarodno konferenco ali kongres zadostuje morda, da vsaka država imenuje, odpokliče in izmenja svoje delegate popolnoma po svoji svobodni volji. Toda za stalni in najvišji mednarodno-pravni organ pa bi vendar kazalo že vnaprej določiti, na kaki podlagi naj bodo izbrani zastopniki vseh zveznih držav. Enakomernost, ki je prav tukaj zelo potrebna, se ne da doseči, ako sedi poleg delegata, izvoljenega od parlamenta ene države, diplomat, ki ga imenuje vlada druge države, in minister, ki ga odpošlje morebiti monarh tretje države. Ne smemo pozabiti, da morajo biti člani organizma, ki je svetoven ali naddržaven, taki, ki uživajo zaupanje vseh zastopanih držav in ne samo one, ki jih je odposlala.

Seveda bi ta, tukaj namignjena rešitev posegala v suvereniteto posameznih držav, in tu smo pri točki, ki je v bistvu

pravi vzrok pomanjkljivosti načrta. Zelo oprezno so se njegovi uredniki izognili temu, da se odkrito in izrecno odpovedo nedotakljivosti državne suverenitete. Kako pa naj funkcionira, vpliva in učinkuje svetovna organizacija v velepolitičnih vprašanjih, poleg katere bi vendar še ostala državna suvereniteta nedotaknjena? Po besedi in, kakor se vsaj trdi, po namenu bi bila organizacija nad državna, v bistvu pa bi ostala pod državna, kakor vsi dosednji poskusi, ki so se prav zaradi tega izjalovili. —

Težišče organizacije je izvrševalni svet, ki se naj snide najmanj vsako leto enkrat. Akoravno je njemu baš kakor delegacijskemu zboru vse poverjeno, kar spada v »aksijsko sfero lige« ali kar bi se nanašalo na svetovni mir, je vendar njegova kompetenca natančneje določena: on imenuje generalnega tajnika in potrjuje imenovanje drugih uradnikov tajništva (člen 5). Izvrševalni svet izdelava načrt razorožitve in nasvetuje (!) posameznim državam, do kake meje naj zmanjšajo vojne sile; če so te omejitve sprejete (po kom. ni rečeno), se ne smejo prekoračiti brez dovoljenja izvrševalnega sveta. Ta svet naj priporoča, kako bi se nevarnost izdelovanja municije in vojnega materijala po zasebnikih preprečila (člen 8). Ako bi se ogrožala teritorialna integriteta, ali politična neodvisnost države, ki si jo v členu 10 države med seboj garantirajo, mora izvrševalni svet nasvetovati (komu, ni rečeno), po kakih sredstvih naj se udejevtuje ta garancija. Glede takih sporov, ki se po mnenju prizadetih držav (!) ne dajo podvreči arbitraži, naj izvrševalni svet vodi mirovno akcijo ter izreče svoje mnenje, nadalje naj predlaga ona sredstva, ki naj uveljavijo njegove predloge, ako so le-ti od vseh njegovih članov, ne pa od spornih strank sprejeti. Ako bi katera izmed zveznih držav omalovaževala svoje dolžnosti, ki izvirajo iz sodbe razsodišča ali iz sklepa izvrševalnega sveta, potem mora le-ta izreči, kake vojne sile naj vsak član zveze prispeva v to svrhu, da se ščitijo pravice zveze (člen 15). Podobno nalogo ima izvrševalni svet takrat, kadar so države v sporu, ki niso člani zveze. V tem slučaju naj tudi določi, pod kakimi pogoji je v svrhu razrešitve spora smatrati državo, ki ni v zvezi, za član zveze ter kaj se naj proti taki državi ukrene, ako noče sprejeti dolžnosti člana.

Konečno naj navedeni svet določi, kako naj se v kolonijah vodi uprava, ako ne bi bilo to vprašanje rešeno že prej pogodbenim potom (člen 19).

Kompetenca izvrševalnega sveta je potemtakem precej obširna, vsekakor dosti izdatnejša, nego kompetenca delegacijskega zbora. Pravično bi torej bilo, da pridejo v tem praktično najvažnejšem organu vsi člani zveze do veljave. Z velikim začudenjem pa beremo v členu 3, da bo ta svet sestojal iz zastopnikov Zedinjenih ameriških držav, Anglije, Francije Italije in Japonske ter še štirih (!) drugih držav, ki so člani zveze in ki jih bo določil zbor delegatov.¹⁾

Že to določitev bode težko izvesti, zakaj kateri član zveze, ki ni v srečnem stanju, da je velesila, bode poveril svoje najvišje interese drugi državi, ki je niti ne more izključno sam izbrati? Sicer pa ne vemo, ali bodo te štiri države mandatarji ostalih mnogobrojnih držav ali ne. Ako bo tako, kako naj izpolnjujejo svojo kočljivo in, recimo naravnost, nemogočo nalogo? Ako ne bo tako, potem ostanejo vsi člani zveze razun velesil in še štirih privilegiranih članov nezastopani. Pa tudi ako bi funkcionirala vsa ta organizacija, ki je le fotografija mnogo izpodbijane sestave komisij pri mirovni konferenci, bode v njej brez ovir gospodovalo pet navedenih velesil, — dokler so složne. Ako pa niso složne ali bodo ostali štirje zastopniki *minorum gentium* imeli zadostno avtoriteto, da se postavijo uspešno na eno ali drugo stran in da tako pomagajo v najsrajnejšem slučaju preprečiti vojno? Ta konstrukcija zdi se nam nemožna kot podlaga za ohranitev svetovnega miru.

Kar se tiče izvršitve sklepov zveznih organov, je pripomniti naslednje:

Razun nekaterih splošnih fraz o priporočanju ali nasvetovanju, kako naj člani svoje dolžnosti izpolnijo, kako naj se ohrani mir, kako naj se uveljavljaja sodba razsodišča itd., fraz, ki

¹⁾ Ni nobena koncesija napram principu enakopravnosti temveč le izraz splošnega pravnega pravila zaslišanja strank, da bode sklep izvrševalnega sveta le tedaj obvezen za ono državo, za koje interese gre, ako je bila ta država k seji vabljenja (člen 3).

lahko pomenijo vse ali nič, govorita le členu 16 in 17 o eksekuciji proti takim državam, ki ne bi upoštevale izreka razsodišča ali mnenja izvrševalnega sveta ali ki se tem instancam sploh ne bi podvrgle. Države zveze bodo s takimi državami prekinile vse trgovske in financijelne zveze ter preprečile ves promet med svojimi in tudi med državljani vseh držav, naj si bodo člani zveze ali ne, z državljani uporne države. V tej določbi, ako se jo strogo izvede, je pakt seveda zapustil stališče nedotakljivosti državne suverenitete ter — menda prvič od časov svetovne nadvlade papežev v srednjem veku — dal neki naddržavni istanci pravico, segati v sfero tudi takih držav, ki niso pakt podpisale in o katerih se vsled tega ne more reči, da so se že vnaprej podvrgle navedenim določbam.

Ta gospodarska sredstva pa ne bodo vedno zadostovala. Že prej citirani člen 16 govori tudi o oboroženi sili kakor eksekutivnem sredstvu, ki pa je precej skromno. Izvrševalni svet ima namreč le »priporočati«, koliko vojaških sil naj člani zveze v to svrhu prispevajo. Lahko je misliti, koliko časa bo v konkretnem slučaju preteklo do faktične eksekucije; menda toliko, da bode cela stvar postala brezpredmetna. Na to hibo se že Francozi opozorili in predlagali, da bi se že vnaprej potrebne vojaške sile organizirale, ki bi posebno v slučaju nujnosti mogle takoj izvršitev zasigurati. Tako internacionalno vojsko ali vsaj žandarmerijo ustvariti, bi bilo konsekvntno, ob enem seveda najhujši udarec za državno suvereniteto. —

V ostalem bi bilo še pripomniti, da se o arbitraži, ki je dosedaj slovela kot najboljše sredstvo za rešitev sporov med državami, le malo govori. Ni fiksirano, v kakih slučajih naj odločuje mednarodno razsodišče. Nasprotno je rečeno, da se bode sporna zadeva tedaj rešila po razsodišču, ako smatrata obe stranki, da je to sredstvo sposobno. To je pravzaprav nazadovanje napram dosedanjim pogodbam, ki so vsaj podvrogle vse spore strogo jurističnega značaja (*d' un ordre juridique*) razsodišču. Ostane le upanje, da bo izvrševalni svet, ki naj po členu 14 izdela načrt za ustanovitev stalnega internacionalnega sodnega dvora, vprašanje arbitraže rešil ugodnejše in popolnejše.

III.

Definitivni pakt o zvezi narodov.

O prvotnem načrtu, ki ga je komisija predložila konferenci 14. februarja 1919, se je v raznih posvetovanjih na novo obravnavalo ter je bil ta načrt menda tudi pod vplivom javne diskusije, dne 28. aprila 1919 sprejet v znatno spremenjeni obliki.

Najvažnejše spremembe se dajo označiti sledeče:

Kompetenca zveznega zbora, v katerem ima vsaka država, ki je član zveze, po en glas, se je razširila in bolj detajlirala, kar nekoliko ojačuje pravno stališče malih držav. Razun pristojnosti, ki mu je bila že prej prišojena, ima ta zbor z večino glasov potrditi imenovanje generalnega tajnika,¹⁾ ki ga vrši zvezni svet; ravnotako mora potrditi spremembo v setavi tega sveta, kolikor pridejo pri tej sestavi v poštev male države.

Princip enoglasnosti se je v nekaterih točkah opustil v prid majoritetnemu načelu, kar olajšuje funkcioniranje zbora; na pr. pri mirovni akciji po členu XV, katere zvezni svet ali po svoji lastni volji ali po zahtevi kake stranke noče sam voditi in katera se vsled tega poveri zboru. Tedaj imajo sklepi zbora, ki jih je sprejela večina, isto moč kakor enoglasni sklepi zveznega sveta, ako so v tej večini tudi glasovi onih držav, ki tvorijo zvezni svet; glasovi spornih strank ne štejejo.

Spremembe pakta postanejo pravnoveljavne, ako jih ratificirajo države, zastopane v zveznem svetu in večina (t. j. navadna namesto prej določene $\frac{2}{3}$ večine) onih držav, ki tvorijo zvezni zbor. Ako bi kak član ne sprejel teh sprememb, preneha biti član zveze.

¹⁾ Prvi generalni tajnik je bil določen takoj v enem dodatku k pogodbi. Imenuje se Sir James Eric Drummond.

Zvezni svet je, kakor v prvotnem načrtu, sestavljen iz petih velesil in štirih malih držav, ki jih svobodno določa zbor.¹⁾ Zvezni svet pa sme z aprobacijo večine zbora izmenjavati male države, ki so v svetu zastopane, proti drugim ter tudi pomnožiti njih število.

Sicer pa ima vsaka država, ki ni zastopana v zveznem svetu, pravico, prisostvovati k o t č l a n (in ne kakor v prvotnem načrtu kot stranka) njegovim sejam takrat, kadar gre za stvar, ki se nje seosebno tiče. To je zelo važna koncesija napram nezastopanim državam, ki pa lahko ovira poslovanje zveznega sveta, ker sme le-ta samo enoglasno sklepati, če ni v paktu kaj drugega določeno.

Kar se tiče arbitraže, so sedaj naštetni oni spori, ki se dajo splošno podvreči arbitraži: interpretacija pogodb, potem vsako vprašanje mednarodnega prava, kršitve internacionalnih obveznosti, povračila in odškodovanja za tako kršitev. Škoda, da se ni sprejel predlog švicarske vlade, naj se ustanovi posebno internacionalno sodišče, ki bi odločilo, ali naj se vrši arbitraža, ako stranke ne soglašajo v tem pogledu.

Določena je ustanovitev stalnega internacionalnega sodnega dvora, ki bode razsojal o vsakem mednarodnem sporu, ki mu ga predlože sporne stranke v razsojo; ta sodni dvor bode tudi oddal svoje mnenje, kadar ga za to naprosita zvezni zbor ali zvezni svet. Ako ne pride spor, ki ogroža mir, pred razsodišče, ga bode skušal poravnati zvezni svet. Če se mu pa to ne posreči, t. j. če ne soglašajo vsi njegovi člani, razun spornih strank, tedaj si pridržujejo člani zveze pravico, ukreniti to, kar se jim zdi potrebno za uveljavljenje prava in pravice.

Ako se spor po mnenju ene stranke nanaša na vprašanje, ki po mednarodnem pravu spada v njeno izključno kompetenco, bode zvezni svet, to naziranje, ako se njemu pridruži, konstatiral, ne da bi predlagal kako rešitev.

Nova je tudi določba, da sme vsak član po prešnji dveletni odpovedi izstopiti iz društva, ako je izpolnil vse svoje

¹⁾ Dokler se to ne zgodi, bodo od malih držav v zveznem svetu zastopane Belgija, Brazilija, Grčija in Španska.

internacionalne obveznosti, tudi one, ki izvirajo iz pakta samega. Član, ki krši iz pakta izvirajoče obveznosti, je lahko iz društva izključen, ako to sklenejo vsi drugi, v zveznem svetu zastopani člani.

Druge prisilne sankcije so ostale nespremenjene. Liga narodov ne bo razpolagala s permanentnimi nadzorovalnimi in izvrševalnimi silami, ki bi se dale uporabiti proti upornim državam. Ako prelomi pakt kaka država, bode zvezni svet priporočal drugim »interesiranim« državam, koliko oboroženih sil naj prispevajo za eksekucijo. Vse se bode moralo šele v danem slučaju improvizirati!

V členu 21 se ugotavlja, da se prejšnje internacionalne pogodbe o arbitraži ali pa »regionalni« sporazumi, kakor ameriška Monroe - doktrina,¹⁾ ki zagotavljajo mir, ne smatrajo za protivne katerikoli določbi pakta.

Važno določbo — obenem upanje vseh onih narodov, kojih teženj mirovna konferenca ne bi zadovoljila — vsebuje člen 19, po katerem ima zvezni zbor pravico »od časa do časa vabiti člane, naj na novo proučavajo pogodbe, ki so postale neizvedljive, in mednarodne položaje, kojih vzdrževanje bi spravilo v nevarnost svetovni mir«. Temu določilo ne utegne nasprotovati ob točni interpretaciji člen 10, kjer si člani medsebojno garantirajo sedanjo teritorialno integriteto in politično neodvisnost proti vsakemu z u n a n j e m u napadu. Pojem »zunanj« napad se lahko interpretira kot vsak napad od države, ki je zunaj zveze; seveda pa tudi kot vsak napad, ki prihaja sploh od zunaj in ki torej ni le boj v notranosti države. Naj si bo tako ali tako, na vsak način velja garancija samo za slučaj n a p a d a, torej sile, nikakor pa ne ovira, da se ne vzdržljive mednarodne teritorialne razmere, ki postanejo nevarne svetovnemu miru, n a n o v o proučavajo in pogodbenim, torej mirnim potom spreminjajo.

Sedež društva je Ženeva. Zvezni svet pa lahko ta sedež preloži, kamorkoli bo hotel. Vse funkcije in službe pri ligi so enako dostopne moškim in ženskam.

1) Princip, da imajo na celem amerškem kontinentu pravico intervencije le severne zedinjene države, nikakor pa evropske države.

Tudi v tej izboljšani obliki ni pakt v vseh svojih točkah zadovoljiv in vprašanje je, bodeli v tej vendar malo prenežni internacionalni stavbi vladal mir. Na vsak način pa moramo z zvezo narodov prav resno računati, ker ima mirovna konferenca velike namene s to zvezo, kakor že kaže načrt mirovne pogodbe z Nemčijo.

(Pisano v Parizu v maju 1919).

IV.

Prva konferenca aliiranih društev za ligo narodov v Parizu (26. januarja do 3. februarja 1919).

Ta konferenca se je vršila še preden je bil oficielni načrt za društvo narodov javnosti znan. Jugoslovansko udruženje sta zastopala predsednik gospod Jovan Žujović in dr. Vasilje Jovanović. Izmed resolucij te konference naj bodo omenjene sledeče: Naj se ustanovi internacionalen sodni dvor, ki bo reševal vse mednarodne spore jurističnega značaja, ter naj se garantira izvršitev njegovih sodeb z vsemi internacionalnimi sankcijami, ki so primerne: diplomatične, juridične, ekonomične in, če treba, vojaške. Tajne internacionalne pogodbe naj bodo prepovedane. (Predlog zastopnika angleškega društva, da naj se podvržejo vse tudi že prej sklenjene pogodbe presoji društva narodov, ni bil sprejet.) Naj se apelira na aliirane države, da ne bodi v mirovno pogodbo sprejeta nobena določba, ki bi nasprotovala principom, izraženim po predsedniku Wilsonu v njegovih štirinajstih točkah. Naj se društvo narodov pobriga, da se splošno uveljavijo človeški delavski pogoji, ki dosedaj tudi v državah visoke civilizacije niso bili vedno sprejeti; v to svrhu naj se ustanovi internacionalna delavska konferenca ter intenacionalen urad.

Povdarjala se je potreba zveze med vsemi veroizpovedanji in učnimi kolegiji v svrhu napredovanja ideje o ligi narodov; pri vseh vseučiliščih naj se store potrebni koraki za ustanovitev predavanj v novi vedi internacionalne organizacije in kooperacije. Angleški in francoski predlog, naj kontrolira zveza

narodov oboroževanje in naj zasigura z vsemi mogočnimi sredstvi kar največjo omejitev oboroženja, je bil vsled protesta ameriškega zastopnika sprejet le v dokaj milejši obliki.

V.

Druga konferenca aliiranih društev za ligo narodov (10. do 13. marca 1919) v Londonu.

Delegacija jugoslovanskega združenja, obstoječa iz dr. Jovanovića in pisca teh vrst, je bila prisotna pri glavnih sejah, ki so pričele 11. marca dopoldne v Caxton-Hall. Prebrali so se najprej predlogi angleškega, francoskega in ameriškega društva. Angleži so v glavnem predlagali, da se kompetenca zbora delegatov natančneje začrta; ta kompetenca bodi izdatnejša. Princip enoglasnosti v zboru delegatov in v izvrševalnem svetu naj se zamenja z načelom majoritete, kompetenca internacionalnega sodnega dvora naj se ne omejuje na spore, ki jih smatrajo stranke za sposobne, da jih razsoja to sodišče. Princip publicitete naj ne velja samo za bodoče pogodbe, ampak za vse, ki so ob sklepanju lige v veljavi. Vsi ti predlogi so bili sprejeti.

Analogne predloge so stavili tudi Francozi, n. pr. kar se tiče majoritetnega principa namesto enoglasnosti. Tendenca je, zvišati moč lige, točneje določati kompetenco njenih organov ter zasigurati izvršitev njenim ukrepom. Po francoskem predlogu naj se določijo za vsako državo maksimalne in minimalne meje njenim oboroženim silam. Stalen urad naj skrbi za to, da bodo vojaške in pomorske sile ter vsa druga potrebna sredstva pripravljena, ki bi zasigurala izvršitev dolžnosti zveznih držav. Nadalje bi po francoskem predlogu morala zveza izdatnejše skrbeti za izboljševanje razmer delavstva. Posebni gospodarski sekciji zveze bi se bilo baviti z izboljšanjem prometnih in obrtnih razmer. Tudi ti francoski predlogi so bili enoglasno sprejeti. Amerikanci so predlagali, naj se sprejme v pakt zasiguranje verske svobode ter princip, da so neodvisne državljske pravice od veroizpovedanja. (Sprejeto.) Drugače pa so se Amerikanci vedli nekako hladno napram radikalnejšim francoskim, oziroma angleškim nazorom. Ugovarjali so n. pr. proti

določbi načrta, da je smatrati vsako državo, ki bi počela vojno, ne da bi predložila spora prej razsodišču ali izvrševalnemu svetu v presojo, za tako, ki se vojskuje proti vsem državam zveze. Rekli so, da se ta določba ne strinja z ameriško ustavo, ker ima le ameriški kongres (parlament) pravico, napovedati vojno. Ta pravica bi se pa s predlagano določbo kršila. Poskusil se je napraviti kompromis, kar se pa ni posrečilo. Pojavilo se je — in moralo se je pojaviti ravno pri tej točki — najvažnejše in najinteresantnejše, seveda tudi najdelikatnejše vprašanje v ustanovitvi zveze narodov. Ali bodi suvereniteta držav kakor je sedaj ohranjena, potem bo zveza narodov brez izvrševalne moči. Ali pa bo zveza narodov na d r ž a v n a organizacija, ki se jej morajo države v gotovih točkah tudi pri izvršitvi podvreči, potem izgine državna suvereniteta v modernem zmislu. Navedeno vprašanje je ostalo nerešeno in se bo predložilo mirovni konferenci. Predsednik londonske konference, Lord Shaw of Dunfermline, pa je pri tej priliki izpregovoril značilne besede, da respekt pred konstitucijo ni najvišje, in da bi se morala državna suvereniteta opustiti do gotove meje.

Izmed predlogov manjših držav bodi omenjen le predlog jugoslovanskih delegatov, naj se v zvezo sprejme tudi Rusija, kadar se bodo razmere tam konsolidirale. Predlog je bil enoglasno sprejet.

Nevtralne države niso bile povabljene k posvetovanju. To je ostro grajal na sklepnem banketu (12. marca) norveški poslanik v Londonu, Frithjof Nansen, ki je pri tej javni priliki (druga mu ni bila dana) kritikoval načrt ter predlagal, naj se v zvezo sprejme tudi Rusijo in Nemčijo.

VI.

Tretja konferenca društev za ligo narodov v Bruselju (30./11. do 4./12. 1919).

Na konferenci so bile zastopane razun sovražnih držav vse velesile, izvzemši Severno Ameriko, ter veliko število malih držav. Delegatov je bilo 106, zastopanih držav pa 17. Jugoslovansko združenje je zastopal pisec teh vrst.

Že v pripravljalni seji (30. novembra) je predsednik konference baron Descamps izjavil, da se ne bo dalo razpravljati o predlogu Kitajcev glede Shantunga in o noti, ki jo je predsednik jugoslovanskega združenja, gospod Žujović iz Beograda, direktno poslal konferenci, v kolikor se ta nota nanaša na konkretna vprašanja (n. pr. londonski pakt, svoboda na Jadranskem morju). Jugoslovanski delegat je po vpogledu v ta dopis takoj predlagal, naj se ta nota vzame na uradno znanje in naj se, kakor je to tudi francoski delegat Albert Thomas želel, poseben komite bavi s temi vprašanji.

Delo se je tako organiziralo, da se je cela konferenca delila v pet komisij. Prva se je bavila z vprašanji o sestavitvi in kompetenci zbora reprezentantov v ligi narodov, z deklaracijo pravic in dolžnosti narodov, z zaščito manjšin in z vsprejemom držav v ligo narodov; druga komisija s sankcijami in z razorožitvijo; tretja z organizacijo mednarodne justice, vknjižbo internacionalnih pogodb in z mandati lige; četrta komisija s socialnimi in delavskimi vprašanji; peta komisija z organizacijo federacije vseh združenj. Jugoslovanski delegat ni mogel prisostvovati sejam vseh komisij, ker so le - te zborovale ob istem času dopoldne in popoldne dne 2. decembra. Skušal je biti vedno tam, ker se je razpravljalo o vprašanih, ki bi naše združenje posebno zanimala.

Interesantno je, da je v otvoritveni seji dne 1. decembra italijanski delegat Guglielmo Ferrero opozoril na vitalne interese, ki jih ima Italija z ozirom na boljševisko gibanje in na razpad discipline v armadi na tem, da se liga narodov čim preje konstituira. Zanimivo je dalje, da so Italijani v komisiji predlagali, naj se enakopravnost narodnostnih manjšin razteza tudi na pouk. Toda ta predlog, za katerega je tudi jugoslovanski delegat glasoval, ni bil sprejet.

Predlogi, ki so dobili večino v komisiji, so bili skoraj vsi sprejeti v plenarni seji 3. decembra. Med njimi se nahaja provizorni statut za federacijo vseh nacionalnih združenj, za ligo narodov. Ta federacija bo imela za svoje organe glavni zbor, generalni svet in permanentni birô. Glede kompetence tega birôa je stavil dr. Pitamic sledeči predlog:

Le Statut de l' Union des Associations pour la Société des Nations devrait être complété quant aux attributions du Bureau permanent, de la manière suivante: Le Bureau permanent de la Fédération des Associations pour la Ligue des Nations procédera à l'étude immédiate de toutes les questions d'intérêt international, qui pourraient menacer la paix du monde, de façon à pouvoir les soumettre comme projet à la ligue sitôt constituée. Parmi ces questions qui doivent être résolues aussitôt que possible selon les principes de la justice internationale et les désirs de la population devrait figurer en premières places comme une des plus brûlantes la question du littoral et de la côte orientale de l' Adriatique et de la liberté de cette mer.

Ta predlog se ni javno diskutiral, ker je šlo po mnenju predsedstva in večine komisije le za provizorno organizacijo federacij in ne za konkretna vprašanja in ker bi bil ta predlog pri glasovanju gotovo odklonjen; pač pa bode ta predlog vknjižen v protokole konference (isto se je zgodilo s sličnim kitajskim predlogom glede Shantunga).

Izmed ostalih sklepov bodi omenjena resolucija, naj se prej ko mogoče izvede čl. 4. alin. 2. pariškega pakta, to je pomnožitev števila držav, ki so zastopane v društvenem svetu; dalje sklep, naj bodo vse države v mednarodnem sodnem dvoru enakopravno zastopane. O načinu, kako naj se sodniki določajo, ni prišlo do sklepa. To vprašanje se je prepustilo bodoči konferenci; istotako redakcija »Pravic in dolžnosti narodov«. Glede internacionalne justice se je izrecno povdarjalo, da ne bodo

Statut federacije združenj za ligo narodov naj se dopolnjuje, kar se tiče kompetenc permanentnega biroja, na sledeči način: Permanentni biro federacije združenj za ligo narodov naj takoj proučava vsa vprašanja internacionalnega interesa, ki bi utegnili ogroziti svetovni mir, in sicer tako, da jih lahko predloži kot predlog zvezi, ko bode ta konstituirana. Med temi vprašanji, ki morajo biti čim preje rešena po principih internacionalne pravičnosti in po želji prebivalstva mora figurirati v prvih vstah kot eno najbolj perečih vprašanje Primorja in zapadne obali jadranskega morja ter svobode tega morja.

haške konvencije abrogirane. Končno bodi omenjen švedski predlog, naj društvo narodov čim preje formulira principe, ki bi garantirali narodnostnim minoritetam v vsaki državi enakost pred zakonom, versko svobodo in svobodo jezika. Ta predlog, za katerega je seveda tudi jugoslovanski delegat glasoval, je bil sprejet brez spreminjevalnega predloga tega delegata, naj se še izrecno povdarja reciprociteta med vsemi državami v navedenem pogledu. Belgijanci so se z ozirom na narodnostne razmere v Belgiji zelo ostro izrazili proti zaščiti manjšin.

V prvi plenarni seji je bilo sklenjeno odposlati ameriškemu društvu telegram, v katerem se izraža obžalovanje, da niso Amerikanci prisotni, in želja, da bodo kmalu sodelovali. Kot sedež bodoče konference so Angleži predlagali Rim, kar se je tudi sprejelo.

Konferenca v Bruselju je bila prva po sklenitvi mirovne pogodbe ter prva, pri kateri so bili prisotni tudi zastopniki nevtralnih držav. Konferenca svojega cilja ni popolnoma dosegla. Zapazila se je v veliko večji meri kakor pri londonski konferenci v marcu t. l., bojzljivost spuščati se v nov nepoznan element, ki še ni siguren. Slišalo se je mnogo skeptičnih besed, posebno ko se ni oficijelno govorilo. Zaraditega so tudi rezolucije zelo splošne, ker je le tako bilo mogoče priti do sporazumljenja in izogniti se vsakemu prejudicijelnemu sklepu.

VII.

Sistematičen pregled o najvažnejših določbah sedaj veljavnega pakta glede Lige narodov.

A. Formelne določbe:

1.) Člani društva.

a) izvorni (originalni), to so one države, ki so pakt signirale;

b) države, ki so v aneksu k paktu povabljene, naj stopijo v društvo tekom dveh mesecev ko zadobi pakt veljavo (to so države, ki so bile nevtralne v svetovni vojni);

c) druge države, ki jih v sprejme dvetretinska večina zbora delegatov, pod pogojem, da dajo zadostne garancije za

izpolnitev mednarodnih obveznosti in da se podvržejo programu razorožitve.

2.) Kako se članstvo neha.

a) **prostovoljno**, ako država dve leti vnaprej izjavi, da hoče izstopiti iz društva, ter pod pogojem, da je v tem trenutku izpolnila vse svoje mednarodne dolžnosti;

b) **prisilno**, ako je država kršila obveznosti, ki izvirajo iz pakta; izključitev morajo soglasno izreči vse države, ki so zastopane v društvenem svetu;

c) **ipso iure**, ako država ne bi hotela sprejeti sprememb pakta, ki so pravnoveljavno sklenjene.

3.) Organi.

a) **zbor delegatov**: vsaka država ima 1 glas, pa ne več kot 3 zastopnike;

b) **društveni svet**, sestojč iz zastopnikov petih velesil in 4 malih držav, ki jih določa zbor. Za enkrat so določene: Belgija, Grčija, Brazilija, Španska. Društveni svet pa sme vsprejemati tudi druge male države in tudi več kakor 4, ako večina zbora v to privoli.

Vsaka država, reprezentirana v društvenem svetu, ima le enega reprezentanta in en glas.

Vrhutega ima vsaka država, ki je član društva, ki pa ni reprezentirana v društvenem svetu, pravico, da odpošlje enega reprezentanta v društveni svet takrat, kadar gre za interese te države; njen reprezentant bode ta čas užival pravice članstva v društvenem svetu.

c) **tajništvo**: generalnega tajnika določa društveni svet z aprobacijo večine zbora. Druge tajnike in potrebno osebje imenuje generalni tajnik z aprobacijo društvenega sveta.

Vse funkcije pri društvu so enako dostopne moškim in ženskam.

4.) Sedež društva: Ženeva.

Reprezentanti in uradniki uživajo diplomatsko imuniteto; poslopja in druga lastnina društva je nedotakljiva.

5.) Način sklepanja.

Splošno načelo: enoglasnost.

Izjeme: navadna večina določa v zboru in v svetu formalno proceduro in voli odseke (komiteje za posamezna vprašanja).

V zboru odloča še: $\frac{2}{3}$ večina pri vsprejemu novih držav v društvo; navadna večina + glasovi onih držav, ki tvorijo društveni svet: a) pri sestavitvi tega sveta, kolikor pridejo male države v poštev; b) kadar vodi zbor mirovno akcijo.

6.) Revizija pakta

postane pravomočna, kadar jo ratificirajo države, ki so reprezentirane v društvenem svetu, in večina držav, ki so zastopane v zboru delegatov.

7.) Prvo sejo zbora in društvenega sveta

skliče predsednik Zedinjenih držav Severne Amerike. (Društveni svet je predsednik Wilson sklical v januarju 1920, akeravno Zedinjene države še niso član društva, ker pakta še niso ratificirale.)

B. Materijelne določbe:

1.) Razorožitev:

naj se vrši do minima, ki se da združiti z državno sigurnostjo ter z izvršitvijo internacionalnih obveznosti potom skupne akcije.

Društveni svet mora izdelati načrt razorožitve. Redukcijo pa morajo posamezne države sprejeti; po tem se določene meje ne smejo prekoračiti brez privolitve društvenega sveta. Program se revidira vsako deseto leto. Za vojaška in mornarska vprašanja ustanovi se permanentna komisija.

2.) Garancije teritorialne integritete in neodvisnosti.

Vsi člani garantirajo teritorialno integriteto in sedanjo politično neodvisnost vseh članov proti vsakemu zunanjemu napadu.

3.) Rešitev sporov.

Splošno načelo: Pred potekom treh mesecev po izreku razsodišča ali odloka zveznega sveta ne sme nobena država pričeti z vojno.

a) Arbitraž a

se naj vrši, kadar sta obe stranki mnenja, da se da spor rešiti potom razsoje. Vobče se smatra pripravnim, da se reši po razsoji: interpretacija pogodb, vsako mednarodno pravno vprašanje, kršitev internacionalnih obveznosti in odškodnina za tako kršitev.

Državi, ki se ravna po izreku razsodišča, se ne bo napovedala vojna.

b) Mirovna akcija pri društvenem svetu ali zboru.

Ako spor ni bil podvržen arbitraži, ga morajo stranke predložiti društvenemu svetu ter mu na razpolago dati vse spise, tičoe se spora, ki jih svet lahko takoj publicira. On sme tudi določbe sprave, če se mu ta posreči, publicirati. Kadar se pa taka sprava ne doseže, potem se objavi rešitev, ki jo priporoča društveni svet bodisi enoglasno ali z večino glasov; vsak član pa ima tudi pravico publicirati rešitev, ki jo sam predlaga. Ako predlagajo enoglasno vsi člani, izvzemši glasove ene ali več spornih strank, gotovo rešitev spora, potem se ne napove vojna oni državi, ki ravna po tem sklepu. Ako ne soglašajo vsi člani sveta, (glasovi spornih strank ne štejejo), potem si člani društva narodov pridržujejo pravico, storiti to, kar se jim zdi primerno za vzdrževanje miru. Ako se društveni svet strinja z mnenjem ene stranke, da se tiče spor vprašanja, ki spada v izključno kompetenco te stranke, bode to konstatiral ne da bi predlagal rešitve. Društveni svet ali stranka ima pravico zahtevati, da se reši spor pred društvenim zborom. Ako sklene ta z navadno večino in se temu, sklepu pridružijo tudi člani društvenega sveta (glasovi spornih strank ne pridejo v poštev), ima tak sklep isto veljavo kakor enoglasni sklep društvenega sveta.

Kadar se pojavi spor med državami, ki niso člani društva, se jih povabi, da se podvržejo kakor člani društva arbitraži ali pa mirovni akciji društvenega sveta. Ako obe stranki odklonita, mora društveni svet skrbeti, da se spor reši. Ako ena stranka odkloni in prične z vojno proti enemu članu društva, potem se lahko proti njej vporabijo splošne sankcije, ki veljajo za člane društva.

c) Internacionalni sodni dvor.

Društveni svet ima nalogo izdelati načrt za tako permanentno sodišče. Ta sodni dvor bode razsojal vse spore, ki mu jih predlože stranke. Oddajal bo tudi svoje mnenje glede vseh vprašanj, ki mu jih stavi društveni svet ali zbor.

4.) Sankcije.

Kadar bi ena država pričela vojno v protislovju s prej navedenimi določbami, potem se bode ipso facto smatrala, kakor da bi napovedala vojno vsem članom zveze. Ti člani bodo prekinili s to državo vse trgovske in finančne zveze, nadalje prepovedale vse zveze med svojimi državljani in državljani sporne države ter tudi med le-timi in državljani vsake druge države. Društveni svet mora takoj naznaniti vsem interesiranim državam, koliko naj prispevajo k oboroženim silam, ki naj uveljavljajo ukrepe društva.

5.) Internacionalni mandati

za kolonije in teritorije, ki ne spadajo več pod isto suvereniteto kakor pred svetovno vojno. Pod vidikom razvoja civilizacije se vrste:

a) Teritoriji turškega cesarstva. V imenu društva narodov bode mandatarna država s svojo pomočjo in s svojim nasvetom vodila upravo teh ozemelj, dokler se le-to ne bode moglo samo upravljati.

b) Centralna Afrika. Mandatarne države bodo tam prevzele administracijo, ki se pa bo materijelno razlikovala od uprave mandatarnih držav same.

c) Južno - zapadna Afrika in nekateri otoki v tistem Oceanu bodo tvorile integralni del mandatarne države ter bodo upravljani po zakonih le-te države. — Mandatar mora poslati društvemu svetu letno poročilo o svojem delovanju, ki ga bode presojala posebna permanentna komisija.

6.) Internacionalna administracija

se uvede za razmere skupnega svetovnega interesa, na pr. za uveljavljenje pravičnih pogojev za moške, ženske in otroške delavce ne samo v območju držav, ki so člani društva, temveč povsod, kamor se razteza njih promet in industrija, potem za vzdržanje svobode prometa in trgovine itd.

Vsi dosedanji in bodoči internacionalni uradi postavijo se pod avtoriteto Lige narodov.

7.) Internacionalne pogodbe.

a) Vse v bodoče po članih društva sklenjene mednarodne pogodbe je vknjižiti pri sekretarijatu zveze, ki jih takoj publicira.

b) Društveni zbor lahko vabi člane, naj na novo proučavajo pogodbe, ki so postale neizvršljive, in mednarodne odnošaje, ki bi utegnili v nevarnost spraviti svetovni mir.

c) Med člani društva sklenjene pogodbe, ki nasprotujejo temu paktu, so po njem derogirane. Za internacionalne obveznosti, ki niso tangirane po tem paktu, smatrajo se one, kojih namen je osigurati mir, n. pr. arbitražne pogodbe in »regionalni« sporazumi kakor ameriška Monroe - doktrina.

Ta pakt je uvrščen kot prvi del v mirovnih pogodbah (dosedaj z Nemčijo in z Avstrijo). Društvo narodov ima že sedaj po teh pogodbah važno vlogo: n. pr. uprava Saarskega basina in svobodnega mesta Dantzig, odločitev v plebiscitu v Eupen in Malmédy (Belgija), vprašanje neodvisnosti nemške Avstrije, ozroma priklopitev te države h kakim drugim državi, ter pri izvršitvi mirovnih pogodb v mnogih drugih točkah.

Razmerje prizivnih razlogov in sodbenih razlogov.

Univ. prof. dr. Ant. Skumovič.

Vsako pravdno postopanje — to kaže že izraz „postopanje“ sam — se vrši v določenih oblikah v tem zmislu, da je po zakonu predpisano, kako se morajo pravdna dejanja vršiti; „obličnost“ postopanja v tem pomenu besede je pač isto kar izključitev brezrednosti postopanja, katere ne more in ne sme dopustiti noben zakon, ker bi onemogočila ali vsaj otežkočila vsako pravočasno in pravično razsojanje. (Gl. Klein, Vorlesungen str. 219.).

Formalnosti postopanja pa niso nikdar — drugače je bilo vsekakor v gotovi meri na primer v starorimskem pravu — same sebi smoter, nego so vedno samo sredstvo k določenemu smotru, namreč k temu, da spozna razsojajoči sodnik najkrajšim in hkratu najsigurnejšim potom, kaj da je „prav“.

Oziraje se torej na to, da po takozvanem „formalnem“ pravu predpisane „oblike“ pravnih dejanj niso določene zavoljo sebe samih, ampak da imajo služiti omenjenemu smotru, sodnik pač nikdar ne more priti v položaj, da bi si pri izidu pravde rekel, nekako obsojajoč svojo sodbo, da je — žal — formalno pravo ugonobilo ali pogoltnilo materijelno pravico. Da se sodnika ne loti nikdar taka resignacija, temu je seveda predpogoj to, da ne uporablja oziroma, ne razlaga dotičnih formalnosti v zakonitih določilih — ako so le-ta še tako važna — oklepajoč se edinole besedila predpisov, „formalno“, to se pravi, brez ozira na izven njih ležeči smoter postopanja.

Na drugi strani mora pa biti tudi izključeno, da sodnik — tudi če bi bil še tako strasten privrženec moderne, a hvala Bogu zmirom bolj pozabljene teorije „svobodne pravne presoje“ — pusti v nemar določila gledé postopanja enostavno tedaj, kadar bi (po njegovem mnenju) njih vpoštevanje v konkretnem slučaju povzročilo, da se s sodbo ne zadošča materijalnemu pravu. Veljati mora načelo, ki sicer v nobenem zakonu ni izrecno usta-

novljeno, a vzlic temu velja, ker iz narave stvari same izhaja, namreč načelo zanesljivosti pravnih dejanj: „mož beseda“ mora veljati tudi glede njih v tem zmislu, da more stranka vedeti za gotovo, pri čem da je gledé obstoja in vsebine pravnega, po nasprotniku izvršenega dejanja; brez nevarnosti naj se lahko zanese na primer na to, da zamuda od strani nasprotnika — pravdna dejanja v širšem zmislu so tudi opustitve — ostane — razen če pride do samo pod gotovimi pogoji dopustne postavitve v prejšnji stan — z amuda, ki z ozirom nanjo lahko izvaja to ali ono po zakonu natančno določeno konsekvenco.

Tem manj pa bo dopustno, da bi izpregledal sodnik važen nedostatek pri pravdnem dejanju tedaj, kadar gre samo navidezno za „formalnost“, to je, kadar gre za slučaj, da določa formalno pravo v resnici ne samo, kako mora stranka nastopiti, temveč to, kaj mora v to svrho storiti, da je smatrati njeno dejanje kot tako, za kakršno je bilo v dosego gotovega pravnega cilja mišljeno in nameravano.

Kot tako pravdno dejanje pride z ozirom na civilnopravni red v poštev predvsem tudi priziv ali boljše rečeno prizivna izjava.

Ta izjava mora vsebovati med drugim tudi „določno kratko označenje razlogov izpodbijanja (prizivne razloge)“ (§ 467, št. 3. c. pr. r.)

Velevažnost te „formalnosti“ izhaja iz nasledka, ki je združen z nje preziranjem, namreč iz tega, da se mora priziv, ako temu (dozdevno jako preprostemu) predpisu ni zadoščeno, zavreči brez razprave v nejavni seji (§§ 471, št. 3 in 474 2. odst. c. pr. r.)

Velevažno je torej vprašanje, kedaj je priziv gledé označenja prizivnih razlogov zgrešen v tem zmislu in s to posledico, da mora ostati brezuspešen?

Razlaga, ki jo je podalo bivše avstrijsko justično ministrstvo, pač ni mnogo pripomogla k pravilni rešitvi tega vprašanja, kajti da so „prizivni razlogi — razlogi izpodbijanja prvosodne sodbe“ je samo že v zakonu samem nahajajoča se prazna fraza („razlogi izpodbijanja“) in tudi opozoritev na to, da mora priziv vsebovati izjavo, v kateri točki je sodba nepravilna in zakaj, ne razjasnjuje jedra stvari; kaj je ta „točka“ (sodbe) v splošnosti in kedaj je zadostno označena, to je baš ono, kar zanima teoretika in prakтика kar najbolje. Smernico za pravilno rešitev

tega vprašanja nam daje zdaj že kot *communis opinio* veljajoče spoznanje, da materialna nepravilnost sama na sebi ne zadostuje za prizivno izpodbijanje sodbe, ali da je, kakor povdarja Klein (*Vorlesungen*, str. 251) to, če sodba (sploh) „pravemu pravu“ ne ne odgovarja — izvzemši hibe v presoji ali v postavljanju dejstev pod zakonita določila — edino tedaj zakoniti prizivni razlog, ako se je dalo temu nesoglasju med sodbo in „pravim pravom“ izogniti pri natančnem vpoštevanju predpisa o pravnem postopanju in zlasti pri izpolnjevanju vseh po civilnopravnem redu sodišču naloženih dolžnosti.

Prizivni razlog v zmislu § 467, št. 3. c. pr. r. je torej le tedaj določno naveden, ako iz te navedbe brezdvomno izhaja, v kateri za podlago ali sopodlago sodbe vzeti dokazni ali pravni domnevi prvega sodišča, oziroma v katerem nedostatku pravnega postopanja vidi prizivatelj vzrok ali sovzrok nepravilne presoje stvari; s tem je že rečeno, da kot prizivni razlog ne more priti nikdar v poštev — pomanjkljivost postopanja samo kot taka, to se pravi brez izrecnega ali vsaj iz navedeb izhajajočega ozira na to, da je in kako je (po prizivateljevem mnenju) ta pomanjkljivost njemu (prizivatelju) v kvar vplivala na razsodbo stvari.

Priziv je na primer (v tem delu) zgrešen, ako navede prizivatelj pod naslovom „pomanjkljivosti postopanja“ to in edino to, da je prvi sodnik — ne da bi bil podan zakoniti predpogoj za to — opustil zaprisežbo te ali one priče; v tem slučaju bi bil prizivni razlog še le tedaj „kratko, a določno označen“, če pristavi prizivatelj, da je ta brez zakonitega povoda nezapriseženo zaslišana priča v tem ali onem oziru nepravo izpovedala — kajti priziv ni abstraktna ali brezpredpogojna kritika sodbe ali postopanja, na kojega podatke se sodba opira, temveč je mišljena kot smotrena kritika, s katero hoče prizivatelj razkriti vzročno zvezo med sodbo in dozdevno storjeno napako v dokazni oceni, ali v pravni presoji ali slednjič v postopanju samem.

Zakonita označba prizivnega razloga — to je pač jasno — ni torej že, če se splošno navaja, „da se uveljavlja prizivni razlog nepravilne pravne presoje, napačne ocene dokazov in pomanjkljivosti postopanja“; to bi v zvezi s primernim prizivnim pred-

logom pač tedaj zadostovalo, če ne bi bil priziv po civ. pr. redu — in to je brezdvomno (§ 462 odst. 1, 482, 483, 498, 1. odst. c. pr. r.) — „omejen“ priziv, v tem zmislu, da mora pretehtanje izpodbijane sodbe po prizivnem sodišču ostati v mejah, začrtanih na eni strani po prizivnem predlogu in na drugi strani po prizivnih razlogih.

Izrecna navedba pravdo-tehnično označenih prizivnih razlogov, to je uporaba zgoraj navedene „trilogije“ (oz. enega dela iz le-te) z besedami, ki so se pač vsled svoj čas izišlih prizivnih obrazcev v praksi udomačile,¹⁾ je odveč, ako in kolikor izhaja iz nadaljne vsebine priziva razločno in brez dvoma, v čem vidi prizivatelj error judicandi ali procedendi, ki povzročata ali vsaj s povzročaja nepravilnost sodbe, na primer: z izvajanjem, da je prvi sodnik povsem pomotno smatral, da zahtevek na izplačilo konvencionalne globe v zmislu § 1336 obč. drž. zak. radi tega ni utemeljen, ker tožitelj ni trdil, kamoli dokazal, da je on vsled izpolnitvene zamude nasprotnikove sploh trpel kako škodo, je prizivatelj zadostno jasno in določeno označil to, radi česar se priziva ali v čem tiči po njegovem mnenju nepravilnost razsoje, in stvar ne bi postala niti najmanje bolj jasna, če bi tudi izrecno izjavil, da „uveljavlja prizivni razlog napačne pravne ocene“.

Temu nazoru tudi ne nasprotuje določilo § 467, št. 3 c. pr. r., da mora prizivni spis vsebovati „določno izjavo, v koliko

¹⁾ Da nekako „rituelno“ naštetje prizivnih razlogov (z omenjenim pravdo-tehničnimi izrazi) na čelu priziva v tem ali onem slučaju služi več ali manj preglednosti prizivne vsebine in tvori zanjo nekako ogrodje, je druga stvar, stvar koja z le-tem vprašanjem, v čem da obstoja bistvo navedbe „prizivnih razlogov“ v zmislu § 467, št. 2 c. pr. r. nima ničesar opraviti.

Mimo grede — in sicer samo tako, ker stvar kot taka ne sodi v okvir teh izvajanj, — bodi omenjeno, da tudi vdomačena označba, „da se sodba prvega sodišča v nje celem obsegu“ izpodbija, nima splošne, pripisane jej važnosti; ako obstoja sodba iz več sestavnih delov, to se pravi, ako je bilo razsojeno o več tožbenih zahtevkih, služijo te besede pač zgoraj omenjeni vsebinski preglednosti priziva, a tudi v tem slučaju one seme po sebi niso bistvenega značaja; zgolj z njimi ni nič pomagano, ako prizivatelj potem ni gledé vsakega posameznega dela — v kolikor ni stvar na primer taka, da ima neutemeljenost prvega zahtevka za logično posledico nepravilnost vseh nadaljnjih zahtevkov — navedel posamezno hibo v dokazni oceni ali v pravni presoji ali v postopanju.

se sodba izpodbija“, — kajti šlo je zakonodajalcu očitvidno vendar le za to, da je priziv na način sestavljen, ki izključuje vsak dvom o tem, v kateri smeri smatra prizivatelj sam sodbo za opravičeno, oziroma v koliko jo hoče pustiti neizpodbijano; tak dvom pa ne more nastati v slučajih — in ti so najbolj navadni — v katerih gre za enoten izrek o stvari, na primer, da se edini tožbeni zahtevek zavrne ali da se toženca na plačilo tega in tega edino zahtevanega zneska obsodi; v tem slučaju je s tem, da izpodbija prizivatelj sodbo, brezdvomno označeno, v koliko jo izpodbija, namreč, v nje celem obsegu.

Gledé izreka o stroških — kolikor je ta samó zakonita posledica enotne izgube pravde — pa je zgorajšnja formula ali fraza le tedaj potrebna, ako je priziv mišljen tudi proti odmerjenju (ali razdelitvi) stroškov, sicer pa mora načeloma ugodna usoda glavne prizivne stvari samo ob sebi tudi zadeti stroške postopanja prve stopnje. Izjeme so pač mogoče, to se se pravi: v posameznem slučaju je potrebno, da izpodbija prizivatelj sodbo „v nje polnem obsegu“ v tem zmislu, da naj bode izrek o stroških prvosodnega postopanja kot tak, namreč tudi tedaj, ako bi ostala sodba potrjena v glavni stvari, predmet posebne prizivosodne presoje. Toženec izpodbija na primer sodbo, ki tožbenemu zahtevku ustreza, z ozirom na to, da je sodnik njemu naložil povrnitev stroškov, dočim bi moral — po prizivateljevem mnenju uporabiti določilo § 45 c. pr. r. in obsoditi zmagujočega tožitelja v povrnitev stroškov. Seveda tudi v takem slučaju ne povzroči že izjava „izpodbijanja sodbe v nje polnem obsegu“ zgoraj omenjene posebne presoje glede izreka o stroških, ampak ta izrek postane — če se potrdi sodba — predmet prizivosodne presoje tedaj in le tedaj, ako je prizivatelj, ki trdi v glavni stvari in na prvem mestu, da sploh ni pripoznal tožbenega zahtevka ali ki zanika iztožljivost (dobrim šegam nasprotujoče) tožbene zahteve, v tem oziru uveljavil poseben prizivni razlog, bodisi razlog napačne pravne presoje — prvo sodišče je bilo mnenja, da določilo ne velja glede odgodenega prvega naraoka — bodisi prizivni razlog napačne dokazne ocene, češ, da je prvi sodnik napačno smatral, da je prizivatelj (toženec), po tožitelju izvansodno (pred vložbo tožbe) na plačilo opominjan, zanikal tožiteljevo zahtevo.

Na mestu je poudarjati, da zakon ne razločuje med navedbo in izvajanjem razlogov ali natančneje rečeno, c. pr. red ne navaja kot nedopustno vsebino prizivnega spisa „izvajanj“ prizivnih razlogov; priziv se torej nikdar ne zavrže radi tega, ker „prizivni razlog ni ali ni zadostno izvajan“. Pravi, ker zakoniti razlog za to, da je priziv v zmislu § 472 c. pr. r. zavrniti, ozir. da mu ni ugoditi pri razpravi, more biti edino le to, da prizivu nedostaje „kratke določbe označbe prizivnega razloga“ ali z drugimi konkretnimi besedami rečeno, ker ni brezdvomno iz priziva spoznati, v čem vidi prizivatelj error iudicandi ali procedendi. Posebnih izvajanj glede prizivnih razlogov zakon ne zahteva, nasprotno so taka izvajanja, kadar gre za prizivni razlog „napačne pravne ocene“ vsled določila § 78 zadnji odst. c. pr. r. izključena razun če sta se stranki ustni prizivni razpravi odpovedali. V le-tem slučaju so pa pravna izvajanja tudi v prizivnem spisu (le) dopustna, ne ker so bistveni del tega spisa, ampak zgolj radi tega, ker postaja vsled obojestranske odpovedi iz pripravljalnega spisa — „neposredni“ spis t. j. spis, na čegar sopodlagi se razsodi o prizivu, in zato za njega ne velja prepoved pravnih izvajanj v zmislu § 78 c. pr. r.

Obširna izvajanja v prizivnih spisih so se pač iz kazenske prakse vtihotala v civilno pravno postopanje, ker kazensko-pravdni red razločuje napovedbo in izvajanja pravnih lekov (vzklica, ničnosté pritožbe); a celo ta zakon ne pripisuje izvajanjem bistvenega pomena glede pravilnosti leka: izvajanja so samo dopustna. (Glej na pr. določila zakona z dne 20./7. 1912 št. 6 drž. zak.)

Seveda povsem kaj drugega, kakor ne v prizivni spis, ampak v ustno prizivno razpravo spadajoča prizivna izvajanja so navedbe, o kojih govori odstavek 4 §-a 467 c. pr. r., namreč dejanske „navedbe in dokazila, po katerih se more resnica prizivnih razlogov dokazati“. Že s povdarkom navedene besede so jasen dokaz, da zakonodajalec pri tem odstavku §-a ni mislil na izvajanja prizivnih razlogov, temveč le na to, da je treba — kolikor zahteva konkretna kakovost prizivnega razloga — navesti tudi ona dejstva, oziroma ona dokazila, iz katerih izhaja, oz. po katerih se da ugotoviti upravičenost uveljavljenega prizivnega razloga. Istotako se sodba druge instance, da se prizivu ne ugodi,

v bistvu nikdar ne opira na opustitev potrebnege izvajanja prizivnega razloga kot tako, ampak na to, da — „uveljavljen“ je na primer prizivni razlog krive dokazne ocene — dotična navedba („prvi sodnik je neopravičeno smatral izpovedbo priče I. I. za verodostojno“) ne daje povoda za to, da bi sodišče dvomilo o pravilnosti prvosodne, na to izpovedbo oprte dokazne ocene; pomanjkljivost navedbe prizivnega razloga ali nodostajanje izvajanj izključuje — to je vzrok brezuspešnosti priziva — meritorno (v danem primeru v dokaznem oziru) vršečo se presajo izpodbijane podlage prvosodne sodbe.¹⁾

Tukaj je omeniti, da ima c. pr. red določilo, katero vsaj na videz nasprotuje ravnokar označenemu mnenju gledé tega, da „izvajanja“ prizivnih razlogov sploh ne sodijo v prizivni spis, to je določilo § 491, št. 3 c. pr. r. kolikor je v njem rečeno, da je prizivni spis (tudi tedaj) zavreči v nejavni seji, ako prizivni razlogi niso niti izrecno niti po razločnem sklicevanju posamič navedeni; a dozdeva se mi, da to določilo samo podkreplja nazor, da ne zadostuje z ene strani splošna navedba tehnične označbe prizivnih razlogov in da je z druge strani neodpušljivo potrebno — in to zadostuje brez posebnih izvajanj — konkretno označenje one pomote prvega sodišča, kateri pripisuje prizivatelj pomembnost edinega vzroka ali sovzroka nepravilnosti izpodbijane sodbe. Imenovano določilo je torej nekaka zakonita interpretacija gledé predpisa § 467, št. 2 c. pr. r. v tem zmislu, da je zadoščeno zahtevku ali potrebi kratke a določne označbe razlogov izpodbijanja tudi tedaj, kadar prizivatelj — recimo — le tekom izpodbijanja resničnosti izpovedbe prič vplete v te svoje navedbe očitek, da je sodnik sicer po tej priči potrjenemu dejstvu napačno prisodil pravno pomembnost. Zakonodajalec hotel je preprečiti, da bi se vporabljal predpis §-a 467 preformalno ter da bi se smatralo, da je le-temu edino le tedaj zadoščeno, ako je izvor nepravilnosti izpodbijane sodbe izrecno, to je z neposrednim označenjem hibe v razsoji ali v postopanju kot tak

¹⁾ Kakor vedno in povsodi je tudi tukaj eno zlo kaj lahko vzrok drugemu zlu: dejstvo, da vsebuje prizivni spis obširna izvajanja, ima namreč lahko nasledek, da se prizivatelj pri ustni prizivni razpravi „sklicuje“ (v drugem) na vsebino prizivnega spisa ali da „vzdržuje“ „vsa druga“ izvajanja, kar se pa seveda nikdar ne da spraviti v sklad z ustnostjo prizivne razprave.

naveden. Samo jasnosti, razločnosti in določnosti glede navedbe prizivnega razloga — ne pa izrecnosti v tem oziru — zahteva zakon.

Vprašanje torej nastane, kdaj je razlog izpodbijanja, ki v zvezi s pravnim predlogom odločuje in omeji delokrog prizivnega sodišča pri presojanju pravilnosti izpodbijane sodbe, na tak način naveden, da je moči vzeti dotični priziv pod rešeto stvarne kritike, to se pravi, da ga ne zadene usoda zavrnitve brez materijelne presoje ozir. da se mu — pri razpravi — ne more ugoditi, ker prizivni razlog, kakor je bil uveljavljen, ne daje povoda, dvomiti bodisi o pravilnosti dokazne ali pravne ocene ali o tem, da je bilo postopanje nepomanjkljivo izvršeno.

Na to vprašanje se ne da — ako naj ne bo razmotrivanje malo več kakor parafraza zakonovega določila — splošno odgovoriti, treba je temveč, da se jemljejo v pretres nekateri poglobitvi posamezni slučajji uveljavljenja prizivnih razlogov.

Glede prizivnega razloga napačne ocene dokazov se podajo sledeči tipični slučajji:

Dokazna ocena prvega sodnika je oprta edino le na izpovedbo prič. Ustrezajoč določilu §-a 467 št. 3 mora prizivatelj pred vsem navesti dejstva, glede kojih bi moralo prvo sodišče izpovedbi odreči pomembnost za sodbeno podlago ali sopodlago. Slučajji, v katerih hoče prizivatelj z jednostavnimi besedami, da je prvi sodnik pomotno oprl svoj izrek na izpovedbe prič, izpodbijati le-to v celoti, bodo pač redki, že radi tega, ker se ne da misliti, da bi izpovedba v vseh njenih podrobnostih spor odločala ali soodločala; zadovoljiti se pa tudi ne sme s tem, če navede, da izpovedbi, oziroma priči ob pravilni oceni ni pripisovati verodostojnosti, ampak treba je izrecno izjaviti, da smatra subjektivno ali objektivno verodostojnost (in v čem) ali oboje izključeno; jasno mora izhajati iz prizivnega razloga, da hoče prizivatelj uveljaviti, da se je priča, ko je to in to dejstvo potrdila, zmotila (bodi si v pojmovanju ali spominski reprodukciji) ali da je priča v svesti si tega nepravdo izpovedala (objektivna — subjektivna verodostojnost).¹⁾

¹⁾ Jasnost v tem razločevanju postane važna tudi zato, ker je tedaj, kadar je subjektivna verodostojnost priče izpodbijana, odločitev prizivnega sodišča — pod pogojem, da izpovedba priče odločuje kot edino v poštev prihajajoči

Ako se sodba opira na izpovedbo priče in na podatke zaslišanja strank, tedaj si mora prizivatelj predočiti, kako pride sodnik pri taki dokazni podlagi do dokaznega zaključka; izhodišče je in ostane v takem slučaju — slučaj, da se poprime sodnik tega sredstva za spoznanje resnice vsled popolne neverjetnosti zaslišanih prič, so redke izjeme — izpovedba priče; priči ni odrekel v naprej in popolnoma verodostojnosti, ampak dvomil je le, ali je priča mogla, oziroma hotela izpovedati čisto resnico; ako potem stranka pritrdi, kar je izpovedala priča, tedaj odpade za sodnika poprej omenjeni povod za dvom, tedaj je subsidiarno dokazno sredstvo zaslišanja strank sodnika dovedlo do spoznanja, da je tudi priča resnico izpovedala. V takem slučaju ne zadostuje, če prizivatelj izpodbija izpovedbo nasprotne stranke, ampak treba je, da izpodbija obe dve podlagi dokazne ocene in pred vs em izpovedbo priče, katera s tem, da sta se stranki zaslišali, ni nikakor — na povsem negativno izpoved priče se tukaj ne misli — izgubila svoje pomembnosti.

Enako je tedaj, kadar se opira dokazna ocena na izpovedbe več prič; ena priča je potrdila poglobitve točke vprašljivih ali spornih dejstev, druge priče pa so ista dejstva deloma ali druge teh dejstev se tikajoče okolščine potrdile. Tudi v tem slučaju je potrebno, da prizivatelj izrečno navede, ali se po njegovem mnenju samo izpovedba „glavne“ priče in v koliko se ne krije z resnico, ali da vidi napačno oceno tudi v tem, ker je sodnik smatral po drugih pričah potrjene okolščine za dokazane.

Kar se tiče zvedeniškega dokaza, pa je predpogoj redno uveljavljenega prizivnega razloga, da se iz prizivateljeve izjave jasno spozna, ali vidi vzrok ali sovzrok napačne presoje v dejanskih ugotovitvah zvedenca (izvid) ali pa — in v čem — samo v zaključkih,

dokaz — v nejavni seji (vsled obojestranske odpovedi v zmislu §-a 492 c. pr. r.) izključena; kajti v tem hipu, ko trdi prizivatelj, da je priča na tak način izpovedala, da je moral vsak ostri opazovalec spoznati, da noče z resnico na dan i. t. d., daje prizivnemu sodišču edino le neposrednost ustne prizivne razprave, oziroma pri tej ponavljane zaslišbe priče možnost, soditi o upravičenosti uveljavljenega prizivnega razloga. Ako je pa samo objektivna verjetnost izpovedbe izpodbijana, ako pravi prizivatelj na primer da je to, kar je priča v dobri veri sicer potrdila, samo na sebi neverjetno, tedaj ni v naprej izključeno — kakovost posameznega slučaja odloča — da se dá pravilnost dokazne ocene znati že na podlagi prizivnih spisov.

izvajanih iz ugotovitev (mnenje). Brez zgoraj večkrat omenjene označbe prizivnih razlogov bo potem tudi brezdvomno to, ali je hotel prizivatelj sodbo izpodbijati v njeni dokazni oceni (zgrešenost izvida) ali njeni pravni presoji (nepravilnost ali pomotnost mnenja).

Glede pravne ocene je nedvomno, da zadostuje, če prizivatelj označi temeljno ali zaključno pravno mnenje prvega sodnika kot zgrešeno, to se pravi: načeloma ni treba, da prizivatelj označi pravne nazore, katerih skupnost je dovela do predmetni spor odločujočega zaključka, posamič kot pravopomotne. V splošnem zadostuje v svrhu, da je prizivno sodišče primorano vzeti celokupno pravno vprašanje v vseh zakonitih predpostavah in znakovih v pretres, izpodbijanje v misli vzetega zaključka kot takega. Seveda ni izključeno, da hoče prizivatelj izpodbijati samo eno ali drugo izmed po sodniku domnevanih predpostav ali znakov; tedaj pač pretehtuje prizivno sodišče gledé dotične sodbene pravne podlage ali sopolage samó izrecno posamič izpodbijani sestavni del pravnega zaključka in reši zgolj vprašanje, ali je ta zaključek z ozirom na neizpodbijano premiso in na nadaljno (v prizivu) izpodbijano premiso pravilen in utemeljen. Prvo sodišče je n. pr. smatrajoč, da pristoja tožitelju glede iztoženega predmeta uveljavljeni pravni naslov (kupna pogodba) in da se je tudi upravičeno skliceval na pravni način pridobitve lastninske pravice (prepodaja ali zemljiškoknjižni vpis), ugodilo tožbenemu zahtevku: ako prizivatelj navede za prizivni razlog edino le to, da je pravni nazor prvega sodišča — „pridobitveni način v zmislu §-a 427 obč. drž. zak. je podan, akopram kakovost stvari ni izključila le-te fizične prepodaje“ — pomoten, tedaj je za prizivno sodišče izključeno, da bi vzelo v pretres tudi vprašanje glede naslova, katero se opira, mimogrede rečeno, seveda tudi na povsem druga (neizpodbijana) de'jstva, in to kljub temu, če je stvar taka, da na primer o kakem veljavnem pravnem naslovu vsled nejasnosti ali nedoločnosti dozdevne pogodbene volje ne bi moglo biti govora.

Z ozirom na pravno domnevo (§ 270 c. pr. r.) ki se prvi sodbi vzame za podlago, bo pa prizivni razlog le tedaj ustrezal določilu § 467 št. 3 c. pr. r., kedar prizivatelj izpodbijajoč sodbo, vpošteva sledeče :

Po § 270 c. pr. r. ne potrebujejo dejstva, o katerih je domnevati, da so, nobenega dokaza; uporaba tega določila v izpodbijani sodbi sicer ne more delati posebnih težkoč glede pravilne navedbe prizivnih razlogov v zmislu § 476 št. 3 c. pr.: kratko in določno je tu označen „razlog izpodbijanja“, ako prizivatelj izjavlja, da smatra (d o k a z n o) domnevo prvega sodišča za zgrešeno, da so pravni domnevi v podlago služeča dejstva (takozvani „domnevni razlog“) dokazana, ali da smatra mnenje prvega sodnika, da so zakoniti predpogoji uporabnosti pravne domneve sploh podani, za pomotno. Zgrešeno pa bi bilo, ako bi se prizivatelj zadovoljil s splošno navedbo, da se je sodnik zakonite domneve napačno poslužil; pomanjkljivost postopanja pa bi bila uveljavljena, ako prizivatelj trdi, da je prvi sodnik prišel do po zakonu predpisanega zaključka, ne da bi bil domnevni razlog po nasprotni stranki uveljavljen, oziroma dokazan!

Že večje pazljivosti pa je treba pri izpodbijanju uporabe določila § 269 c. pr. r.; iz priziva mora brezdvomno slediti, glede katerega izmed pogojev za domnevo notornosti smatra prizivatelj mnenje prvega sodnika za zgrešeno. Kajti zgrešenost lahko obstoja v dvojni smeri: prvič v tem, da opira sodnik svojo sodbo na „notorna dejstva“, dasi se stranka ni sklicevala na taka dejstva,¹⁾ (uveljavljena pa ne potrebujejo nobenega dokaza), drugič, da vobče znana dejstva (da je na pr. stranka že nekaterikrat nastopala pri istem sodišču z za povsem neutemeljene spoznanimi zahtevki) ne opravičujejo iz teh dejstev izvajanega zaključka (na pr. na pomanjkanje verodostojnosti stranke), ali tretjič v tem, da sodnik ni navedel onih okolščin oz. dejstev, na katera se občno znanje — notornost kot taka opira. V prvem slučaju se uveljavi prizivni razlog pomotne pravne presoje, ker je smatral sodnik izrecno uveljavljenje dotičnih dejstev pri uporabi pojma

¹⁾ Občna pravdna dolžnost stranke, navesti vsa dejstva, na katera se opira zahtevke, ozir. protizahtevke (takozvana substanticijska dolžnost) velja namreč tudi glede notornih dejstev; ona samó ne potrebujejo dokaza (ako so uveljavljena); izjema v zmislu § 402 št. 2 c. pr. r., glasom katerega je predlog, da se izda zamudna sodba, zavrniti ako je pri sodišču obče znano, da je izostala stranka zadržana priti vsled prirodnih dogodkov ali drugih neodvratnih naključb, ne pride v poštev, ker gre v tem slučaju za obrambo pravdne strankine pravice.

notornosti za nepotrebno, v drugem slučaju razlog napačne ocene dejanskega stanu in v tretjem razlog pomanjkljivosti postopanja. —

Kar se tiče slednjič uveljavljenja prizivnega razloga pomanjkljivosti postopanja, izključuje že raznoterost določil glede načina postopanja razvrstitev tipičnih slučajev: splošno pa velja tudi pri tem razlogu zgoraj večkrat poudarjeno načelo, — v tem zmislu, da se mora iz prizivne izjave brezdvomno spoznati, kateremu činu prvega sodnika oziroma, kateri opustitvi v postopanju pripisuje prizivatelj pomembnost uzročnosti (souzročnosti) glede uveljavljenja nepravilnosti izdane sodbe.

Predpogoj za to, da je tudi mogoče prizivatelju, sestaviti prizivni spis tako, kakoršnega je imel zakonodajalec v mislih, pa je, da razlogi sodbe ne pripuščajo nobenega dvoma o temi, vsled katerih uvaževanj da je sodnik prišel do spoznanja, da je bilo tako soditi, kakor je sodil.

Sodba z razlogi tvori logičen zaključek: razlogi so premise za sodbo; da pa tudi kot take učinkujejo, je potrebno, da loči sodeči sodnik ostro ona dva sestavna dela svojih uvaževanj, ki sta skoro pri vsaki pravdi — da spor zavisi samo od rešitve kakega pravnega vprašanja, je pač samo izjemen slučaj — za izrek odločujoča, namreč na eni strani dokazne domneve in na drugi strani pravno presojo; če naj bode sodni izrek s prepričevalno jasnostjo in razločnostjo utemeljen in če naj ne bodi podlegli stranki izpodbijanje sodbe nehoté otežkočeno, je potrebno da izhaja iz razlogov nedvomno 1. kaj je smatral sodnik dokazanim, 2. zakaj je prišel do tega dokaznega spoznanja in 3. katero zakonito določbo in zakaj jo je vzel svoji sodbi za pravno podlago.

Res je sicer, da bo taka razvrstitev idej, katere so dovedle sodnika do njegovega izreka, večkrat na kvar „le p e m u“ izvajanju ali glatkemu razvijanju sodnikovih misli, a ta škoda mora stopiti v ozadje z ozirom na korist, katera je za podleglo stranko združena s tem, da brez vsakih težkoč spozna, pri čem da je: marsikak priziv smatra prav radi premale jasnosti sodbenih razlogov, da je sodnik vzel za podlago sodbe pravno ali dokazno domnevo, ki pa po resničnem nazoru sodnika ni sodelovala pri

sodbenem zaključku ali ki jej sodnik vsaj ni pripisal one, sodbo povzročajoče ali sopovzročujoče pomembnosti, od koje pa prizivatelj — prav vsled nejasnosti razlogov izhaja.

Ako so razlogi sodbe jasno, določno in razločno izvedeni, to se pravi, ako je brezdvomno spoznati iz njih idejna pot, po kateri je sodnik na eni strani glede dokazov, na drugi strani glede pravnega subsumiranja prišel do svojega izreka, potem tudi za prizivatelja ne more biti težavno, sestaviti priziv, ki ustreza predvsem glede razlogov izpodbijanja zakonitemu določilu § 467 št. 3 c. pr. r.¹⁾

Ako se drži sodnik pri notranji konceptiji sodbe in potem pri pismeni sestavi nje razlogov povdarjenega načela, tedaj n. pr. stavek te vsebine: „sodišče smatra dokazanim, da sta stranki dne tega in tega sklenili to in to kupno pogodbo“ — nikdar ne najde mesta v sodbenih razlogih, ako je bilo namreč na primer med strankama sporno, 1. da sta se sploh gledè iztoževanega konja pogajali in konečno pogodili in 2. da je smatrati obojestranske (zanikane) izjave za obvezne izjave v zmislu § 1053 obč. drž. zak.

Stavek takšne vsebine zverži proti povdarjenemu načelu, kako je uvaževanja sodbe ločiti in razvrstiti, dokazno oceno s pravno presojo in moral bi se glasiti edino le tako, da smatra sodnik na podlagi tega in tega dokaznega razloga dokazanim, da je tožitelj nasproti tožencu izjavil, da mu „proda“ konja za to in to ceno in da je tožitelj sprejel to ponudbo z besedami, „dobro če mi ga daš“, da smatra sodnik nadalje — iz teh in teh razlogov, da je bila s temi izjavami sklenjena pravno-veljavna kupna pogodba.

Ako se tako ločijo z ozirom na ugotovljena dejstva uvaževanja, katera se tičejo dokazne ocene, od onih, kojih predmet je zakon, potem bo pač kaj težko in redkò nastal prepir o tem, vsebuje li kaka domneva sodečega sodnika pravno domnevo ali pa dejansko ugotovitev; stvar sama nikdar ne more biti nejasna — nejasnost tiči vedno le v besedah; predmet sodbenih razlogov so ali dejstva ali uporaba zakona ali zaključki iz dejstev (oziroma

¹⁾ Pripominjam, da govorim iz skoraj desetletne drugoinstančne prakse, katera mi je dala obilno priliko za spoznavanje resnic, o katerih govorim.

na dejstva) ali zaključki iz zakona: *tertium non datur*, ali boljše rečeno: *tertium datur tantum ex lingua!*

Zaključek iz dejstev, torej dokazno oceno, a nikdar ne pravne presoje vsebuje na primer domneva, da je stranka s to in to izjavo hotela gotovo pravno posledico; človeška volja, enkrat poznana kot taka, je golo dejstvo, dà, z ozirom na ekonomsko pravno torišče vsega človeškega delanja in nehanja je uprav dejstvo vseh dejstev.

To torej, kar je revizijsko sodišče na Dunaju v sodbi z dne 11./11. 1908, objavljeni v Jur. B. 1909 št. 6 izreklo, namreč, da je zaključek sodišča, da sta stranki izključili pravico in obvezo učinkovite dobave in istega prevzema, dejstvena ugotovitev, tvori brezdvomno resnico, glede katere bi pač tudi v predmetnem slučaju prepir izostal, ako bi se bila nižja sodišča držala zgoraj označenega načela glede ločitve razlogov tako, da bi jasno in odločno najprej ugotovila izjave strank kot take, potem sklepala iz njih na pogodbeno voljo in bi slednjič te izjave, ozir. to voljo postavila pod zakonita določila. —

Nadalje tudi reklo, da ostane lahko vprašanje nerešeno, ali se je to in to dejansko zgodilo, ali je zmisel tega in tega zakonovega predpisa ta ali drug, naj bi se nikdar ne nahajalo v sodbenih razlogih.

Dejstva, katera se predlože sodniku pri razsojanju, so ali za odločitev važna ali nevažna: v vsakem slučaju mora sodnik — ako hoče, da ustrezajo potem tudi eventualni prizivni razlogi zakonitim zahtevam — zavzeti odločno stališče, to se pravi, on mora zatrjevana (ali že dokazana) dejstva — navajajoč razloge za to — brez ovinkov označiti, da pri razsoji prihajajo v poštev ali da so za razsojo brez pomena, sicer sodnik v konkretnem slučaju lahko vzbudi v podlegli stranki dvom, ali sodnik ni vendarle nekako sugestivnim potom stal pod vplivom onega dejstva, ki se glede važnosti ali nevažnosti ni označilo, in povzroči s tem tudi nejasnost in neodločnost pri uveljavljanju prizivnega razloga. Isto tako je gledé pravnih vprašanj, brezbarvnost jim v sodbenih razlogih nikdar ne pritiče; ako sodnik spozna, da so za razsojo neodločilna, tedaj je to (z razlogi) kratkomalo izreči, prav tako kakor je treba v nasprotnem slučaju izrecno ugotoviti pomembnost

in njene razloge. Tudi tukaj je vsak „tertium“ nekaj, kar ne spada v sodbene razloge. —

Določnosti sodnikovih izrekov nasprotuje tudi in je potem lahko vzrok nedoločnosti v navedbi prizivnih razlogov, ako sodnik, pretehtajoč izpovedbo priče, noče le-te „preirido“ prijeti in se izrazi na tak način, da sicer noče odreči priči resnicoljubnosti, a da vendar tega in tega dejstva, potrjenega po priči, ne more smatrati dokazanim. Iz razlogov, vsled kojih sodnik ni smatral dejstva dokazanim, se da morebiti sklepati, da sodnik ni odrekel priči subjektivne verodostojnosti, da je temveč računal s kako zmoto v opazovanju dotičnega dejstva, s slabim spominom ali z drugimi takimi, objektivno verodostojnost zadevajočimi činitelji; a vendar lahko nastane dvom, ali in v koliko je vzlic temu, da sodnik ni „hotel“ dvomiti o verodostojnosti priče, uplivalo dejstvo, da je dala izpovedba priče povod k taki negativni označbi glede popolne verodostojnosti, vendarle na predmetno dokazno oceno. Ta pa povzroča kaj lahko, da si ostane stranka, uveljavljajoča prizivni razlog napačne ocene dokazov, na nejasnem in da bo tudi to uveljavljenje več ali manj negotovo, nejasno, in da tako ne bo ali vsaj popolnoma ne bo uztrezalo zahtevku zakona (§ 467 št. 3).

Posebne pažnje pri sestavi sodbenih razlogov — vedno z ozirom na morebitno izpodbijanje sodbe — zaslužijo izvajanja, ki se tičejo podatkov zvedeniškega dokazovanja. Ako naj bode možna razločna in določna označba tozadavnega prizivnega razloga, je neizogibno potrebno, da se predvsem ločijo izvajanja glede izvida od onih glede mnenja: prva so vedno del dokazne ocene (tudi, kar izhaja že iz zgoraj navedenega, kedar tvorijo zaključke), druga izvajanja morejo biti predmet pravne ocene, to tembolj, če se zgodi ne redko kedaj, da je zvedenec pri oddaji svojega, po sodniku odobrenega mnenja prekoračil meje svojega delokroga ter vpletel v svoje mnenje zaključke pravne kakovosti. —

Konečno bodi omenjeno, da tudi retorična vprašanja nikdar ne spadajo v sodbene razloge (na pr.: kaj li mora storiti stranka? — kaj drugega bi moglo biti zmisel tega določila? i. t. d.). Tudi pri takih vprašanjih nastane nejasnost v tem pogledu, kak vpliv je vendar imel (abstraktni) predmet vprašanja, ki je ostalo brez

odgovora, na sodnikovo naziranje, bodi si v dokazni, bodisi pri pravni oceni, in posledica je tudi tukaj prizivni razlog, ki ne ustreza zakonu. Sodnik ni poklican, da v svojem izreku ozir. utemeljevanju sproži vprašanja, ampak je dolžan, da odgovori na vprašanja, nastala vsled strankinih trditev ozir. vsled podatkov postopanja, z vso jasnostjo in določnostjo.

Jasnost in določnost sodbenih razlogov je torej predpogoj jasnosti in določnosti priziva glede navedbe prizivnih razlogov, kakor jih ima večkrat omenjeno določilo c. pr. reda v mislih, in daje možnost, da je priziv v njegovem najbolj bistvenem delu sestavljen z učinkovito in od zakona (§ 467 št. 3) izrecno zahtevano kratkostjo. Izpreminjajoč znane Shakespearove besede, „da je kratkost duša dovtipa“, bi rekel:

Brevity is the soul of appeal! —

„Kratkost je duša priziva!“

Pravo bodočnosti.

Dr. France Goršič.

I. Nemško pravo.¹⁾

V prastari dobi slehernega naroda najdeš le pičlo pravnih stavkov. Red družbe sloni in obstaja na prazvezah in njihovih združbah (rodbina, župa, rod, pleme, narod). Nastajajo nove skupine, ki prevzamejo dobršen del pranaloga, a vstajajo jim nove naloge: občina, država, društva, verske družbe, politične stranke, kmetijske združbe, pridobitne zadruge itd. Kolikor več je teh skupin, toliko več je pravnih stavkov.

V Nemcih se je zobličilo najprej staro zemljiško, pogodbeno in dedinsko pravo. Potem je prišlo fevdno pravo, ki je

¹⁾ Knjištvo glej v mojem spisu „Nemški pokret za »prosto« pravo“, „Slov. Pravnik“ 1913, str. 257—258; dalje osobito Eugen Ehrlichova „Grundlegung der Soziologie des Rechts 1913“.

staro pravo močno oslabilo, a ga ni zatrlo, obratno, nove tvorbe so nastale. Nimajo več zgolj župe, rodbine in hiše, marveč so tudi že tržne in mestne občine, cehi, korporacije itd. Ko se je v tej dobi razvoja novo pravo obličevati jedva začelo, pride recepcija rimskega prava, vprav danajsko darilo humanistov, ki hočejo pravne pridobitve Rimljanov radikalno pretočiti v žile naroda, mrzeč obličevanje lastnega zaostalega prava in brez dvojbe hoteč prihraniti pravnikom trud, da bi pravnotvorno izčrpavali življenje. Ali rimski viri so bili za popolnoma drugačne razmere. Recepcija se je morala vršiti s težavami, morda ne z manjšimi ovirami, kot bi jih bila provzročala gojitev in obličba domačega prava. Vprav veliko je bilo delo, spraviti od temelja do slemena, takorekoč za vsako spono, v skladje domače družbe velikanski skupek tujega gotovega prava, obličnega z več ko 1000 let poprej modernim slogom in tehniko. Morala je v klasje pognati pojmovna konštrukcija. Pomagali so si z zavijanjem, prikrojevanjem, z abstrakcijami. Kmalo pristopicajo glosatorji s svojimi proslulini konštrukcijami. Potem postglosatorji s samini konštrukcijami. Vsi polnijo rimske pojme z novimi vsebinami.

S pojmovnimi tvorbami in konštrukcijami nadaljujejo delo nemški juristi. Sredi 16. stoletja se pojavijo prvi začetki zgodovinske struje, ki se do 19. stoletja močno razraste in ki se s Savignyjem prerije do zmage, da je ona izključno edina prava jurisprudenca. Dandanes se ji prišteva zgolj zasluga, da je znanstveno stremila, raziskavati stari zmisel pravnih razmer in pravnih stavkov. Sodilo (kriterij) je bilo sedaj preloženo v preteklost, tvorbe pojmov pa so iznova vzklike. Treba je bilo premostiti prepad, zakaj pravo in življenje sta šla zmerom bolj vsaksebi, pravo se je zmerom bolj oddaljevalo od tedanjosti. Slovom Ehrlicha so brezдно premoščevali s pojmovno matematiko in s konstruktivno sistematiko, ki so ju vstoličili na mesto pojmovne jurisprudence in konštrukcije. Zavladala je samovoljnost matematičnih pojmov, konvencionalnih, tako jih imenuje francoski matematik Poincaré. Potreba pouka je hkrati rodila sistematiko, češ, visokošolec si posameznosti ne zapomni tako lagotno, kakor si vguli kratek, jednat uk. Stojimo s tem že pri največjem pandektologu Windscheidu in pri nje-

govih epigonih ter pri tistem nam vsem znanem sistemu, ki so nam ga vtepali kot »občni del« ter kot »obligacije«, »dedinsko pravo« itd.

Nemško pravo je pravcato pravniško ali juristovsko pravo (Juristenrecht). Teoretiki, pandektologi so ga obličevali, in vse uzakonitve so krstili vseučiliški profesorji. V tem zmislu skoroda lahko govorimo o profesorskem pravu. Presenetil jih je bojni klic: proč z Windscheidom, Planckom, Sohmom! (Fuchs, Pravniški prosvetni boj, 1912) in osupnil prostopravni pokret, saj so bili jedva dobili novi svoj občni državljanski zakonik, ki ima sigurno tudi dokaj modernih določb. Z veliko močjo je izbruhnil boj za »prsto« pravo (Freirechtsschule), češ da je navlaka iz digest rodila duh novega skrupucala. Ta pokret je nedvoumen svedok, kako se je obneslo njihovo zakonodavstvo. Novi očitajo starim šablonstvo, niti nazivala pravoznanstvo ali pravoslovje ne priznavajo starim strujam, marveč vzdevajo jim zaničljivo ime, da so »jurisprudence«. Ločiti jih hočejo od novoustvarjavne pravne znanosti, ki »se oslanja na znanost duha, gospodarstva in prometa«. Pobijajo pojmovno jurisprudence kot jurisprudence najnižje stopnje, ker tlači zgolj za Rimljane prostopravno rimsko pravo v tesne sponse formalistične metode, ker loči pojem od pojma tam, kjer je pojem samo eden, ker se krčevito drži razsodb vrhovnega sodišča, ker vohuni za motivi, ker si izmišljuje načela. Ometajo više stoječo čustveno jurisprudence ali kriptosociologijo in vse nje metode, ki sodijo po dajmoniju ter svoj najprvo izvohani zaključek potiskavajo v sponse formalne logike različno, enkrat naivno, drugič skrivno, včasih racionalistično, tu celo z navedbo socioloških nagibov. Terjajo preobrat v metodi, pa tudi preobrat vesoljnega pravniškega naziranja. Cilj jim je moderna opazovalna veda. Naloga jim je, z novimi oblikami popolnjevati vrzeli uzakonjenega prava ter iskati še neizkoriščeno, zato z vzdevkom »prsto« nazvano pravo. Svojo smotreno vedo imenujejo sociološko pravno znanost. Kako se pravilno zasledi pravica, kako se pravilno ocenjujejo zajemljaji (interesi), nadalje da zakon in običaji niso vse pravo itd., osobito pa Ehrlichov posledek, da je težišče pravnega razvoja v družbi, ne pa v zakonodavstvu, pravoslovju in pravosodju, — te pri-

dobitve nemških prostopravnikov nas opozarjajo, da je še drugo pravo na svetu, različno od njihovega gemeinrechtlich-prava in od njihovega staatlich - prava. V mislih nam je anglo-ameriško pravo.

II. Angleško pravo.

Zastirali so nam pogled na to stran, kakor da extra Germaniam ni življenja ali vsaj takega ne, kot pri njih. Kje je pravnik, ki potrdi, da je na preje dostopnih nam vseučiliščih čul pri predavanju, kako se je razvilo angleško pravo? Molčali so o razliki in v knjištvu so jo potvarjali. Da, tudi potvarjali so jo.

Ko se je angleško pravo zaobličilo iz povsod sličnih prablik, ta doba sega v 12. stoletje do Henrika II., ki je mešetaril s političnimi strankami, pa v zameno dajal dobrih osnutev prava: hvalijo ga, da je eden izmed najboljših zakonodavcev. V pravdnem postopanju je dovolil writ (assise of novel disseisin, assisa novae disseissinae). S posesti pregnani državljan je s kraljevim vabilom v writu izposloval nalog za sherifa, sestaviti iz 12 sosedov assiso, ki je imela takrat, ko prispo kraljevi sodniki v kraj in zastavijo to vprašanje, rešiti odgovor, ali se je pripetil pregon s posesti. Sličnih assis je bilo zmerom več. So prvi začetek angleške jury. Ker so smeli z writom pravdo spraviti z občnih krajnih sodišč na curio regis, postala je le-ta pristojno sodišče. Tako izpodrinejo stari germanski postopek te nove pravne oblike assis, assiso pa kasneje jury, zakaj v poznejšnjih actions se porotniki ne vabijo več z writom, ampak šele po predlogu strank. Jurata je veljala do judicature acts, in se je po ovinkih, potom finkcij širila in obličevala v formularno postopanje, dokler niso formul odpravile judicature acts ter dopustile poljubne predloge strank. Med writi se je najbolj razširil trespass, prvotna tožba zaradi prekršitve kraljevega miru vi et armis. Ta tožba je v 16. stoletju postala civilna tožba. Trespass je podlaga malodane vseh tožba do 19. stoletja. Že v 15. stoletju tožniku ni bilo več treba trditi vi et armis (case). Od 16. stoletja je za stvarno tožbo zaradi nepremičnin že veljal ejectment. Iz tožbe case se je izcimila pogodbena tožba, assumpsit. Tožba proti najditelju —

trover — postane s pomočjo fikcije izgube in najdbe splošna tožba zaradi premičnin in obogatbe. Real action je ejectment, personal actions sta assumpsit in trover, mixed actions so mešane tožbe. Toda že v 14. in 15. stoletju je angleško pravo postalo formalno in okorelo. Writs dobiti je bilo sila težko.

Zato se polasti kancelar - duhoven (duhovno sodišče!) pravice, strankam prepovedati, da v gotovem primeru ne smejo iskati pomoči sodišč, potem pravice, prepovedati jim, da že izrečenih sodb sodišč ne smejo izvesti, končno še pravice, da sme svoje pravoreke izvršiti sam kancelar s svojim rubežnikom. Sedaj je mogel kancelar vsako zadevo v roke vzeti sami in jo odločiti (equity), njegova povelja in prepovedi (injunctions) so bila sub poena izvršljiva. V boju s sodniki pod Jakobom I. zmaga kancelar lord Fillesmore nad sodnikom Coke-om. Niti v 18. stoletju ne zlomijo sodniki te kancelarjeve moči. Vedeti velja, da equity ni nikakšno samostojno pravo, ampak le privesek k občnemu pravu, h common law (aequitas sequitur legem), da pa pouzroči, da postane common law pravni sistem, ki je življenju in njega oblikam kos brez okorelosti in trdot. Trust sega v 14. stoletju in je prvotno opravilo zvestobe (Treuhandgeschäft). Kasneje nadomešča testament. Kancelar prisili trusteeja, da izpolni oporoko. Že z izročitvijo je stvar in equity dotičnikova, ki mu je namenjena. Pod vplivom fevdne ustave postane trust pravcat pravdni sistem, predvsem za korporacijsko pravo, potem za celo rodbinsko imovinsko pravo, tu zlasti za sedaj uzakonjeno, toda že poprej in equity priznano neodvisno pravno stališče zakonske žene. Samostojno se pod vplivom kancelarja razvije zastavno pravo mortgage. Equitable right vpliva tudi na kavtelarno jurisprudenco, zlasti na pogodbe o nepremičninah in ženitne pogodbe (family settlements), ki korakajo vstric napredka sodniških izrekov. S tem naj končam ta kratki pregled pravne zgodovine.

Nekoliko pravniškega prava je tudi v angleškem pravu. Toda knjištvo je malo prava ustvarilo. Komaj pet pravniških pisateljev navajajo, ki so pomembni za povestnico angleškega prava. Razvoj je povsod in zimerom takšen, da se pravna načela višjih stanov širijo čez celi narod. Načelo se posplošnjuje za vse in s tem enoti. Posploševanje in enotenje opravljajo

sodniki slično kakor v rimskem civilnem jusu. Kolikor ni uzakonjenega prava, imajo Angleži sodniško pravo (richterliches Recht). Koliko so sodniki vplivali na kodifikacije, pustimo tu v nemar. Omeniti je treba, da iščejo sodniki pravice prostim potom. Prosta pravosledba velja v Angliji tudi napram zakonom. Ovreči je treba trditev, da je angleška pravosledba prosta, češ da imajo premalo kodificiranega prava. Ta trditev je že ovržena: tudi pri zakonih zapolnjujejo vrzeli sodniki. Njihove odločbe so za bodočnost enako obvezne, kakor so sodbe, ki se pečajo s common law. Edinole, če se popolnoma nedvomno dožene, kakšen pomen ima zakon, tedaj sodišče ni več vezano na prejšnje odločbe. Kadar je pa nepravilna razlaga že zelo stara, tedaj je vsakršna izprememba sploh nedopustna. Sodniki so prosti, recimo tu svobodni, i napram kodifikacijam.

Svojim največjim mislecem prištevajo Angleži izredno nadarjene sodnike. Kakor drugi narodi v slovstveni povestnici svoje največje pesnike, tako rišejo Angleži v svoji pravni zgodovini tiste sodnike, ki so bili merodavni sodniki svoje dobe.

III. Čigava je bodočnost?

V svojem spisu »Nemški pokret za prosto pravo« v Slov. Pravniku 1913 str. 257—276 sem bil končal svoje poročilo z mnenjem, da naj nasprotniki nemških prostopravnikov pišejo, kar se jim ljubi, gotovo da je eno in sicer to, da bo razvoj in bodočnost pravne znanosti baš v tej smeri. Menda je jasno, treba pa je le tudi izrečno poudarjati, da sem govoril relativno in zgolj z zmisлом, da bo razvoj takšen pri Nemcih, v okviru njihovega pravnega sistema. Da je bilo za tisto dobo mnenje i za nas pravilno, o tem, menim, tudi ne bo prerekanja, saj so na Dunaju, kamor smo pripadali, zmerom zvesto pohrkavali tako, kakor se je čulo hrkanje iz rajhovskih pravniških središč. Preobrat na jugu je porok, da pride kmalu tudi preomet na pravnem poprišču. Mogoče je, da bo tu najkorenitejši. Kakor recepcija od življenja, tako se bomo ločili vsak svojo naravno pot, Nemci in Jugoslovani, jedva peščica poglavitnih sledov

preostane iz tisočletne dobe skupnega pravosodja (Recht-sprechung) in sodstva (Gerichtswesen).

Iz gori stoječih kratkih pregledov obojih pravnih zgodovin sledi dovolj, da izrečem poglobljitno razliko med nemškim in angleškim pravom. Nemško pravo slabeva za rimsko recepcijo kot korenem vsega zla, angleško pravo pa v nobeni svoji dobi ni rimskega prava nič recipiralo, ampak razvijalo se je samoniklo po potrebah življenja.

Nemško pravo je bolehalo. Kodifikacije niso iznesle, česar so se nadejali. Pravnega sistema niso ozdravile. Ta je ostal stari, hibe pa so toliko bolj čutili, kolikor bolj so paglavski prostopravaši odgrinjali zastor in vzbujali skomine po sličnem močnem in velikem sistemu, kakor je britski. Za te male in kratke hipe jim smemo biti hvaležni. Nam postajajo ti hipi trajno začudeno strmenje, oni se vračajo post fornacem ozdravljat z domačimi leki nezadostno pravniško šolanje, pomanjkljivo poznavanje uzakonjenega prava, slabo zmožnost uporabljati pravne stavke, nepoznavo svetá, pomanjkljivo splošno naobrazbo, nesamostojno mišljenje, okorno izražanje v besedi in pismu, skratka: ustanavljat in osnavljat svojo sociologično pravno znanost. Uzakonjeno jim pravo ima v mislih, tako pravijo, gole normalne primere in ne izčrpa življenja, ki se vsak hip presnavlja. Zato nimajo paragrafa, ki jim ne bi kazal mnogobrojnih vrzeli. Pravo jim pomine z razvojem življenja. Koder pravno vprašanje ni kar enostavno, enoumno, povsod jim je cilj, najti in ustvariti pravni stavek, ki ni še v nobenem stavku izgovorjen, zapisan. Tako nalogo so si postavili, zasledovati in izslediti tisto pravo, ki je še »prosto«.

Jasno je, da so nameravali sociologičnim svojim potom na vsakršen način pridobiti tujerodnemu, okorelemu pravu moči in usposobljenosti za svetovno pravo. Marsikaj torej danes raz to motrišče ni več znamenito, kar bi inace bilo in je tudi za nas nekdej bilo znamenito. Boj je odločen tudi tukaj. Ako bi se bil drugače končal, bi li ostal ko skala angleško-ameriški pravni sistem?

Tudi to vprašanje je potrditi. Angleški common law velja v Angliji, na Irskem, v Walesu, večinoma na Škotskem, v Zedinjenih državah ameriških, skoro v vseh angleških kolonijah,

tamkaj podredno tudi za grudozemce, velja deloma tudi v in-
dijskih zakonih. Je torej svetovno pravo, popolno in globoko,
ima zasebno in kazensko, trgovinsko in pravdno pravo, je pre-
bogato s pravnimi stavki. Razvito je iz angleške družbe, torej
tako, kakor je po Ehrlichu zmisel vsakršne osnutve sociologije
prava. Ne nedostaja mu določb za svetovni promet, ki sloni na
parnem stroju in elektriciteti, za ščitenje duha in obrta, za
bančne, kreditne in združne ustroje, za socialno in obrtno
varstvo, za sindikate, kartele in tarifne pogodbe. Baš tukaj pa
je nedostaten nemški pravni sistem, kakor izrečno trdi Fuchs.
Na recipiranje angleškega prava očitim potom nihče Nemcev
ni mislil. Pogledati nam je torej, kako so se hoteli otresti tuje
navlake in ustrojiti svoj sistem, da bi bil moderen, potrebam
sedanjega časa ustrezen.

Vzor in lek jim je člen I. švicarskega zakonika, od 1. janu-
arja 1912 dalje veljavnega, ki pravi, da se mora zakon upora-
biti za vsa pravna vprašanja, za katera ima določbe po vse-
bini in razlagi; kadar pa iz zakona ni mogoče dobiti nobenega
predpisa, tedaj naj sodi sodnik po običajnem pravu, če pa niti
tega ni, pa po tistem pravilu, ki bi ga ustvaril on, ako bi bil
zakonodavec. Da tem potom ne bi bila dosežena veličina an-
gleškega prava, ni treba podkrepljati prav nič, toda gotovo je,
da je gori stoječi pravni stavek švicarskega zakona eden naj-
modernejših. Tudi na pandektski sistem apliciran, pomeni pre-
vrat, čeprav ne takega, da bi človek govoril o convalescere,
quod initio vitiosum fuit. Dober lek je, toda opasnost preti, da
ne bo oškodbe po njem. Kratko: težišče je preloženo k sod-
nikom, k sodnikom angleškega sklada. Tu pa se pojavijo ne-
premagljive težave, ki bi jih tu zopet lahko našteli ipsissimis
verbis pričenši od nepoznave sveta pa doli do takozvanih
(Fuchs jim pravi tako) Spandaurteilov, ki bi bili baje po eni
celi četrtini drugačni, ako bi se le količkaj gojila svedoška psi-
hologija (Zeugenpsychologie), in še po eni celi četrtini dru-
gačni, ako bi se prav obavljala in vrednotila osebna zasllišba
strank... Zato je začel Fuchs propagirati izbrane sodnike, zato
je frankobrodski Adickes sprožil zahtevo elitnih sodnikov, zato
so se z Ehrlichom vred prostopravniki poprijemali Adickesove
ideje. Ehrlich (Die Neuordnung der Gerichtsverfassung D. R. Z.

437 sl.) pravi, da mora duh sodnika svetiti pred narodom in mora vštric pesnikov in mislecev občevati in ustvarjati npravni in pravni uzor. In le na tega vzvišenega sodnika mislim, pravi Fuchs tako znamenito, ako v tem spisu (Kulturkampf) vsem napadom navkljub zopet predlagam pravno popolnilno normo v obliki § 1 prihodnjega obč. drž. zakonika. Cilj jim je vzvišeni angleški sodnik, to vemo, čeprav ga ne izgovore. Uganka je, kako pridejo do njega, ker jih ovira njihov Juristenrecht in vse, kar je ž njim. V času, ko so že marsikaj poizkušali, ko so osnavljali »žive« seminarje, ustanovili za g. v. Südlanda celo stolico bosanskega prava, ko je vse kipelo navdušenja za ozdravenje, je usoda navrgla Hochenburgerjevo »zakonodavstvo.«

Kjerkoli trči angleški case law - sistem ob kontinentalne metode pravne uporabe, povsod so le-te takoj izpodrinjene. Toliko je angleško pravo jačje. Potrdili smo vprašanje, da bi bilo angleško pravo zmagovito ostalo, četudi zmaga na bojnem polju ne bi bila prišla. Ker je prišla tudi ta, nima nemški pravni sistem odločno nobene bodočnosti.

Pomeni angleškega prava je v sodbah. Razloge slavnih sodnikov navajajo kakor zakon. Morda je nedostatek angleško-ameriškega pravnega sistema razcepljenost, ki pa ji bode knjištvo brez dvojbe kos. Za naše pravnike, zlasti za naš pravniški podmladek je nujno potrebno znanje angleščine, da posežejo po izvornikih, ker nemških prevodov ni.

Slovenski profesorji so se zganili tudi v časopisih, kako se naj preustreji učni pouk naših srednjih šol. Da so prav shvalili pomen angleščine za praktično jezikovno naobrazbo srednješolskega podrastka, ne dvomim, ker so gotovo upoštevali promet z Angleži in Amerikanci, ki pride, pa tudi industrijo, ki jo nam doneso. Ni menda odveč, ako poudarimo še znamenitost tega jezika za jugoslovanske pravnike.

Kazensko pravosodstvo na bojnem polju.

Univ. prof. dr. Metod Dolenc.

Svetovna vojna je ustvarila vojaške sodnike, ki si pač preje nikoli niti mislili niso, da se jim bode ukvarjati s sodniškimi posli. To velja za veliko, da, pretežno večino vojnih avditorjev, v še večji meri pa, kajpada, za vojaške lajiške sodnike. Pa tudi tisti avditorji, ki so izišli iz stanu civilnih sodnikov, stali so pred zadačami, ki so precej različne od zadač v civilnosodnem postopanju.

Oče kriminalne psihologije, med svetovno vojno zamrli profesor Hans Gross je nekoč — bilo je na otvoritvenem zborovanju društva avstrijskih kriminalistov — dejal, ako se hoče priti do količkaj pravilne zaključne sodbe, onda naj se zbere material za dotično vprašanje v kar največji množini. Bodi torej dovoljeno bivšemu avditorju, izišlemu iz vrst civilnih sodnikov, da objavi svoja izkustva in utise, ki jih je zbral tekom treh in pol let neprestanega delovanja neposredno na bojnem polju. Da so to le subjektivni utisi, ki so mogli nastati baš le v okviru pisateljevega zaposlenja, in pa da so prišli njegovi tovariši morebiti do povsem drugih iskustev, je tako jasno, da o tem ni govoriti. Naj bi pa baš te-le vrstice dale povod, da drugi tovariši obelodanijo iskustva iz svoje prakse! Čim več jih bo, tem jasnejša postane slika, kako je s sodstvom lajiških sodnikov pri vojaških sodiščih. Jasnost v tem vprašanju pa nemara ne bo samo koristna, ko se bo gledalo, ali ne kaže kaj pri vojaških sodiščih kaj preurediti; tudi reformatorji civilnega kazenskega postopanja se utegnejo s pridom okoristiti s podatki glede tega vprašanja, ko jim bo odločati o tem, v koliki meri naj se pritegne lajiški element h kazenskemu pravosodstvu.

Lajiški sodniki pri poljskih vojaških sodiščih izhajajo iz vseh mogočih praktičnih poklicev z višjo šolsko omiko, povprek nekako s srednješolsko izobrazbo. Način njihovega mišljenja je trezno - praktičen, njihovo psihološko izšolanje komaj spomina vredno. Za juristične teorije in tuhtanje ne marajo niti najmanje. Razlikovanje, mari naj se kaznuje dejanje ali storilec, je njihovemu intelektu čisto tuje, ali, svojemu čutstvomvanju sledeč, se v praksi vendar le nekako nevede nagibljejo k nazoru, da naj se kaznuje storilec, — le-ta pa je že itak kaznovan s tem, da trpi v vojni. Na fronti, kjer je videti dan na dan tolikanj bede in trpljenja, ima vojak mučen, včasih naravnost oduren občutek, ko ga pokličejo, da naj sodi druge in jim pribavi vnovič zla. Jasno je, da bo tudi pravnik za manjšo odmero kazni, ako se je storilec okrivil po dolgotrajnem službovanju v polju, ali morda celo radi takega službovanja, morebiti celo potem, ko je že bil večkrat ranjen ali ponovno odlikovan radi hrabrosti. Toda taka uvaževanja pa seveda ne morejo tvoriti pravno pravilne podlage — za oprostitevno sodbo. V primerih, recimo, ko bi pretila nemotivirano mila presoja stvari od lajiških sodnikov, katerih je četvero v senatu, utegne pač avditorjev prigovor, da se ustvari ali pospeši nevarnost za disciplino, spraviti zadevo v pravilni tir. Ali — nekakšna ost pa le ostane, namreč pritajeno prepričanje, da avditor kakor pravnik vedno zastopa strožje nazore in se poteza zgovorno za njih udejeztvovanje. Takih primerov je dokaj in nazadnje se polasti lajiških sodnikov nekakšno splošno nezaupanje do avditorjevih predlogov.

Pa še drug moment izmika tla zaupanju v brezpogojno pravičnost in neodvisnost avditorjev: dejstvo, da v poljskem postopanju avditor posluje sedaj kakor voditelj obravnave, sedaj kakor vojaški pravdnik, kmalu kakor zagovornik, in to celo na en in isti dan! Tu se rado omaja prepričanje, da avditor v vsaki teh vlog, ki jih mora spričo majhnega števila poljskih avditorjev hočeš nočeš prevzemati, posluje le po svoji najboljši vesti in vednosti in da ostane navzlic temu pravičen sodnik, kadar baš sodi. Ni treba še le povdarjati, da obstajajo prastari predsodki zoper sodnike in pravnike sploh! Onda bo pač umevno, da stališče avditorja v sodniškem kolegiju ni baš

posebno prijetno, gotovo pa ne tako neoporekano, kakor v kolegiju civilnih sodnikov, in da treba celega, s temeljitim znanjem in izkustvi iz vojaškega življenja opremljenega moža, ki poleg tega razume takt, ako hoče odoleti nezaupnosti, ki prevladuje zoper votum avditorja. V vsaki glavni razpravi, ki konča z obsodbo, prične pri odmeri kazni barantanje, kakor da bi se moralo nekaj mesecev i. sl. odbarantati — avditorju... To so momenti, katerih se bivši avditor najraje ne bi več spominjal!

Da je pa moči umeti to milo potezo v sodniškem delovanju lajiških sodnikov, treba predvsem vpoštevati sestavo vojaških sodišč. Metod, kako se vojaško sodišče sestavi, je opaziti v poljski praksi več.

Člane vojaškega sodišča komandira pristojni poveljnik, ne da bi se moral držati kakšnega vrstnega reda (§ 463, odst. 5 voj. k. pr. r.). Krog onih sodnikov, ki jih je v danem slučaju sploh mogoče poklicati, utegne tuintam biti majhen. Mislimo si n. pr. glavno razpravo zoper podpolkovnika — višje šarže ne pridejo za normalno pristojnost poljskih sodišč v poštev (457 odst. 4 voj. k. pr. r.). Koliko častnikov ima v takih primerih (samostojni) brigadir ali divizionar na razpolago, da jih more poklicati za sodnike? Treba se ozirati tudi na ožje prijateljske ali pa — nasprotno odnošaje častnikov napram obdolžencu! V teh primerih utegne biti najpraktičnejše, da se predlaga delegacija. Pa pustimo take vendar le prav redke primere. Lajiški sodniki se jemlje bodisi od poveljništvenega štaba, bodisi od polkov (zavodov), ki jim zapoveduje pristojni poveljnik. V prvem primeru ima sodišče, katero tvorijo potemtakem ordo-nančni, trenski i. dr. častniki, napako, da sodniki za vojaške delikte, ki jih store vojaki v fronti, pač ne prinesejo sábo pol-nega razumevanja. V drugih primerih pa nastajajo velike te-žave pri komandiranju. V soških bitkah se spričo varnosti strelskih jarkov, pa tudi spričo njih vpoklicanih častnikov ni moglo komandirati drugih častnikov, nego onih od retablira-jočih polkov ali oddelkov. Na drugih frontah pa je igrala od-daljenost kraja vojaškega sodišča od fronte veliko vlogo. Pre-motrimo naj brezljudne krajine volinskih močvirij, pa tamkajšnjo zimo ali snežene zamete v sedmograških Karpatih! Pot do sta-leža sodišča, 4 do 8 km dolga, bi še bila; ako pa se razprave

zavlečejo do poznega večera, kako neprijetna je našim lajiškim sodnikom pot nazaj do svojega staleža! (Zato pa je vselej prvo vprašanje lajiškega sodnika, ko dospje na mesto sodišča: »Kako dolgo bodo trajale razprave?«) In če nastane nehote neprijeten občutek, na koga naj se prenese krivda zanj, ako ne na namišljenega povzročitelja neprijetnega potovanja? Seveda na to vpoklicanec nikoli ne misli, da ga ni komandiralo vojaško sodišče, ampak pristojni poveljnik! Da tudi taka nevolja neti nekakšnega opozicijskega duhá zoper avditorja, ne bode noben praktik prerekal. Baš tako malo pa se da oporekati, da so glavne razprave izven sedeža poveljništva spojene s takimi težkočami (n. pr. nemožnost točnega označenja kraja, ker ni komunikacij ali dobrih kart, slaba prehrana, nepripravnost lokala i. dr.), da bi se mogle le redkokedaj in v posebno važnih slučajih opraviti drugod, kakor tam, kjer ima vojaško sodišče svoj stalež.

Po glavnem pravilu moralo bi vojaško sodišče za moštvene osebe — glavnih razprav zoper častnike in njim enake šarže je n. pr. pri divizijah le okoli 2 do 3% — sestajati iz 1 štabnega častnika, 2 stotnikov in 1 nadporočnika. V poljskem postopanju (vsaj pri divizijah) pa se vpotreblja izjemno določilo §§ 53 odst. 3 in 55 zad. odst. voj. k. pr. r. kar najbolj obsežno. Izjema je postala pravilo. Ne ozira se na to, da se sme pozvati za vsakega člana vojaškega sodišča, opustivši glavno pravilo, le vsakokrat prvo nižjo šaržo v nadomestilo. Smatra se kar v naprej, da ni takih častnikov, ki bili poklicani praviloma za sodnike, na razpolago, in ostane le še meja § 55 zad. odst. voj. k. pr. r., da imej vsaj predsednik najmanj isto šaržo kakor voditelj razprave. Da mu ostane na vsak način službena prednost pred avditorjem, za to je poskrbljeno v službenem reglementu, to celo tedaj, ko sedeta za sodno mizo baš imenovan nadporočnik in pa star, bodi aktiven nadporočnik avditor, saj je prvi — od vojaškega stanu. Resnično, tuintam je predsedoval glavnim razpravam tudi že nadporočnik ali v največ slučajih pa predseduje vsaj stotnik.

Sedaj pa prisedniki! Starejši subalterni častniki so poveljniki stotnij, bitnic itd., ti se za ves dan od svojega pododelka ne morejo lahko odstraniti. Mnogo subalternih častnikov ne pride

vpoštev, ko ne znajo razpravnega jezika. (Tako je bilo posebno pri ogrskih polkih.) Tako je prišlo, da so se še največ najmlajši častniki dali pogrešati in da se jih je najraje komandiralo k vojaškim sodiščem. Ako pristojni poveljnik ni sam določil meje glede starosti, poslali so nam največkrat najmlajše, niti ne fizično doletne častnike. Vojaška sodišča za moštvo, v katerih sta bila dva ali trije nedoletni prisedniki — svojčas — niso bila redka, celo pri nagli sodbi so sodili — nedoletni sodniki o življenju in smrti! V zakonu samem namreč ni nobene določbe, iz koje bi se dala izvajati ničnost takih sodeb. Seveda, ob času postanka voj. k. pr. reda se je smatralo, da daje že določitev šarž po preje navedenem glavnem pravilu dovolj varnosti za to, da se pokličejo le zreli, izkušeni častniki za sodnike; saj to predpisuje tudi službeni reglement. Pa v četrtem, petem letu svetovne vojne ni bilo nič izvanrednega, da je postal recimo dvajsetleten mladenič nadporočnik, ki se je o njem lahko reklo, da je svoje dolžnosti kot vojak odlično izpolnjeval. Toda o psihi hudodelca, o notranjih stikih protisocialnega dejanja z notranjim življenjem storilčevim nima pravega pojmovanja, nedostaje mu življenjskih izkušenj. Zakon pa je smatral za potrebno, da ustanovi za zagovornika jasno starostno mejo 24 let (§ 95 t. 3 voj. k. pr. r.), in ta določba se je izrecno prevzela tudi v poljsko postopanje (arg. a contr. ex § 471 odst. 3 voj. k. pr. r.). Jasno je, da se pač nikdar ni hotelo reči, da je posel zagovornikov važnejši, nego sodnikov. Zatorej pa mora argumento a minori ad maius veljati, da morajo biti tudi prisedniki vsaj fizično doletni častniki.

Za strokovnega pravnika pač ne more biti dvoma, da je prištevati vojaška sodišča po k. pr. redu kategoriji večniških (skabinskih) sodišč (primeri razpravo dr. Feliksa Franka, Militärische Laienrichter, v Zeitschrift für Militärrecht I. I. str. 41 i. nasl.). Toda baš v avstro-ogrski državi ta sodna oblika ni bila udomačena; razven v Bosni in Ercegovini v kazenskem postopanju ni večnikov (skabinov). Od tod pa prihaja, da so se prisedniki v vojaških sodiščih štelili sami skoraj vse-skozi za porotnike in se po tem tudi ravnali. Posebno v prvih dveh letih svetovne vojne se je pripetilo kaj pogostokrat, pa tudi pozneje še tuintam, da so prisedniki brez pravniške pred-

izobrazbe vprašanje po krivdi zgol zanikali, po nagibih vprašani pa trdili, da jih ne povedo, češ, niso dolžni utemeljevati svojega reka. § 74 odst. 3 voj k. pr. r. sicer piše: »Način glasovanja in njega utemeljitve po posameznem sodniku ostane tajen.« Poznejšnji paragrafi pa govore vseskozi le o oddaji glasu sploh. Akopram gotovo ustreza duhu voj. k. pr. reda in njegovim določilom glede posvetovanja sodnikov, da je utemeljitev glasu bistveni del glasovanja, — vendar le manka norme, kaj je pravo, ako lajiški sodnik pač glasuje, svojega glasu pa ne utemelji. Tudi se pripeti, sicer ne čestokrat, pa vendarle, da izražena utemeljitev čisto določno in naravnost nasprotuje zakonu, da, sploh zanikuje upravičenost eksistence zakonskega določila, ki naj se vporabi. Če voditelj razprave na to opozori prisednika, se ta odreže: »Zakona jaz ne poznam!« ali »zakon jaz drugače umevam!« ali celo: »to je moje prepričanje, jaz sem prisegel, da bom sodil po najboljši vesti in vednosti, ne pa po vaših zakonih!« Psihološko zelo zanimivo: Pri obtožencu se presumira ex lege znanje kazenskega zakona, 'sodnik' pa pravi, da nanj ni vezan. Na srečo so bili takšni slučaji redki, pa nekaterikrat je ostal glas prav nalašč brez utemeljitve, — čeprav za večino ni bil potreben. Kaj pa potem, ako se pokaže večina za votum, ki ostane brez utemeljitve? Seveda — avditorju ne kaže drugega, nego da se potruži in zvari tudi za takšno mnenje kolikor toliko mogoče razloge, da torej utemeljitev fingira, kajti sodba brez razlogov je nična (§ 358 t. 5 voj. k. pr. r.). Pa vpraša se, marí naj bo svrha kazenskega postopanja, s pritegnitvijo lajiških sodnikov, da koncem vseh koncev pride do fiktivne sodbe, do potvorjenja utemeljitve oddanih glasov?! —

Ali ima predsednik kakšen vpliv na to, da se posvetovanje izteče gladko? Po stilizaciji § 298 voj. kaz. pr. r. — ne. Tudi § 265 voj. k. pr. r. v tem oziru ničesar ne pove. Ni opore za mnenje, da naj predsednik posreduje med voditeljem razprave in prisedniki, če nastanejo nesoglasja. In ako predsednik sam noče utemeljiti svojega glasu? Ali ne bi kršila morebitna prijava slučaja pristojnemu poveljniku dolžnosti glede tajnosti posvetovanja? (Iz prakse kolegov so mi znani slučaji, ko so se oziri na tajnost — opustili.)

Stališče predsednikovo je postalo v praksi sploh čisto drugačno, kakor si ga je zamislil voj. k. pr. red. V poljskem postopanju menjavajo predsedniki kaj hitro. Javaline pride isti predsednik čez mesec dni spet na vrsto, da predseduje, dotlej pa je davno pozabil, kakšne dolžnosti ima pravzaprav. Seveda to je gotovo, da smatra predsednik predvsem za svojo nalogo, izravnati morebitne konflikte med voditeljem razprave in stranikama (kar pa skoraj nikoli ni potrebno bilo), dalje, da nastopa na zunanost kakor predstavitelj vojaškega sodišča in pa da vzdržuje vojaško disciplino. Ali najstrumnejši vojak postane kakor predsednik iz bojzani ali iz spoštovanja do zakona, ki mu je docela tuj, pri razpravi — neokreten in je voditelju razprave samo hvaležen, ako mu odvzame vse — agende, ki bi njemu pritikale. In ako voditelj razprave taktno izrazi, da n. pr. otvori ali zaključi razpravo i. sl. »v imenu gospoda predsednika«, onda kaže začudeni obraz predsednikov, da o predpisih glede postopanja pač nihče ni manj informiran nego on sam, ki mu gre splendor praesidii. Vsekakor je priporočati, da si izposluje voditelj razprave generalno dovoljenje predsednikovo, da stori v njegovem imenu, kar treba, kakor da bi mu pošepetaval tiste besede, katere naj predsednik izusti, besede, katerih pomena predsednik največkrat ne razume ali prav ne čuje in če napačno, pa vsaj negotovo enuncira.

Še nekaj besed o vplivu inštituta »pristojnega poveljnika« na pravosodstvo pri vojaških poljskih sodiščih.

Pri glavnih razpravah (v rednem, ne prekem postopanju) ni neposrednega stika med vojaškim sodiščem in pristojnim poveljnikom. Vsak član vojaškega sodišča pa ve, da pristojni poveljnik ni jurist, da mora torej vsa čisto pravna vprašanja rešiti po nasvetu justičnega referenta. Samo v prekem postopanju (nagla sodba) je skrbjeno za stik med pristojnim poveljnikom in vojaškim sodiščem. Pismeno sestavljeno sodbo morata z vsemi spisi vred predsednik in voditelj razprave takoj po storjeni sodbi prinesiti pristojnemu poveljniku (§ 445 odst. 2 voj. k. pr. r.). Toda v praksi se je izkazalo, da predpis ni lahko izvedljiv. Niti ni tako lahko prinesiti sodbo t a k o j (ako ni bila — horribile dictu — spisana že pred razpravo! —) niti ni lahko, da jo prineseta predsednik in voditelj s k u p n o, ako ima vsak

izmed treh — pristojni poveljnik, predsednik in voditelj razprave — svoj posebni kraj bivanja, ležeč daleč vsaksebi. Tekom vojnih let se je izcimila navada, — osobito kedar sta bila štab poveljnikov in pa sodišče v različnih krajih, — da je tudi po prekih sodih justični referent (brigadni, divizijski ali korni avditor) poneseł sodbo in jo predaval pristojnemu poveljniku. Ta justični referent, ki je od pristojnega poveljnika generalno pooblaščen k skoro vsem preganjalnim korakom (osobito za uvedbo kazenskega postopanja, izdajo obtožnega povelja, imenovanje voditelja razprave in vojaškega pravdnika), pa je glavni rešiser v kazenskem postopanju. Ako izide sodba drugače, kakor si jo je on zamislil na podlagi v predpostopanju nastalih spisov, onda se mu zdi — pogrešna. Po sodbi ni dosti boljše informiran, nego poprej na podlagi spisov. Obtoženca pri glavni razpravi niti ni videl, neposrednosti dokazov zanj ni bilo. Sedaj pa gre k pristojnemu poveljniku in mu predava svoj nazor — seveda brez vsake kontrole! Pristojni poveljnik je vojak, ne pa jurist, ne more v pravnih zadevah samostojno odločevati, ni obveščten o podrobnem teku razprave, niti o vrednosti dokazov. Tako se pripeti, da odreče potrditev razsodbe seveda vsakokrat, kadar je mnenje, izraženo v sodbi milejše, nego mnenje justičnega referenta. Obtoženec nima takorekoč niti najmanj prilike, da bi se zoper to v bran postavil. Da se n. pr. oprostilna sodba ni potrdila, zve navadno še le tik pred novo glavno razpravo, po dolgem času, med katerim je bil akt rešen pri justičnem referentu vrhovnega armadnega poveljstva. (AOK.)

V boljše razjasnitev, kako umevajo pristojni poveljniki svojo nalogo kakor zadnja pravna inštanca, ki odločuje o življenju in smrti, prostosti in časti, naj navedem le dva slučaja, ki sta se do pičice tako odigrala, kakor tu - le napisano: Sodišče razpravlja. Lajiški vojaški sodnik, ritmojster od orožništva, je votant. Pristojni poveljnik bi rad govoril ž njim. Tisto vé pristojni poveljnik, da h glavni razpravi ne sme priti osebno (§ 256 voj. k. pr. r.). Pošlje ordonanco po ritmojstra. Ordonanca dobi povelje od predsednika glavne razprave, naj javi, da ritmojster ne more priti, ker je votant pri vršechi se daljši razpravi. Pristojni poveljnik pa vrne ordonanco s poveljem: ritmojster naj

le pride, treba ga le za deset minut, ta kratki čas bodo pri glavni razpravi tudi brez ritnoojstra izhajali! — Drug slučaj! Radi umora v zaledju obdolžen večkratni hudodelec pobegne ponoči iz zapora. Pristojni poveljnik pravi, ko to zve, da bo ta hudodelec, ako ga vlove, v 24 urah obešen na vislice! Ugovor justičnega referenta — pisca teh vrst — da se utegne izkazati krivda, toda še le po dolgotrajnih poizvedbah, da se more torej izreči sodba še le v sodnem postopanju, izvršiti pa po odobritvi cesarjevi — je odgovoril pristojni poveljnik s tem, da je izjavil vpričo vsaj desetih častnikov: »Dam častno besedo, da bo v 24 urah visel!« Kako to? »Še že kdo najde, ki ga spravi na oni svet za kakšen desetak, ampak jaz o tem seveda ne bom ničesar vedel!«

Tak-le pravnostni čut in tako-le pravno znanje je spoznal pisec teh vrstic. Drugod, pravijo, je bilo še slabše! — Vse to pa je vsakemu voditelju razprave znano: Hočeš, nočeš, razodene takšna izkustva členom vojaškega sodišča, ako ti tega sami še ne vedo, in tako pride slednjič vendarle vse pod nekakšno prisilno odvisnost od obtožbenega povelja. Seveda ne, če odlikuje voditelje razprave potrebna sodniška samostojnost, kakor bi morala biti, ali ravno v polju niso vsi voditelji samostojni, trdi, jekleni. Da pa so iz teh razmer nastale za obtožence že marsikakšne velike neprilike in krivičnosti, tega pač nikdo ne bo hotel niti mogel zanikati.

To se je tudi doznalo v krogu prizadetih in oprijeli so se drugega sredstva, ki pa je bilo morebiti še najbolj zgrešeno. Preiskovalni sodnik osnuje v konceptu uvodni sklep glede preiskave, on izvede preiskavo, on predlaga vsebino obtožbenega povelja, le - to se odobri, na to določi: njega pristojni poveljnik (— seveda največkrat justični referent v imenu pristojnega poveljnika —) za voditelja razprave! Tedaj pa je seveda povsem naravno, da bo skušal svoj ‚ab ovo‘ zastopani nazor spraviti pod streho sodbe, — in s tem največkrat tudi — obsodbe. —

Pa tudi če postane vsaj voditelj razprave drugi avditor, ne preiskovalni sodnik, in naj je najsamostojnejši sodnik, je navzlic temu trditi, da mu sodniški posel v polju nalaga dokaj težje breme, nego li njegovim tovarišem v državljianskem ka-

zenskem postopanju. Avditor je sicer vaje, da se mora kakor preiskovalni sodnik brzo odločiti, kaj naj ukrene, kajti v vojnih razmerah to drugače biti ne more. Toda tudi pri najnavadnejši glavni razpravi pride včasih do presenečenj, ki zahtevajo takojšnje odločitve voditelja razprave, — posebno, kadar obdolženec sploh še ni bil zaslišan pred sodnikom, ampak morebiti le pred svojim — stotnikom — kolje: narednikom!! Sedaj naj se pa pomisli na obširnejšo razpravo zoper dvanajstero obtožencev, ki traja cel dan. Sodniki iz vojaškega stanu silijo h skorajšnjemu koncu, ker morajo še domov in sicer po dolgi, težki poti, in ker hoté morebiti opraviti še svoje lastne posle. Ob pozni uri pride do posvetovanja. Voditelj razprave, utrujen od celodnevne razpravljanja, je edini jurist, a vprašani, ki jih je rešiti, je nebroj. Podpora od strani vojaškega pravdnika, ki je pač navadno vojaški jurist, je bila le enostranska, sodelovanje zagovornika, ki ni več vojaškega kazenskega zakonika, je bilo več ali manj vprašljivo. Kako lahko se pripeti pravniška napaka! Kako težak, odgovoren je položaj za sodnika, osobito ko vé, da obsodba, ki se sklene pomotoma, pa dobi potrdilo, ker ugaja potrdilcu — pristojnemu poveljniku, — skoro na noben način ne more več priti ob moč! — (Konec prih.)

Evidenčni reki višjega deželnega sodišča v Ljubljani.

Predsedništvo višjega deželnega sodišča v Ljubljani je odredilo dne 22. decembra 1918, da je vse sodbe in sklepe, ki so večje važnosti, imeti v evidenci v svrhu, da se preprečijo kolikor moči protislovja v pravosodstvu. Reki evidence se sklepajo v odločujočem senatu, označijo po senatnem sklepu za takšne in zapisujejo v poseben evidenčni seznam. Referenti (votanti) pa niso vezani na prejšnje odločbe. Tu priobčeni reki so iz dobe do 31. decembra 1919.

I. Občno državljansko pravo.

1.) K § 1395 o. d. z. in § 1 naredbe min. za pravos. in fin. z dne 24. okt. 1897 št. 251 drž. z. a. k.: Veljavnost cesarske terjatve proti bivšemu c. kr. ali c. kr. erarju ni zavisna od v

§ 1 zgoraj navedene naredbe zahtevanega listinskega obvestila onega urada, ki ima izplačati terjatev (sodba z dne 14. julija 1919 o. št. Bc 98/19-1).

2.) K § 891 o. d. z. in § 74 iz v r š. r.: V sodbi izrečena solidarna obveznost v glavni zadevi in glede pravnih stroškov ne obsega solidarne obveznosti glede izvršilnih stroškov, ki nastanejo vsled posebne izvršbe zoper samo enega solidarnega zavezanca (sklep z dne 17. septembra 1919 o. št. R 108/19-1).

3.) K § 158. o. d. z. in ces. naredbi z dne 29. julija 1914 št. ev. 178 drž. zak. § 5: Dan v zmislu § 5 cesarske naredbe z dne 29. julija 1914 št. ev. 178 državnega zakona, s katerim konča doba, ki se ne všteva v rok, ko je vojaški osebi vložiti tožbo, je oni dan, katerega se sme pretrgano postopanje brez predloga od strani vojaške csebe samo zopet povzeti (sklep z dne 6. junija 1919, o. št. Bc 77/19-1).

4.) K § 154, 1327 o. d. z.: Za to, kar izgubi mati, ki ni ubožala (§ 154 o. d. z.), vsled usmrtitve svojega dejansko pri njenem gospodarstvu pomagajočega sina, ne jamči oče in skrbnik umobolnega usmrtitelja, tudi tedaj ne, ako se je napram norišnici zavezal z običajnim reverzom, da bode umobolnika nadzoroval in da jamči za vsako po njem povzročeno škodo (sodba z dne 5. decembra 1919, o. št. Bc 160/19-4).

II. Trgovsko pravo.

1.) K čl. 19 trg. z a k.: Tudi pri jurističnih osebah — trgovci, ki niso trgovske družbe v zmislu trgovskega zakona, oziroma družbe z omejeno zavezo, ali pridobitne in gospodarske zadruge, je zahtevati ob vpisu v trgovske registre podpis njih zastopnikov. Ta podpis je podati osebno pri sodišču ali v poverjeni pismeni vlogi (sklep z dne 7. aprila 1919, o. št. R 19/19-1).

2.) K čl. 208, 212 trg. z a k.: Akcijske družbe, ki imajo svoj sedež na Hrvaškem, potrebujejo za vpis v trgovinski register pri sodiščih v območju deželne vlade za Slovenijo oblastvenega odobriila (sklep z dne 7. maja 1919 o. št. R 30/19-1).

3.) K nar. celokupne vlade z dne 30. dec. 1918 št. 232 ur. l.: Stavitve trgovskega podjetja pod nadzor v zmislu te naredbe ni vpisati v trgovski register (sklep z dne 5. jun. 1919, o. št. R 5/19.1).

III. Civilnopravni red.

1.) K § 6 c. pr. r.: Po upraviteljstvu graščine vložena tožba velja za dotičnega lastnika vložena, ako on v listini pooblašča upraviteljstvo za vložitev tožbe ali mu tožbo naroči (sklep z dne 19. dec. 1918, o. št. R 5/18-1).

2.) K § 162 c. pr. r.: Da se povzame po § 162 c. pr. r. prekinjeno pravno postopanje zoper vojaško osebo, morajo biti podani zlasti tudi pogoji ukaza pravos. min. z dne 4. januarja 1917 št. 11 drž. zak. (sklep z dne 8. januarja 1919, o. št. R 7/18-1).

3.) K § 4 c. pr. r. in nar. cel. nar. vlade SHS z dne 14. nov. 1918 št. III. ur. l.: Ako je revizija nedopustna (cit. nar. t. 3), je vlaganje revizijskega odgovora nepotrebno za primerno obrambo pravice in zato tudi ni prisoditi dotičnih stroškov. Ako se je pa v revizijskem odgovoru formalno ugovarjala nedopustnost vložene pravnega sredstva, je prisoditi oni del stroškov, ki so s takim ugovorom združeni (sklep z dne 15. jan. 1919, o. št. Rv 1/19-1).

4.) K § 41 c. pr. r.: Pri odmeri zaslužka za opravo ustnih spornih razprav nastopi prosti sodniški prevdarek ne glede na postavke v odvetniški tarifi (sklep z dne 14. maja 1919, o. št. R 36/19-1).

5.) K čl. XXXIII uvod. zak. k. c. pr. r.: Zastopnik revnih more opravičeno predlagati odvezo od zastopništva po členu XXXIII uvod. zak. k. c. pr. r., ako meni, da je pravljanje v določeni pravni stvari videti brezvspešno, čeprav se to glede istega dejanskega zahtevka v pravni stvari njegove stranke zoper kakšnega drugega toženca ne bi moglo trditi. (sklep z dne 6. jun. 1919 o. št. R 48/19-1).

6.) K nar. poverj. za pravos. z dne 31. okt. 1918 št. 6 ur. l.: Ako se v revizijskem odgovoru trdi, da je revizija napačno vložena v nemškem jeziku, ker je stranka, ki vlaga

revizijo, slovenske narodnosti, je to okolnost po zmislu §§ 84, 85 c. pr. r. ugotoviti (sklep z dne 8. januarja 1919, o. št. 7/18-1).

7.) K isti naredbi: Spise, ki jih v civilnopravnem postopanju vložil pravni zastopnik v nemškem jeziku, je v slučajih, ko iz aktov samih očitno izhaja, da nemški jezik ni strankin jezik, vrniti stranki glede na točko 1. nar. pov. za pravos. z dne 31. okt. 1918 št. 6 ur. l. v zmislu §§ 84, 85 c. pr. r. in § 89 opr. r. z naročilom, da se predlože v primernem roku v slovenskem jeziku in sicer ne glede na to, ali je nasprotnik grajal to blikovno hibo ali ne (sklep z dne 15. januarja 1919, o. št. Bc 15/18-1).

IV. Jurisdikcijska norma.

1.) K § 115 jur. n.: Pristojnost za amortizacijo vložnih, po zadržgah izdanih knjižic se ravna po zadnjem odstavku §-a 115 jur. norme (sklep z dne 2. sept. 1919 o. št. Nc 118/19-1).

2.) K § 99 jur. norme: Ni smatrati, da toženec radi tega, ker prebiva v času vložitve tožbe v jugoslovanskem, a po Italijanih zasedenem ozemlju, nima svojega domovališča v tuzemstvu; podsodnost premoženja (§ 99 jur. nor.) v takem slučaju ne pride v poštev (sklep z dne 3. okt. 1919 o. št. R 109/19-1).

3.) K § 101 jur. norme in § 42 hrvatske jur. norme. Pristojnost po § 101 jurid. norme in § 42 juridične norme za Hrvatsko in Slavonijo z dne 16./2. 1852 št. 30 more biti podana le, ako je med tu- in inozemcem izrecno dogovorjen kraj izpolnitve pogodbe v tuzemstvu in se to tudi uveljavlja. (sklep z dne 22. okt. 1919, o. št. R 113/19-1).

4.) K §§ 77, 49 št. 1 jur. n o r.: Podsodnost glede mezdnih zahtev, ki jih uveljavlja trg. nastavljenec proti v trgovski register ne vpisani zapuščini obrtnika - trgovca polnega prava, je določen po §§ 77, 49 št. 1 event. §§ 77, 50 jur. norme, ne pa po §§ 1, 4 zak. z dne 27. II. 1896 št. 218 drž. zak. (Sklep z dne 12. nov. 1919, o. št. R 123/19-1).

V. Izvršilni red.

1.) K §§ 370, 377 odst. 2 iz v r. r.: Ni pravnopomotno, ako dovolilo izvršila v zavarovanje ne navede dobe za ve-

ljavnost izvršila, ker velja brez izrecno določene dobe izvršilo samo ob sebi umljivo do časa, ko se terjatev, kateri na korist je bilo dovoljeno izvršilno dejanje, odsodi ali ko ugasne. (Sklep z dne 28. januarja 1919, o. št. R 1/19-2.)

VI. Zemljiškoknjižni red.

1.) K naredbi osrednje vlade o popisu, sekvestru in likvidaciji imovine neprijateljskih podanikov od 30. aprila 1919, ur. l. št. XCV. Zemljiškoknjižna zaznamba postavitve pod posebno nadzorstvo in sekvester ne ovira na istem zemljišču vknjižbe izbrisa zastavne pravice za terjatev osebe, čije imovina ni stavljena pod nadzorstvo in sekvester. (Sklep z dne 10. oktobra 1919, o. št. Nc 95/19-5.)

2.) K čl. 4, odst. 1 uredbe z dne 21. julija 1919, ur. l. št. 608. Zemljiškoknjižno prošnjo v čl. 4 odst. 1 uredbe z dne 21. julija 1919 ur. l. št. 608 omenjene vrste je ob nedostajanju dovolila ministra za agrarno reformo zavriniti le tedaj, ako je odsvojlina in obremenilna prepoved v zmislu čl. 3 odst. 1 uredbe zaznamovana pri zemljišču, na katero se prošnja nanaša. (Sklep z dne 5. novembra 1919, o. št. R 117/19-1.)

VII. Kazensko pravo.

1.) K ces. naredbi z dne 24. marca 1917 št. 131 dr. ž. z ak.: Določbe § 1 in 20 te naredbe o navijanju cen niso razveljavljene z razpisom min. sveta z dne 27. julija 1919 št. 2453, službene novine št. 12/19, in z naredbo min. za prehrano in obnovo dežel z dne 11. marca 1919 ur. l. št. LXXXI glede v § 3 te naredbe navedenih gospodarskih potrebščin (sodba z dne 6. avgusta 1919, o. št. Kr 84/19-4).

2.) K § 40 k a z. z a k.: Sklep začasnega Narodnega zbora za Nemško Avstrijo z dne 14. novembra 1918 št. 25 zak. 1. o izpregledu kazni, oziroma izpregledu posledic kazni ima pravno moč za kraje, ki niso prišli v območje Narodne vlade SHS v Ljubljani, ako je dne 14. novembra 1918 Nemška Avstrija tamkaj dejanski izvrševala pravosodno oblast (sklep z dne 5. februarja 1919 o. št. Ns 38/18-2).

3.) K § 185 k a z . z a k.: Razlog tega kazenskega določila je to, da se omogoči posestniku ukradene stvari zopet razpolagati ž njo. Čim posestnik to zadobi, je učin kaznjivega dejanja deležnosti tatvine tako izvršenega kakor poskušnega, nemogoč (razsodba z dne 13. novembra 1919, o. št. Kr 50/19-4).

4.) K §§ 171, 179 k a z . z a k.: Ob razsulu avstrijske armade samim sebi pripuščenih konj ni smatrati za zapuščeno, temveč najdeno stvar. Kdor si jih prisvoji, ne zakrivi tatvine po § 171 kaz. z., marveč goljufijo po §§ 197, 201 k. z. (sodba z dne 13. novembra 1919, o. št. Kr 63/19-5).

5.) K §§ 1 in 23 ces. nar. z dne 24. marca 1917, št. 131 dr. z. a k.: a) Svila ni nagizdno blago, marveč služi živlenskimi potrebami, ker je cenejša, kakor drugo blago in ker se le - to sploh težko dobi. b) Trgovec, ki proda svoje blago v trgovini redno naprej, ni verižnik, najsi je kupil prodano blago sam od verižnika (sodba z dne 13. novembra 1919, o. št. Kr 66/19-4).

VIII. Kazenskopravdni red.

1.) K naredbi celok. nar. vlade SHS z dne 14. novembra 1918, ur. l. št. III., točka V., 3.: Ker je pričelo višje deželno sodišče v Ljubljani delovati še le 1. decembra 1918, velja višje deželno sodišče v Gradcu glede kazenskih sodišč v prejšnji kronovini kranjski kakor sodni dvor druge stopinje in so njegove rešitve izza časa do 30. novembra 1918 pravnoveljavne (sklep z dne 19. decembra 1918, o. št. Bs 1/18-1).

2.) K naredbi pov. z a p r a v o s . z dne 30. okt. 1918 št. 6 ur. l.: Ko gre za uradno dolžnost iskati resnico, je stvarno reševati vloge, da-si so podane od inozemcev na nemškem jeziku, ni pa jih zavračati radi jezika (sklep z dne 7. aprila 1919, o. št. Ns 321/19-1).

3.) K isti naredbi: Ničnostno pritožbo, ki jo poda odvetnik v nemškem jeziku, je zavreči (sklep z dne 2. aprila 1919, o. št. Kr. 20/19-1).

4.) K §-u 26 k. pr. r.: Sodišča niso zavezana dajati pravno pomoč političnim oblastvom z zaslišanjem v sodnem zaporu se nahajajočih oseb v stvari proti njim uvedenega političnega

kazenskega postopanja (sklep z dne 2. januarja 1919, o. št. Preds. 617/18).

5.) K § 1a točka 12 tarife za zdravnike - izvedence: a) Ako se glavna razprava istega dne prekine za več kakor eno uro, gre zdravniku zvedencu za prvo uro nadaljevane razprave nagrada 6 K in ne 2 K. b) Za pritožbo glede odmere pristojbin zvedencu ne grede stroški, tudi ako s pritožbo uspe (sklep z dne 17. maja 1919, o. št. D 20/19-1).

6.) K §§ 46, 451, 86 k. pr. r.: Predlog poškodovanca v ovadbi radi lahke telesne poškodbe na kaznitev ali vporabo zakona je smatrati le tedaj tudi za zasebno obtožbo po zmislu §§ 46, 451 k. pr. r., ako so podane okoliščine, iz katerih je povzeti namen poškodovanca, da nastopa tudi kakor zasebni obtožitelj in ne samo kakor ovaditelj po § 86 k. pr. r. (sodba z dne 16. okt. 1919, o. št. Kr. 42/19-4). D.

Iz pravosodne prakse.

A. Civilno pravo.

a) **Izpodbojni rok §-a 159 zadnji odstavek o. d. z. pričenja šele od dne, ko odpade vsaka ovira za vložitev tožbe.**

Nedl. Maks in Ana N. vložila sta po kolizijskem skrbniku proti nedl. Frančišku N., zastopanemu po skrbniku v obrambo zakonskega rojstva tožbo radi izpodbijanja zakonskega rojstva ter zahtevala sodbeno ugotovitev, da toženec, ki ga je dne 13. decembra 1915 porodila Frančiška N., ni otrok njenega zakonskega moža pokojnega Marka N.

V dejanskem stanu sta tožeči stranki navedli:

Že leta 1908 sta se zakonska Marko in Frančiška N. ne sicer sodno, vendar pa dejansko popolnoma ločila in od tega časa naprej opustila vsako, zlasti pa spolno medsebojno občevanje. Dne 13. decembra 1915 pa je Frančiška N. povila otroka, ki je bil krščen na ime Frančišek in vpisan v rojstne knjige frančiškanske fare v Ljubljani kot zakonski. Njen mož Marko N.

je bil takrat in sploh že od začetka vojne v vojaški službi stalno izven Ljubljane ter je dobil šele proti koncu leta 1916 od svojega znanca Vinka O. poročilo o gorenjem rojstvu. Marko N. se je hotel z dopisom z dne 12. novembra 1916 pri Viku O. natančneje informirati o podatkih rojstva tega otroka, očitvidno v namenu, da bi izpodbijal njegovo zakonsko rojstvo. Vinko O. pa v to potrebnih podatkov ni mogel dati. Marko N. je potem dne 29. marca 1917 umrl v c. in kr. rezervni bolnici v Beljaku, ne da bi mogel svoje namere izvršiti. Njegova dva mladoletna otroka — sedanja tožitelja — bi bila prikrajšana v svojih zakonitih dednih pravicah, ako bi obveljalo zakonstvo toženca. Radi tega je okrajno sodišče v Ljubljani kot zapuščinsko oblastvo po Marku N. tožiteljema, dotlej zastopanima po materi-varuhinji Frančiški vdovi N., postavilo s sklepom z dne 24. avgusta 1917 kolizijskega skrbnika ter mu naročilo, da naj vloži izpodbojno tožbo.

Toženec je po svojem v obrambo zakonskega rojstva postavljenem skrbniku predlagal zavrnitev tožbenega zahtevka, zanikajoč tožbene navedbe ter zlasti povdarjajoč, da je tožba zakasnela, ker ni bila vložena v prekluzivnem roku §-a 159 o. d. z. to je tekom 3 mesecev po moževi smrti, kakor to zakon doslovno predpisuje. —

Deželno sodišče v Lj. je s sodbo z dne 12./12. 1917 tožbeni zahtevek zavrnilo iz razlogov:

Po spisu A I 592/17 okrajnega sodišča v Lj. je ugotovljeno, da je Marko N., zakonski mož toženčeve matere, umrl dne 29. marca 1917, da je bila tožiteljema postavljena njuna mati za varuhinjo s sklepom z dne 19. junija 1917, a kolizijski skrbnik z nalogo, da vloži predmetno tožbo, še-le s sklepom z dne 24. avgusta 1917. Izpodbojna tožba se je vložila šele 7. novembra 1917. Tudi če se smatra, da je umrl Marko N., za kojega kot vojaško osebo velja določba §-a 5 cesarske naredbe z dne 29. junija 1914, drž. zak. št. 178 pred pretekom izpodbojnega roka §-a 158 o. d. z. in da torej pristoja tožiteljema kot njegovima dedičema, ki bi bila prikrajšana na svojih pravicah, pravica izpodbijanja zakonskega rojstva toženčevega, je predmetna tožba zakasnela. To pravico bi namreč bila morala tožitelja uveljavljati

v prekluzivnem roku §-a 159 o. d. z. t. j. tekom treh mesecev po smrti Marka N. Vložila pa sta predmetno tožbo šele 7. novembra 1917, torej prepozno, vsled česar je bilo tožbeni zahtevek zavrniti, ne da bi bilo treba pečati se ponujenimi dokazi in z glavno stvarjo samo. —

Prizivu tožeče stranke je višje dež. sodišče v Gradcu ugodilo, izpodbijano sodbo razveljavilo in stvar vrnilo prvi instanci v nadaljno razpravo in novo razsojo.

Razlogi.

Pritrditi je prizivu, ko trdi, da ni še potekla trimesečna doba, v kateri morata tožnika kot zakonita dediča svojega, dne 29. marca 1917 umrlega zakonskega očeta Marka N. izpodbijati zakonsko rojstvo toženega otroka. Zadnji odstavek §-a 159 o. d. z., po katerem je v takem slučaju izpodbojno tožbo vložiti tekom treh mesecev po smrti moža, ima namreč očitvidno za predpogoj, da v le-tem času ni za vložitev tožbe nikake ovire. Ako pa ovira obstoja, potem more začeti ta prekluzivna doba šele od dne, ko ovira odpade. Ker je prvi tožitelj v 14., sotožiteljica pa v 12. letu, nista ob smrti svojega očeta še imela pravnne zmožnosti za predmetno pravdno stvar, ki se vendar ne nanaša na nobenega v §-u 2 c. p. r. navedenih predmetov. Ako se je potem za Maksa in Ano N. dne 19. junija 1917 postavila mati Frančiška N. za varuhinjo, tudi s tem še ni bila odpravljena ovira, ki pravdanju v zmislu §-a 159 o. d. z. nasprotuje. Imenovana je bila namreč takrat postavljena za varuhinjo tudi svojemu dne 13. decembra 1915 rojenemu, tedaj še nedoletnemu otroku Frančišku N., kojega zakonsko rojstvo brat in sestra ravno izpodbijata. Ker je torej radi vprašanja zakonskega rojstva tega otroka v interesu mladoletnikov nasprotsvo, ni mogla varuhinja, ki mora vse svoje varovance enako varovati, po predpisih §-a 272 o. d. z. nastopiti kot zastopnica prvih dveh proti Frančišku N. Vsled tega s postavitvijo varuhinje ni bila še za mladoletna Maksa in Ana N. podana pravdna zmožnost. Temu položaju je napravila konec šele dne 24. avgusta 1917 zakonu ustrezajoča postavitvev kolizijskega kuratorja za zadnjeimenovana dva v osebi Antona P., ko je na to mogel nastopiti v zmislu §-a 159 o. d. z.

Z ozirom na §§-e 21, 187, 243 in 1494 o. d. z. izhaja torej, da je šele v tem času odpadla ovira, ki je nasprotovala do tedaj vložitvi izpodbojne tožbe. Ker pa je od 24. avgusta do 7. novembra 1917, ko je bila vložena tožba, ostala 3 mesečna doba še odprta, je nazor prvega sodišča, da je bila tožba vložena prepozno, neopravičen in je na to dejstvo se opirajoča zavrnitev tožbe neutemeljena.

Pri tem pa je prizivno sodišče glede izpodbojne pravice Marka N. samega istega mnenja, kot prvo sodišče, da bi mu ta pravica ob njegovi smrti še pristojala, ker se trimesečna doba §-a 158 o. d. z. vsled določbe §-a 5 cesarskega ukaza z dne 29. julija 1914, šte. 178 drž. zak. proti njemu, kot vojaški osebi, še sploh ni pričela. Pri tem stvarnem položaju pa je ostala tudi njegovima zakonskima otrokoma Francetu in Ani N. pravica do tožbe zavarovana.

Ker po sedANJI razpravi zadeva še ni postala godna za razsojo, je bilo terej ugodivši predlogu prizivateljev izpodbijano sodbo po §-u 496 c. pr. r. razveljaviti in vrniti zadevo prvemu sodišču, da nadaljuje razpravo in na novo razsodi.

Sodišče prve stopinje je potem na podlagi nove razprave in vezana na pravno naziranje višjega sodišča ugodilo tožbenemu zahtevku.

Priziv tožene stranke zoper to sodbo je ostal brez uspeha. Višje dež. sodišče se je v svoji sodbi vobče sklicevalo na razloge svojega prvotnega sklepa ter še dodalo:

Ker stoji izpodbijana sodba v pravnem oziru na istem stališču, kakor sklep prizivnega sodišča z dne 4. februarja 1918 Bc II 4/18-1, s katerim se je razveljavila prejšnja sodba 1. stopnje, sedanji toženčev priziv pa v bistvu le pobija utemeljitev tega sklepa, se višje sodišče sklicuje za utemeljitev brezuspešnosti tega priziva na razloge razveljavljajočega sklepa, ki se v celoti vzdržujejo. Tam se je že pokazalo, da pravna presoja, izražena v sedaj pobijani sodbi pravnega sodišča, povsem vstreza zakonu. Pripominja se k prizivnim izvajanjem, da ne gre v slučaju §-a 159 o. d. z. za procesualno, marveč za materijelno-praven rok in da analogna uporaba izjemnega do-

ločila ni kratkomalo v vseh slučajih izključena. Akoprav je čim hitrejša pojasnitev razmerja statusa v javnem interesu, je zakonodavec pri noveliranju §-a 159 o. d. z. upošteval, da bi bilo zelo neumestno, če bi jel zakoniti tožbeni rok teči, predno bi bilo uveljavljenje možno dedičem moževim. To izhaja že iz določila §-a 159 o. d. z. v novi obliki o tožbeni pravici otroka, svoje zakonsko rojstvo izpodbijajočega. Brezdvomno iz istega razloga izvira tudi podaljšanje rokú za slučaj umobolnosti moža v §-u 158 (nova oblika). Iz tega se pač sme sklepati, da ustreza analogna uporaba §-a 1494 o. d. z. na izpodbojno tožbo dedičev moževih po §-u 7 istega zakona nagibom zakonodavca.

Ako uveljavlja prizivatelj, da se z novelo k obč. drž. zakoniku moževim dedičem, kojim po prejšnji obliki sploh ni pristojala izpodbojna pravica, lete vendar ni hotelo podeliti v večjem obsegu ali za dalj časa, kakor možu samemu, se v to ni dalje spuščati, ker ni istina, da bi po prejšnjem zakonu dedičem moža sploh nikaka izpodbojna pravica ne bila pristojala. § 159 obč. drž. zak. je določal že v stari obliki, da morejo dediči, ki bi bili prikrajšani na svojih pravicah, v 3 mesecih po moževi smrti izpodbijati zakonsko rojstvo otroka.

Konečni ugovor, da bi bilo po stvarnem položaju vendar že pred 24. avgustom 1917 možno, izpodbojno tožbo vložiti, je brez pomena, kajti ne gre za to, kdaj je sploh nastopila možnost postaviti kolizijskega kuratorja in bi bilo Frančiški N. kot materi strank že mogoče, zato poskrbeti; vpraša se le, kdaj sta zamogla nedl. Maks in Ana N. svojo zahtevo napram tožencu sodno uveljavljati, ker ni bila njuna mati, marveč sta bila ona sama po smrti Marka N. upravičena začeti izpodbojno tožbo. Le glede nju je bilo torej ugotoviti, od kdaj sta mogla dejansko izvrševati tožbeno pravico. To je bilo pa možno šele z onim dnevom, ko jima je postavilo varuštveno sodišče kolizijskega kuratorja, torej od 24. avgusta 1917 dalje, dočim jima preje to še ni bilo mogoče. Po pravici se je torej smatral ta dan kot začetek trimesečnemu roku, v katerem se je moralo zakonsko rojstvo toženca izpodbijati. —

Revizijo tožene stranke je vrhovno sodišče na Dunaju z odločbo od 4. junija 1918 Rv VI 77/18 iz razlogov druge instance zavrnilo ter zlasti povdarjalo, da nedl. Maksu in Ani N., katerima je bila 19. junija 1917 postavljena njuna mati Frančiška N. za varuhinjo, ni bila dana možnost za vložitev tožbe, ker ta njuna varuhinja, glede na predpis §-a 272 o. d. z. ni mogla in ni smela zastopati nobenega svojih nedl. varovancev, temveč je morala prositi sodišče, da je postavilo za vsako stranko posebej drugega kuratorja. Dokler pa ni to imenovanje izvršeno, se ne more trditi, da sta bila mladoletna tožnika zakonito zastopana, in zato tudi rok za predmetno tožbo proti njima ni mogel pričeti.

Dr. Fr. T.

b) Zmisel §-a 1 naredbe min. pravosodja in financ z dne 24. oktobra 1897, drž. zak. št. 251, ne more v zvezi s §-om 1395 o. d. z. segati dalje, nego da je erar kot cessus, dokler ne sprejme obvestila na predpisani način, upravičen plačati prvega upnika ali ž njim kakor si bodi poravnati se.

Deželno sodišče v Ljubljani je v pravdi tožiteljice A proti c. in kr. vojnemu erarju radi 8742 K s prip. s sodbo z dne 2. junija 1919 opr. št. Cg I 67/19/6 zavrnilo skrčeni tožbeni zahtevek.

Iz dejanskega stanu.

Tožnica je tožbo skrčila na sledeči trditvi in zahtevi: Firma F. je 1.) dobavila po naročilu glasom fakture z dne 3. oktobra 1918 za c. kr. erar blaga v skupnem znesku 6992 K in 2.) mu posodila več vinskih sodov za dogovorjeno vlogo 1750 K 40 h.

Pod 1.) navedeno blago je bilo od toženca redoma prevzeto, kupnina je plačljiva od dneva izdaje fakture in teko torej od istega dne 6% zamudne obresti.

Pod 2.) navedene sode je toženec prevzel, ni pa založil zneska 1750 K 40 h in tudi sodov še ni vrnil.

Obe ti terjatvi je firma F. odstopila tožnici v neomejeno in izključno last in sicer prvo terjatev v obliki pisma z dne 23. novembra 1918 trgovski in obrtni zbornici v Ljubljani ter to pismo izročila tožnici, ki je to cesijo rabila za prijavo terjatve pri na-

vedeni zbornici, vloženo z dopisom z dne 26. novembra 1918. O tej cesiji je tožnica obvestila toženca, predloživši mu od vojaške uprave izdane na c. in kr. operacijsko blagajno, vojna pošta št. 145, 465 in 220 glaseče se nakaznice in ga pozvala, da plača navedeni znesek v roke tožnice.

Toženec predlaga zavrnitev tega zahtevka, ker ni aktivne legitimacije glede na to, da predmetna cesija ni veljavna. Tu gre za terjatev napram državnemu zakladu, ki ni likvidirana in še ni bila odkazana v izplačilo nobeni državni blagajni; razven tega pa tudi odstopna pogodba ni bila naznanjena v zmislu naredbe z dne 24. oktobra 1897 drž. zak. št. 251, ki zahteva, da se mora zajedno z naznanilom odstopna pogodba z listinami dokazati. K tožbi bi bila radi tega edino firma F. legitimirana, ker od tožnice predloženi dopis obsega le obvestilo o cesiji in se je to obvestilo šele pri razpravi dne 2. junija t. l. izvršilo, dočim je za razsojo odločilen čas in položaj vložitve tožbe.

Razlogi.

Tožnica opira svojo tožbeno pravico (aktivno legitimacijo) na trditev, da ji je firma F. predmetni terjatvi odstopila v neomejeno in izključno last v obliki pisma na trgovsko in obrtno zbornico v Ljubljani z dne 23. novembra 1918. V tem pismu navedena firma imenovano zbornico le prosi, naj vzame na znanje, da je vse navedene terjatve že svoječasno in sicer po izdaji tozadevnih vojaških nakazil, oziroma faktur cedirala tožnici in so bile o tem posamezne operacijske blagajne obveščene.

Ugovoru toženca, da bi bila predmetna cesija neveljavna, ker gre za terjatev napram državnemu zakladu, ki ni likvidirana in še ni odkazana v izplačilo kaki državni blagajni, ni pritrđiti, ker je po členu IX št. 5 zakona z dne 27. maja 1896 št. 78 drž. zak. izrecno kot neizpremenjen, torej v veljavi ostali predpis dvor. dekreta z dne 21. avgusta 1838. zb. pr. z. št. 291 le kot izjemni zakon uporabljati samo v stvareh zadevajočih izvršilno postopanje, in ker veljajo za presojo materialnega prava glede prostovoljnih odstopnih pogodeb določila §§-ov 1392—1396 o. d. z.

Pritrditi pa je ugovoru toženca, da bi bila morala biti cesija naznanjena v zmislu ukaza ministrov za pravosodje in finance z dne 24. oktobra 1897 št. 251 drž. zak. V § 1 tega ukaza je namreč

določeno, da je ob odstopu pri državni blagajnici plačljive, zoper erar pristoječe terjatve o tem obvestiti s predložbo listinskega izkaza tisto oblastvo, ki je poklicano nakazovati plačilo. Tožnica takega obvestila s predložbo izkaza po listini ni dotrdila, in ker je tako dotrdilo predpisano in neobhodno potrebno (odločba z dne 9. julija 1912 Rev. I 569/12 Glaser-Unger št. 6003), je tožnici odreči tožbeno pravico in je bilo vsled tega, ne da bi se sodišče spuščalo v presojo drugih strankinih trditev ali ugovorov, zavrniti tožbeni zahtevk.

Prizivu tožiteljice je višje deželno sodišče v Ljubljani s sklepom z dne 14. julija 1919 opr. št. Bc 98/19/1 ugodilo, pobijano sodbo razveljavilo in stvar vrnilo pravnemu sodišču v novo razpravo in razsojo.

Razlogi.

§ 1 naredbe min. pravosodja in financ z dne 24. oktobra 1897 drž. zak. št. 251, slovom katerega je o odstopu zoper erar pristoječe terjatve obvestiti s predložitvijo listinskega dokaza ono oblastvo, katero je poklicano, da plačilo nakaže, ne more imeti v zvezi s §-om 1395 odz. dalekosežnejšega zmisla, nego da je erar kot cessus, dokler ne sprejme obvestila na navedeni način, upravičen plačati prvega upnika ali se ž njim kakor si bodi poravnati. Toda v le-tej pravni stvari toženi c. in kr. vojni erar niti ne trdi, da bi bil vloženo terjatev prvotnemu upniku že plačal ali se zastran nje drugače ž njim poravnal, nasprotno zanika obstoj vloževane terjatve sploh in tudi nasproti prvotnemu upniku. Da bi pa nedostajajoča obvestitev cessusa na zgoraj opisani način kratkomalo zabranjevala sodno uveljavljenje cedirane terjatve zoper erar, tega ne izraža navedena naredba niti ne vrhovnosodna odločba z dne 9. julija 1912 Rv I 569/12, ki se nanjo opira pobijana sodba; kaj takega bi tudi bilo v očitnem nasprotju z določbo §§ 1392, 1395 odz., slovom katerih postane cesija perfektna, čim ena oseba prenese terjatev na drugo in jo le-ta prevzame, ne da bi bila kot pogoj perfekcije določena tudi obvestitev cessusa.

Po pravici torej priziv uveljavlja pravopomotnost prvosodnega mnenja, da je že vsled nedostajajoče obvestitve cessusa o odstopu z listino v zmislu §-a 1 navedene naredbe, tožnici odreči

tožbeno pravico in zavrnil tožbeni zahtevek, ne da bi se sodišče pečalo s presojo drugih strankinih trditvev ali ugovorov.

Zato je bilo prizivu ugoditi in pobijano sodbo po zmislu §-a 496 c. p. r. razveljaviti v to svrhu, da sodišče prve stopnje, opustivši napačni zavrnilni razlog potom nove razprave in razsoje dožene upravičenost skrčenega tožbenega zahtevka še ob nadaljnjih pravnih ugovorih in trditvah. **A. G.**

c) Povračilna dolžnost radi obogatitve ne obstoja za pošte-nega posestnika.

Vojaška uprava je sklenila z A pogodbo na dobavo pol vagona suhih sliv kg po 6.50 K. — Maksimalna cena sliv se je prekoračila. A je dobila od voj. uprave 20.000 K predujma, od tega je plačala B-u in C-u 18.000 K na račun od njih dobavljenih 5716 kg sliv, s katerimi je A nameravala izpolniti pogodbo, sklenjeno z vojno upravo. Pri oddaji na železnico pa je slive žitni nadzornik zaplenil, ker niso bile s transportnim dovoljenjem opremljene. Pred predmetno tožbo je tožila A državni zaklad pod Cg I 119/18 radi plačila 17.154 K t. j. določen znesek po 37.154 K za 5716 kg sliv po 6.50 K manj na račun plačanih 20.000 K, B in C pa sta pod Cg I 130/18 tožila na plačilo ostanka kupnine 15.724 K. Obe tožbi sta bili zavrneni.

Tožbeni zahtevek, ki se je v predmetni pravdi glasil: Tožena stranka je dolžna c. kr. erarju (c. in kr. vojaški upravi) znesek 20.000 K s 5%_n zamudnimi obrestmi plačati in finančni prekuraturi povrniti pravdne stroške itd. je bil zavrnen iz nastopnih razlogov:

Iz navajanj obeh strank v tej pravdi v zvezi z onimi v pravni stvari Cg I 119/18, v kateri je bil tožbeni zahtevek toženke proti tožniku na plačilo ostanka kupnine v znesku 17.154 K s prip. s pravomočno sodbo z dne 18. novembra 1918 opr. štev. Cg I 119/18-16 zavrnen, je potrjeno, da sta sklenili stranki v aprilu 1918 povsem pravilno pogodbo, slovom katere je imela toženka dobaviti tožniku okrog pol vagona suhih sliv za kupnino po 6.50 K za kg.

Z ukazom urada za prehrano z dne 17. decembra 1917, štev. 488, drž. zak. je v § 1 točka 3 a določena najvišja cena suhih

sliv za izvirno blago z 200 K za 100 kg. Predmetna kupna pogodba krši torej vsekakor ta zakoniti ukaz in ni izvajati kake pravice ali obveze. Kolikor se torej tožbeni zahtevek opira na to kupno pogodbo, nedostaje mu zakonite podlage in ga je bilo v tem oziru zavriniti.

Pa tudi tožnikova navedba, da ima toženka vtoževani znesek brez pravnega naslova v rokah, da je torej ta znesek neopravičeno obogatena, ni utemeljena.

Iz navajanj toženke v že navedeni pravi Cg I 119/18 in lastnih navedeb tožnika v pravni stvari Cg I 130/18 in ondi razvidnih trditev sledi, da je toženka ravno radi predmetne kupne pogodbe s tožnikom sklenila s tožnikoma B in C navedenima v Cg I 130/18 kupno pogodbo in da sta ji le-ta dobavila dne 24. aprila 1918 skupaj 5716 kg suhih sliv za dogovorjeno ceno 5.90 K za kg, prejela od toženke na račun vse kupnine po 33.724 K 40 v istega dne odplačilo 18.000 K in da je toženka to izplačala od na račun ji danih 20.000 K.

Toženka je torej pogodbo toliko izpolnila, da je blago nabavila, deloma plačala, v Metliki navedenega dne tožniku, ozir. njegovim odposlancem dala na razpolago, in le samo radi zablembe ni prišlo do končne izročitve. Glede zneska 18.000 K torej ne more biti sploh ne govora o obogatitvi na strani toženke. Glede pridržanega delnega zneska 2.000 K pa je ne glede na to, da je imela toženka izdatke, pota in trud, da tudi ni bilo sodišču povoda za ugotovitev, koliko znaša kupnina za zaseženo blago in komu pripade, če in koliko pride morda tožnik do pokritja, izreči, da nasproti tožniku tudi za teh 2.000 K ni obogatela in bi se o tem dalo le premošljati, če in koliko velja to nasproti prvotnima prodajalcema, tožnikoma B in C v pravni stvari Cg I 130/18.

Tožbeni zahtevek je bil torej povsem zavrniti.

Zoper to sodbo je vložila tožeča stranka priliziv, s katerim se je kot pravnopomočno pobijalo stališče v prašanju o temelju tožbe zaradi obogatitve. Čim je pogodba nična, mora vsaka stranka dobiti in dati nazaj, kar je sprejela z ozirom na pogodbo. Glede stranke, ki pogodbe še ni izpolnila, potem gotovo ni dopustno razmotravati, kaj je že storila v namenu, da omogoči izpolnitev pogodbe, marveč zamore priti edino-le v poštev, kaj da ima od

strani še v svojih rokah, pri čemer je upoštevati zgolj pravno razmerje med pravnima strankama samima. Pogoja zahtevku zaradi obogatitve sta le: 1. da je toženec si pridobil stvar na stroške in od strani tožnika, 2. da tožencu nedostaje pravnega naslova, da stvar obdrži. Ta pogoja sta tukaj po sodnih vgotovitvah obadva podana. Oprostiti bi se mogla tožena stranka vračila vtoževanih 20.000 K le z ozirom za § 1174 o. d. z., katerega pa pobijana sodba po vsej pravici niti ne omenja, ker naredba z dne 17. decembra 1917, št. 488, d. z. ne prepoveduje nakupa suhih sliv, marveč le omejuje višino cen.

Prvosodno mnenje, da je tožena stran upravičena zaračunati svoje izdatke kot protivrednost prejetih 20.000 K, ni upravičeno; tudi ne glede na ničnost pogodbe je tožena stranka, ki dobave ni mogla izvršiti, dolžna vrniti tožniku, kar ji je ta plačal. Po §§-ih 1048, 1051 in 1064 o. d. z. preide nevarnost na kupca šele s prevzemom blaga; zaplemba blaga pred izročitvijo zadeva tedaj prodajalko kot lastnico (§ 1311 o. d. z.).

Slednjič bi se moralo tožbenemu zahtevku ugoditi vsaj v oni meri, kolikor svota 20.000 K presega po naredbi za 5716 kg po 2 K za kg dopustne kupnine. 11.432 K, torej vsaj glede zneska 8568 K.

Višje dež. sodišče v Ljubljani s sodbo od 13/6 1919 Bc 43/19-4 prizivu ni ugodilo.

Razlogi.

Pritrjati je prizivu, da je predmetno tožbo po njenih dejanskih navedbah šteti za tožbo zaradi obogatitve in da je potemtakem presojeti pravilnost prvosodne, tožbeni zahtevek zavračajoče sodbe načeloma raz to pravno stališče.

V tem pogledu pa nikakor ni, kakor izvaja priziv, pravno pomotno, ali celo nedopustno prvosodno razmotrivanje vprašanja, kaj da je tožena stranka plačala svojima dobaviteljema suhih sliv in ali in koliko se je v splošnem povečala njena imovina, kakor tudi ni kar od kraja kot pravnopomotno zanikati upravičenost toženke, da si zaračuna svoje izdatke na prejetih 20.000 K. Nasprotno ustreza po zmislu in v meri §§-ov 1437 in 329—332 odz. to razmotrivanje zakonu.

Pobijana sodba dejansko ugotavlja, da je toženka baš radi predmetne kupčije s tožečo stranko sklenila za isto blago kupno pogodbo z B in C in da je le-tema svojima dobaviteljema baš iz vtoženega zneska 20.000 K isti dan, ko ga je prejela, odštela na račun kupnine 18.000 K.

Ta ugotovitev se v dejanski smeri ne pobija.

Zneska 18.000 K, tedaj toženka ob času vložene tožbe vsekakor ni imela več v rokah, niti ne kakršnega koli dobička iz njega, kakor to nesporno kaže potek pravde z imenovanima njenima dobaviteljema pod Cg I 130/18.

Enako pa tudi glede ostanka 2000 K ugotavljajo — tozadevno pač nekoliko pičli — prvosodni razlogi, da je imela toženka še izdatke, pota in trud, in zanikajo njeno obogatitev.

Ugotavlja se s tem, da je tudi ta del prejete kupnine po okolnostih, povzročenih baš vsled predmetne kupčije, že izčrpan. Ker priziv tudi te ugotovitve ne pobija, stoji, da je toženka vso vtoževano vsoto 20.000 K baš vsled predmetne kupne pogodbe in v njeno svrho porabila brez kakega haska zase.

Da je toženka postopala, razpolagajoč na navedeni način z novcem, ki ga jej je bil tožnik plačal na račun, tako, kakor poštena posestnica, za to govori najprej domneva §-a 328 o. d. z. Kaj nasprotnega tožeča stran niti ni trdila, zlasti ne, da bi se bila tožeča stranka ob plačilu nahajala v kaki zmoti, kamoli da je toženka o tej zmoti vedela ali jo iz okolnosti morala sklepati (§ 1437 o. d. z.). Nasprotno izhaja iz lastnih navedeb tožeče stranke, da je le-ta vedela na eni strani o prekoračenju za suhe češplje določenih najvišjih cen, saj sama uveljavlja iz tega prekoračenja ničnost pogodbe, in da je na drugi strani vedela tudi za okolnost, da je toženka trgovka, ki predanega blaga ne producira, ampak si ga šele nabavi, vsled česar je tudi poraba na račun dane kupnine v svrho poplačila lastnih dobaviteljev in drugih stroškov bila povsem naravna stvar, ki je ž njo morala računati tudi tožeča stranka.

Ko tedaj uravnava §-a 1437 o. d. z. dolžnost, povrniti plačan nedolg, z vidika poštene ali nepoštene posesti, pošteni posestnik pa ima po §-u 329 o. d. z., pravico, reč po svoji volji rabiti porabiti in celo uničiti, se po razmotrivanem stvarnem in dejanskem položaju po pravici ne more priznati povračilne dolžnosti

toženkinе glede prejetega zneska 20.000 K niti v celoti niti v kakem deležu.

Pri tem pravnem stališču se z ostalimi prizivnimi izvajanjimi kot nemerodavnimi ni bilo več pečati, marveč prizivu je bilo že iz gorenjih razlogov odreči prizivni uspeh. **Dr. Ž.**

d) Najemnik je prekludiran z vsemi ugovori zoper odpoved, ki jih ni podal v osemdnevnem roku, in si ne more pridržati nadaljnjih navedeb za ustno razpravo (§ 562 c. pr. r.).

Tožnica je kupila s pogodbo z dne 7. decembra 1918 hišo št. 48 v H., v kateri ima toženec že od leta 1916. v najemu stanovanje za sebe in ženo ter za taščo z dvema sinovoma.

Ker najno rabi v kupljeni hiši pritličje za stanovanje svoje rodbine in svoj obrt, zato je tožencu odpovedala dotične prostore, ki jim ima v najemu toženec proti enomesečni odpovedi.

Toženec ugovarja stvarno, pa tudi formalno, da tožnica še ni vpisana v zemljiški knjigi kot lastnica kupljene hiše.

Tožnica pa opozarja, da toženec v svojem ugovoru zoper odpoved ni označil teh ugovorov, ki naj se torej zavrnejo kot zakasneli in odpoved njena izreče za veljavno.

O k r a j n o s o d i š č e v Ljubljani je s sodbo od 18. januarja 1919 C II 5/19, izreklo, da odpoved ni veljavna, iz razlogov:

Nesporno je, da tožnica do danes v zemljiški knjigi ni še vpisana kot lastnica.

Po § 1120 o. d. z. bi bila tožnica kot nova lastnica za odpoved legitimirana le, če bi bilo zemljišče s hišo njej že izročeno. Pod izročitvijo misli o. d. z. brez dvoma pravno izročitev, ki je pri nepremičninah mogoča le s prepisom v zemljiški knjigi (§§ 425, 431 o. d. z.). To naziranje potrjujejo tudi ponovne odločbe najvišjega sodišča, zlasti odločba z dne 31. decembra 1907 (r. pr. 199), v kateri je izrečeno, da je le vknjiženi kupec legitimiran za odpoved.

Prizivu tožnice je dež. sodišče v Ljubljani s sodbo od 20. marca 1919 ugodilo in odpoved izreklo za veljavno.

R a z l o g i.

Utemeljen je prizivni razlog napačne pravne presoje, ker se je prvo sodišče oziralo na ugovore, ki jih je toženec navedel še le pri razpravi, to je po preteku osemdnevnega roku, določenega v § 562 c. pr. r.

Po § 562 c. pr. r. mora najemnik zoper odpoved podati svoje ugovore v določenem roku. Isto besedilo imata določbi § 550 c. pr. r. v mandatnem postopanju in § 557 c. pr. r. v meničnem postopanju. Teh določb ni moči drugače tolmačiti, kakor da nasprotnik (toženec) po poteku nepodaljšjivega roku ne more uveljavljati nobenih drugih ugovorov, ker bi sicer toženec zasilne roke samovoljno lahko podaljševal do konca razprave. S tem je v označenih sporih omejeno splošno pravilo § 179 c. pr. r., po katerem je mogoče dejanske trditve uveljavljati do konca ustne razprave.

To pravno naziranje zastopa literatura (Neumann, komentar k §§ 550, 557, 562 c. pr. r.), kakor tudi judikatura (za postopanje v rabokupnih sporih odl. najv. sod. z dne 5. avgusta 1884, števil. 9059 Gl. U. 1022, 17. aprila 1902, števil. 5446, Právník 1902, str. 284, z dne 1. maja 1906, števil. 6612, Právník 1906, str. 664). V zadnjih dveh sodbah se izrecno povdarja, da pomenja »svoje« ugovore toliko, kakor »vse« ugovore. Izključena je torej vsaka izprememba ali dopolnitev podlage toženčevega ugovora; razprava je omejena na one ugovore, katere je toženec navedel pismeno ali ustno v določenem roku. Kakor je torej toženec prekludiran z onimi ugovori, ki jih ni pravočasno navedel, ravno tako je prekludiran z vsemi ugovori, če jih sploh ni pravočasno navedel. Če bi zadostovalo, da bi toženec splošno ugovarjal brez navedbe onih okolištin, na podlagi katerih pobija odpoved, zakonodajalec ne bi rabil besed »svoje ugovore«, temveč bi se bil poslužil splošne besede »ugovor« ali »upor« ali bi še posebej povedal, da ni potrebna navedba razlogov, kakor n. pr. v § 8 opomin. post.

Ker je toženec v tem slučaju v odprtem roku 8 dni vložil ali prav samo prijavil »ugovore« in si vse nadaljnje navedbe pridržal za ustno razpravo, le-ta pa se je vršila po preteku osmih dni, se prvi sodnik na dejanske okolištin, navedene od

toženca pri razpravi dne 18. januarja 1919, sploh ni smel ozirati.

Na tem pravdnem položaju prav nič ne spreminja ministrska naredba z dne 26. oktobra 1918 št. 381 d. z., ker ta naredba le omejuje odpovedne pravice najemodajalca in nudi najemniku le novo obrambeno sredstvo zoper odpoved, namreč trditev, da najemodajalec nima važnega razloga po zmislu te naredbe. Ta ugovor pa je treba, kakor vsak drug ugovor, uveljavljati pravočasno, to je tukaj v teku osmih dni, ker pravnega postopanja ta naredba ne izpreminja.

Prizivu je bilo torej ugoditi, tožiteljičino odpoved izreči za veljavno in v zmislu §§ 572 in 573 c. pr. r. naložiti tožencu takojšnje izpraznitev najetega stanovanja.

Dr. P.

Kazensko pravo.

„Gospodin Franjo“.

Višje deželno kot kasacijsko sodišče v Ljubljani je dne 21. maja 1919 (Kr 47/19) pod predsedstvom predsednika viš. dež. sodišča Kavčnika, v pričo podpredsednika viš. dež. sod. dr. Rogine, dvornih svetnikov Gabrijelčiča in Dukiča ter viš. dež. sod. svetnika dr. Kreka kot sodnikov, dalje avskultanta dr. Sajevica kot zapisnikarja, o ničnosti pritožbi v obrano zakona, vloženi po viš. drž. pravdništvu kot gen. prokuraturi v Ljubljani na podstavi javno opravljene razprave in ko je zaslišalo poročevalca dvornega svetnika Dukiča ter zastopnika generalne prokurature predsednika Jegliča razsodilo:

Razsodilo od 5. septembra 1914 Pr VII 80/14-1 — s katerim je deželno kakor tiskovno sodišče ljubljansko izreklo, da utemeljuje celotna vsebina neperiodične tiskovine „Gospodin Franjo“, roman, spisana od Podlimbarskega, izdan in založen po „Slovenski Matici“ kakor XXV. zvezek „Zabavne knjižnice“ v Ljubljani 1913 leta, natisnjen po A. Slatnarju v Kamniku, dejansko stanje hudodelstva po §-u 58 c) in pregreška po §-u 300 k. z. ter je v zmislu §-a 489 k. pr. r. potrdilo po državnem pravdništvu odrejeno zaplembo rečene tiskovine, prepovedalo po §§-ih 36 in 37 tisk. zak. od 17./12. 1862 št. 6 drž. zak. za 1863 leto razširjanje in ukrenilo uničbo zaplenjenih izvodov kakor tudi razdor

stavka cele tiskovine — krši zakon v §§-ih 58 c) in 300 k. z. in v §§-ih 489 in 493 k. pr. r. ter v §§-ih 36 in 37 tisk. zak. od 17./12. 1862 št. 6 drž. zak. 1863; le-to razsodilo je razveljavljeno, predlog državnega pravdnštva na potrditev zaplembe rečene tiskovine je odbit, zaplemba pa preklicana.

Razlogi.

Navedeno svoje razsodilo od 5. sept. 1914, Pr VII 80/14-1 je deželno kakor tiskovno sodišče v Ljubljani tako-le obrazložilo: Roman ima izrazito politično tendenco. Opisuje podrobno, da je okupacija Bosne in Hercegovine po (avstro-ogrski) monarhiji prinesla deželi brže vse drugo nego blagoslov, ter da je spravila prebivalstvo v še večjo bedo. Nazorno slika po očitvidno napačnih in izmišljenih dogodkih grozno popačenost in samovoljnost civilnih in vojaških oblastev ter skuša naščuvati domače prebivalstvo zoper le-ta oblastva (§ 300 k. z.). Posebno povdarja tlačenje srbskega dela prebivalstva ter odobruje z raznovrstnimi simpatičnimi opombami puntarske pokrete Srbov Bosne in Hercegovine, kar jasno kaže vzlasti konec pripovedi. S tem pa cika na odtrganje spojenih dežel od enotne državne zveze (§ 58 c) k. z.).

Toda temu pravnomočnemu razsodilu nedostaje zakonite podlage. Pisec knjige stremi za čisto drugačnim ciljem, nego ga mu podtika izpodbijano razsodilo. Nudi nam poljudno sliko tedanjih življenskih razmer v Bosni in Hercegovini, ki niso bile nikoli rožnate in se niso niti za časa avstro-ogrske uprave zdatno boljšale; žigosa neizprosno usodopolne hibe avstro-ogrskega upravnega sistema, nesposobnost in zakrknjenost upravnih činiteljev, katere popisuje z živimi bojami in jim sponaša prirojene ali v dolgoletni avstrijski službi pridobljene značajne in moralne napake. To pa ni, nego iskrena kritika razmer in ljudi in trpka ironija, pomešana z ostro satiro na njih nevzdržnost. Kritika, in naj je še tako ojstra, pa še ni ščuvanje ali hujskanje ali celo veleizdaja. Avstrijski državljani so smeli na vsak mogoč način svoje mnenje o javnih stvareh nemoteno izražati (čl. 13 osn. zak. od 21./12. 1867, št. 142 drž. zak.), po zakonu postavljenih mej takega izražanja pisec „Gospodina Franje“ ni prekoračil. Sicer pa je avstrijski drž. pravdnik šele proti koncu leta 1914 knjigo zasegal; več kakor poldrugo leto mu torej ni bila na poti, mogel jo je vsakdo brati in razširjati.

Zgol kratek in hiter vpogled v knjigo nam nudi tole sliko. Pisec ugotavlja opetovano, da je bilo ozemlje in ljudstvo Bosne in Hercegovine prej, ko je še ječalo pod turškim jarmom, skrajno zanemarjeno, ter je zato v vsem in povsod zaostalo (gl. str. 6, 47, 62, 449, 464); potem izvaja na podlagi mnogih zgledov in natanko obrazloženih dejstev, da je bila tudi avstro-ogrška uprava v marsičem zavožena, ker je vlada enostavno prenesla svojo neodkritosrčno poslovno metodo iz povsem drugačnih avstrijskih razmer doli na narodno, gospodarsko in kulturno različni Balkan, je pošiljala v okupacijsko ozemlje na sploh manj sposobne, drugorodne, deželnega jezika nezmožne uradnike in častnike, ki niso ljudstva razumevali, niti poznali njegovih vrlin in napak in niso mogli zato uspešno poslovati ter potrebe naroda upoštevati (gl. str. 11, 35, 49, 56, 57, 58, 59, 108, 188, 191, 253, 263, 337, 456). Nadalje pripoveduje, da je bila posledica takega nesmotre-nega postopanja vlade očitna neprijaznost in nagajivost javnih funkcionarjev napram narodu, katerega so ob vsaki priliki smešili, psovali in kruto ž njim ravnali (gl. str. 23, 35, 136, 212, 379, 414), dočim so sami sebe smatrali vzvišenimi nedotakljivimi bitji, katerim tiče nepogojna podrejenost in slepa pokorščina (gl. str. 13, 335, 374), a narod, ne samo da jih ni mogel spoštovati, nego da se jih je bal in jih imel za svoje nasprotnike (gl. str. 11, 24, 198, 209, 242, 349, 487).

Vkljub temu pa — tako se čita v knjigi — je bosanski narod imel trdno zaupanje v avstrijskega cesarja, mu je bil udan, ga nazival „naš car častiti“ in je kazal na prepadno razliko med njim in turškim sultanom (gl. str. 98, 171, 204, 395); nikdar ni grajal avstrijske uprave, temveč jo hvalil ter upal v boljše čase, ne samo za meščane, ampak tudi za kmete in vaščane (gl. str. 24, 56, 57, 107, 112, 145, 161). Danice Miloševičeve očeta označa pisec „za našo Avstrijo zasluženega moža, ker je pomagal tirati Turke iz Hercegovine in nam je pripravljaj pot v deželo“ (gl. str. 421), a glavna oseba v romanu, gospodin Franjo Vilar, nagovarja opetovano svojega prijatelja Kaludjera Jovico na mir in smotrenost, pobija njegove hajduške naklepe, svari njega in svoje drvarje zoper nasilstva in upornost in izraža svoje prepričanje, da morejo poklicani činitelji ne z okrutnostjo in z mečem, pač pa s človekoljubnostjo, umnim gospodarstvom in pravico pridobiti

ljudstvo za cesarstvo (gl. str. 145, 190, 200, 258, 290, 295, 313, 348, 435, 487, 502). Naposled označa pisec sam svoja izvajanja zgolj za „zlobno kritiko“ avstrijske uprave (gl. str. 456), potem ko je že z geslom „Istinu reci pa uteci“, postavljenim na čelu knjige (gl. str. 5) obečal, da bo samo resnico pisal.

Niti zvršetek pripovesti ne more dobromiselnemu čitatelju vzbujati pomislekov. Ni pač nič bolj naravnega, nego da sta se Vilar in Jovica izselila baš v Srbijo. Prvemu so službo v Bosni odpovedali. V Avstriji bi ne bil nič manj „nevaren“; tam bi bil zaman službe iskal. Jovica je bil radi svojega hajduškega mišljenja in delovanja povsod zasledovan, tudi v Avstriji bi mu ne bili prizanesli. Obrnila sta se oba tja, kamor ju je srce vleklo. V Belgradu je imel Vilar svojo zaročenko, a Jovica svojo sestro in sorodnico. Samo zlohotežu bi se mogla usiliti neverjetna misel, da je pisec romana Vilarja in Jovice Mikloševića zato poslal v Belgrad, da pokažeta Bošnjakom pot do svobode in dežele, kjer svoboda cvete in kamor bi moral vsak Bošnjak strmeti; besedilo pripovesti za to ne nudi nobene podlage.

Tiskovno sodišče, ki je v navedeni vsebini knjige zazrlo ščuvanje zoper gosposko in zoper avstrijska državna oblastva, si očitvidno ni bilo na jasnem o pravnih znakih pregreška po §-u 300 k. z. Ni pomislilo, da le-ta zakonita določba zahteva navlaščno delovanje z namenom, ukrepe, odločbe, ukaze oblastev v nič devati, zasmehovati, na nepokornost in upor zoper nje hujskati. Sama presoja oblastvenih opravil in ukrepov, označba, da so napačna, nepremišljena, državi in upravljenecem kvarna, pa ne krije pojma „ščuvanja“, čim ne nagovarja drugih na upor ali vsaj na nepokorščino zoper take ukrepe in njih povzročitelje. O kakem veleizdajniškem podjetju ni najti v knjigi niti sence. Nikjer ni niti z besedice namignjeno na kak punt, na kako ustajo, na verolomstvo ali celo odcepljenje komaj prisvojene Bosne in Hercegovine od monarhije. V pobijanem razsodilu ni povedano, kje in s katerim besedilom pisec odobruje puntarski pokret bosenskih Srbov; pač pa zamoščuje razsodilo ravno nasprotno stališče piščevo.

Iz gori navedenih razlogov je bilo ničnostni pritožbi v obrano zakona ugoditi ter razsoditi kakor v izreku sodbe.

Književna poročila.

Dr. Štefan Šágadin: Naš sadašnji ustavni položaj. Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov, IV. zvezek. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1920. 77 strani. Cena 16 K.

Veliko zanimanje za ustavne probleme, ki je po končani svetovni vojni zavladalo na celeni svetu, zrcali se v nebrojnem številu knjig in brošur, ki se bavijo z ustavnimi reformami. Od nebroja takih strokovnih literarnih izdelkov pa odpada na naš narod zelo malo, skoro nič. Naš državnopravni diletantizem — ki ga ostro graja pisatelj v tejle brošuri — se kaže tudi s tem, da se razpravlja o važnih ustavnih problemih pri nas le v polemičnih člankih političnih dnevnikov. Dosedaj nismo imeli niti o našem provizornem državnopravnem položaju sistematično izdelanega pregleda.

Tem večja je zasluga našega odličnega slovenskega rojaka, dr. Štefana Šágadina, načelnika v ministrstvu za konstituinto, da je v zgoraj navedeni knjigi zarisal sedanje ustavno stanje kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev in da je skušal pri tem razmotrivanju tudi pripravljati na probleme, ki jih naj reši bodoča konstituinta. Akoravno še nimamo pisane ustave, treba vendar, da se naša nova država, ki je mednarodno priznana, ki sklepa meddržavne pogodbe, ki ima svojo zakonodajo, svojo upravo in svoje pravosodstvo itd., upravlja po gotovih načelih. Načela, po katerih se upravlja država — najsi bodo ta načela pisana ali ne, definitivna ali provizorna — pa imenujemo ustavo. Ustava združuje pravni red v logično enoto; brez take enote, brez pravnega reda, ki se da enotno, t. j. brez protislovja pojmovati, ne moremo razumeti pravnega pojma države, ne moremo sploh govoriti o — državi. G. pisatelj izhaja od tega moderne pravnoteoretskega stališča, ki ga skuša z vso rigoroznostjo uveljaviti dunajski univ. prof. Kelsen in njegova plodovita, žalibog prav malo znana pravno-filozofska šola. Dr. Šágadinova razprava je tudi prispevek za spoznanje, kako neobhodno potrebna je jasna filozofsko-teoretska podlaga za praktične pravne probleme.

Najprvo razvija pisatelj zgodovino in pravni značaj našega ujedinjenja na podlagi sledečih zgodovinskih dejstev:

Kriška deklaracija, razsul avstro-ogrski monarhije, sklep črnogorske narodne skupščine (13. novembra 1918); ženevski pakt (9. novembra 1918), ki je sicer velike politične, ne pa juridične važnosti, ker ga srbska vlada ni sprejela, ter slednjič adresa Narodnog Veća prestolonasledniku Aleksandru (1. decembra 1918) in odgovor prestolonaslednikov.

Ta adresa in odgovor nanjo je pravni čin, meddržavni dogovor, sklenjen na eni strani po kraljevini Srbiji (predstavljeni po svojem prestolonasledniku), na drugi strani po neodvisni jugoslovanski državi, ki je

nastala revolucionarnim potom iz jugoslovanskih dežel bivše Avstrije in ki jo je predstavljalo Narodno Veče. Te države (torej tudi kraljevina Srbija) so s tem obojestranskim, spontanim, prostovoljnim aktom prenehale biti državnopravne individualnosti; zadobile so značaj teritorij, provinc, ki so vse enako podvržene edinstveni državni oblasti kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev. Ta država je edinstvena; ni torej ne državna zveza (Staatenbund), ne zavezna država (Bundesstaat). Naša država je ustavná monarhija z dinastijo Karadjordjevičev; ima formalno vse znake (razen upravnega sodstva), ki jih mora imeti ustavná država, t. j. parlament za zakonodajo in za kontrolo uprave, ministrsko kontrasignaturo za akte monarha, neodvisnost sodišč. Prej navedene decembrske izjave vsebujejo poleg »ujedinjenja« še marsikaj družega, kar pa po pisateljevem mnenju nima značaja predpisov, temveč le želj; n. pr. da se naj vršijo volitve v ustavotvorno skupščino najmanj 6 mesecev po sklepu mira. Dalo bi se o tem govoriti, da-li je to zgol »želja«, ne pa predpis. Sploh bi dala vsebina knjige povod k marsikaki polemiki, ker bi se mogli problem, posebni legislativno-političnega značaja, ki jih obravnava pisatelj, premetriti tudi pod drugimi vidiki. Potem pa bi iz te skromne ocene nastala druga knjiga. Omejiti se hočem le na sledeče polemične pripombe, ki se tičejo le strogo pravnih vprašanj.

V adresi izražena »želja«, naj narod voli v konstituanto po splošni, enaki in tajni volilni pravici pomeni po pisateljevem mnenju nekaj, kar se razume samo po sebi. V istem stavku zahtevana proporcionalna volilna pravica pa bi pomenila neopravičeno omejitev suverenosti zakonodajne oblasti. Te razlike ne razumem. Zakaj bi bila splošna volilna pravica sama po sebi umevna, proporcionalna pa ne? Če je zahteva splošnega volilnega prava obvezen (ali pa samo po sebi umeven) predpis, potem velja to tudi glede porpoca.

Po pisateljevem mnenju je bodoča konstituanta vezana glede oblike države in gledé dinastije. Gledé oblike države v tem zmislu, da mora ostati država edinstvena; in to radi tega, ker je bila ustvarjena po decembrskih izjavah edinstvena država; konstituanta ne bi smela ustvariti n. pr. zavezne države. Tu pa moramo ugotoviti najpreje to, kaj pomenja »edinstvena« država, posebno takrat, kadar je govor o ujedinjenju. Mislim, da je edinstvena = ena. To je posebno jasno za slučaj, kadar se združi več držav v eno. Izraz edinstvena država pa se uporablja tudi v istem zmislu kakor nemški »Einheitsstaat« (a contrario »Bundesstaat«). Ta razlika se pa tiče le notranje organizacije. Ravno v tem slučaju (kakor sicer v mnogih drugih) proti nevarnost, da se izgublamo v zgol terminologičnih sporih. Po mojem mnenju leži že v pojmu države, da je edinstvena, to je da ima le en prawni red; vsa pravna pravila se morajo nazadnje stekati v eno ustavo; le takrat moremo govoriti o eni državi. V to kategorijo pa spada tudi ona državna tvorba, ki jo imenujejo Nemci »Bundesstaat«. Tudi ta država je ena, zakaj vse dele te države združuje ena ustava. Iz političnih (pri Nemcih tudi iz dina-

stičnih) ozirov so sicer nazivali te dele tudi države, seveda ne - suverene države. Toda ne - suverena država se kvalitativno ne razlikuje od avtonomne provincije. Deli zavezne države se nazivajo lahko tudi avtonomne provincije. Kako moteče vpliva napačna terminologija, za to naj služi ta-le primer: Bivša Avstrija je splošno veljala za enotno državo v zmislu »Einheitsstaat«. Vendar so imele »provincije« te države v marsikakem važnem pogledu (n. pr. kar se tiče pravne moči deželnih zakonov napram državnim zakonom) veliko več pravic, nego so imele posamezne nemške takozvane »države« (G l i e d s t a a t e n) napram celotni bivši nemški državi (Bundesstaat). Konfuzija je tem večja, ker so nazivali posamezne dele, obenem pa tudi celokupnost vseh teh delov »Bundesstaat«. Pojem »zavezne države« se more torej nanašati le na notranjo organizacijo; Švica in »Zedinjene« (!) države severne Amerike so enotne države, akoravno uživajo posamezni deli teh držav velike pravice. Beseda »država« nas pri tem ne sme motiti, ozirati se moramo le na bistvo.

Konstituanta ima po mojem mnenju in mislim tudi po zmislu decemberskih izjav nalog, urediti ustavo države Srbov, Hrvatov in Slovencev. Vezana je torej na to, da ustvari ustavo le za eno državo, da ne deli te države v več neodvisnih držav. V tem širokem okviru pa konstituanta lahko napravi iz naše države, kar hoče, ona oblikuje lahko to državo tudi v obliko zavezne države. Pustimo na strani sporno juridično terminologijo ter vprašajmo direktno: Ali bi smela konstituanta uvesti francoski ustavni sistem pri nas? Odgovor: da Ali bi smela uvesti sistem, ki velja v Švici ali v Zedinjenih državah severne Amerike? Po mojem mnenju ne bi bilo proti temu nikakih pravnih ovir. Tako tudi ne proti kombinaciji teh sistemov. Iz istih razlogov bi konstituanta lahko obdržala monarhijo ali pa uvedla republiko. Proti tej drugi eventualiteti obstoja pa po pisateljevem mnenju druga ovira. On pravi, da pri ustvarjanju naše nove države ni sodelovala samo srbska država, temveč tudi dinastija Karadjordjevičev; monarhija s to dinastijo je vsled tega nedotakljiva točka naše ustave. To naziranje je po mojem mnenju napačno. Kontrahenta pri ujedinjenju sta bile samo jugoslovanska neodvisna država, reprezentirana po Narodnem Veču, in neodvisna srbska država, reprezentirana po prestolonasledniku. Ta je bil reprezentant kontrahenta, ne pa kontrahent sam. Pisatelj pravi na str. 33: »Srbija kao država u opšte mogla je izvršiti akte ujedinjenja samo u soglasnosti sa krunom i u ime krune kao imaoca državne vlasti.« Nasprotno! Krona je mogla izvršiti ujedinjenje le v imenu države Srbije! Soglašanje krone je bilo seveda potrebno; prav tako pa soglašanje srbskega ministristva. Oba sta le državna organa. Naziranje, da bi imela krona izven ustave, izven države še kako »osebno« pravico (tudi ta teorija ima precej zastopnikov) je juridično nevzdržna, — ker izvirajo vse pravice krone ali dinastije, naj si bodo še tako obsežne, edinole iz ustave prav tako, kakor pravice vseh drugih državnih organov. Argument torej, da se mora

stolonaslednik, na drugi strani po neodvisni jugoslovanski državi, ki je

monarhija obdržati, ker je dinastija sodelovala pri ujedinenju, ne drži. Konstituenta je svobodna tudi glede oblike vlade: monarhije ali republike. Argumentiral sem le na podlagi decemberskih izjav.

Vprašanje kompetence konstituante pa sega globlje. Vpraša se namreč, ali se da konstituenta kot suveren organ države in kot najvišji izraz narodne volje sploh omejiti? O tem se je v francoski literaturi veliko razpravljalo, v novejšem času ravno o priliki nekega vprašanja, ki je podobno našemu primeru. Po posebnem francoskem ustavnem zakonu iz l. 1884 ni dopusten predlog glede izpremembe republikanske oblike države. Po francoski ustavi iz l. 1875 pa ima konstituenta, to je poslanska zbornica in senat združena v en kolegij (assemblée nationale) pravico revidirati, torej izpremeniti celo ustavo. Ali sme pri tej priliki tudi uvesti monarhijo? Vprašanje je sporno. Odlični državoslovec Esmein meni (v knjigi »Éléments de droit constitutionnel«), da je tudi konstituenta vezana na republikansko obliko; odlični jurist Duguit (v knjigi »Droit constitutionnel«) pa smatra konstituento tudi v navedenem pogledu za popolnoma svobodno, tako da more izpremeniti kakor vsako drugo ustavno določilo tako tudi določilo glede republikanske oblike. Temu mnenju se je pridružil tudi Bonde, Droit Constitutionnel, Paris 1914, p. 82: »L'Assemblée nationale de 1884 n'a pas imposé indéfiniment au pays ses conceptions sur la forme de l'Etat; elle n'a pu lier les générations futures, qui doivent rester maîtresses souveraines de leurs destinées; sinon le peuple impuissant à obtenir par le jeu normal des institutions le changement politique objet des vœux de la majorité, sera obligé de recourir au moyen violent d'une révolution.« Kar pa velja za konstituento, ki spremeni že uveljavljeno in oblikovano ustavo, mora še bolj veljati za tako konstituento, ki naj oblikuje prvo ustavo za novo državo.

Ne morem se spuščati v zelo zanimive probleme, ki jih obravnava gosp. pisatelj v nadaljnjih odstavkih: sedanja organizacija uprave in njen kritični pregled, racionalne osnove za provizorno ureditev naše upravne organizacije, glavni problemi konstituante. Glede tega zadnjega odstavka pripominjam le, da so izvajanja o ustvaritvi parlamentarnega gornjega doma in o sestavi tega doma zelo vredna uvaževanja. Še bolj pa to, kar navaja gosp. pisatelj s prepričevalnimi argumenti za skorajšnjo uvedbo upravnega sodstva.

V brošuri ima v dodatku tiskane sledeče važne dokumente: Krško deklaracijo, Ženevski ugovor in Pariško resolucijo. Vsakemu, ki se zanima za našo bodočo ustavo in za našo državo sploh, priporočam kar najtopleje Ságadinovo knjigo, iz katere bo videl, kako težki in zanimivi problemi nas čakajo. Hvaležni moramo biti gosp. pisatelju za to lepo, veleinteresantno in nam vsem prepotrebno knjigo.

Univ. prof. dr. Leonid Pitamic.

Juridična fakulteta v Ljubljani.

Dne 23. avgusta 1919 je bil v Službenih novinah kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev pod št. 85 in dne 1. septembra 1919 tudi v Uradnem listu deželne vlade za Slovenijo pod št. 140 objavljen zakon, da se osniva v Ljubljani univerza kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev s petimi fakultetami (teološko, juridično, filozofsko, tehniško in medicinsko), ki naj se otvorijo v pričeku šolskega leta 1919/20. Kmalu potem so bili za vse fakultete imenovani prvi profesorji, ki so tvorili »univerzitetni svet«, prvo reprezentanco novega avtonomnega vseučilišča. Izza velikega preobrata je bilo preteklo le nekoliko mesecev, in že je bil dovoljen in ustanovljen v središču Slovenije vrhovni znanstveni in kulturni zavod, ki si ga je narod želel v večjem ali manjšem obsegu, odkar se je zavedati začel svoje samobitnosti, ki se je pa zanj tudi zastoj pehal in celo v poluretekli dobi brez nade, da bi ga v stari državi še dosegel.

Kar je bilo poprej nad pol stoletja nemožno, to se je zgodilo sedaj v kratkem vsled ujedinjenja s Srbijo, vsled bratske vzajemnosti, ki se je uprav ob tej priliki sijajno izkazala, in vsled želje po napredku vseh treh plemen, ki jo je iskreno vpoštevala naučna uprava, na čelu jej tedanji minister prosvete, prezaslužni Ljuba Davidović. Kako je hitro prišlo potom posebne vseučiliške komisije, je kolikor toliko znano.¹⁾ Društvo »Pravnik« je imelo v tej komisiji tri zastopnike in sicer dra. D. Majarona kakor predsednika, dra. M. Dolenca in dra. A. Šviglja.

Ko smo se v dolgi pretekli dobi borili za ustanovitev visoke šole v Ljubljani — in pri tem so imeli odlično vlogo slovenski pravniki, zlasti društvo »Pravnik« — postavljali smo v prvo vrsto nauke pravoslovne. Prvič iz praktičnega razloga, ker se je uvažalo slovensko uradovanje v pravosodstvu in v politični upravi, drugič, ker so se bila že vršila pravoslovna

¹⁾ Obširno in temeljito je to razložil na podlagi zapisnikov vseučiliške komisije njen član vseučil. profesor dr. Jos. Srebernič v Času I. 1920 na str. 91—107.

predavanja v Ljubljani (leta 1849.) in na vseučilišču v Gradu (leta 1850. do 1855.), in tretjič, ker smo se sklicevali na to, da bi bilo za začetek še najlažje pridobiti slovenskih učnih moči za pravno in državno vedo, pa tudi računati z zadostnim številom slušateljev - pravnikov. Tudi smo svojčas (leta 1890.) zahtevali v zakonodajnih zborih, pustivši drugo na stran, da naj se osnuje v Ljubljani slovenska pravna akademija. Sedaj pa, ko je bila univerza dovoljena, hotelo je naključje, da je juridična fakulteta stopila zadnja na plan. Prvi zanjo imenovani redni profesorji (Žolger, Pitamic, Vošnjak) bili so še v jeseni, ko so se druge štiri fakultete hitro organizirale in pripravljale za začetek zimskega semestra, vsi zaposleni pri naši mirovni delegaciji v Parizu. Zgodovinsko zanimivo ostane, da je prvi fakultetni svet naše juridične fakultete začel poslovati v Parizu in od tamkaj vodil nadaljne priprave za fakulteto, dokler ni ob novem letu nastopil v Ljubljani prof. dr. Pitamic in se mogel posvetiti edino-le zadevam fakultete. Zimski semester univerze v Ljubljani se je torej pričel in moral vršiti — brez juridične fakultete.

Kolegij profesorjev pa se je kimalu popolnil s tem, da so bili koncem januarja imenovani še dr. G. Krek in dr. A. Skumovič za redna profesorja, dr. R. Kušej pa za izrednega profesorja. Tudi se je potem kolegij konstituiral tako, da je bil izvoljen za dekana prof. dr. L. Pitamic, za poddekana pa prof. dr. G. Krek. Marljivo se je potem delalo za notranji ustroj, za popolnitev učnih moči v poletnem semestru, za osnovo knjižnice, za prireditvev prostorov itd. In ko so druge fakultete nastopile poletni semester, je bilo vse pripravljeno, da je lahko začela svoj učni poklic tudi juridična fakulteta.

Dne 15. aprila se je vršila slovesna otvoritev juridične fakultete, obenem praznik za celo univerzo, ker so se na ta način zaključila prva pripravljalna dela in je stopila tako v življenje cela univerza. Ob 11. uri je bila napolnjena stara deželnozborna dvorana z odličnim občinstvom, z načelniki vojske, vlade in oblastev, zastopniki raznih pravnških poklicev in kulturnih institucij, z damami in z dijaštvom (na galeriji). Vsem je bilo brati na obrazih srčno veselje, da morejo prisostvovati ob tako izredni, za državo in narod pomenljivi priliki. Na

mesto, odkoder je svoje dni deželni glavar moral posegati z ostro besedo in zvoncem v razburjene debate, stopil je rektor prof. dr. P l e m e l j, da je nagovoril tihi zbor in s prisrčnimi besedami označil pomen tega dne, se zahvalil vsem činiteljem, ki so pripomogli k ustanovitvi univerze, in prosil tudi nadaljnih simpatij in podpore v svrhu kar najlepšega procvita univerze. Za tem, z živahno pohvalo sprejetim nagovorom je začel dekan prof. dr. P i t a m i c svoje otvoritveno predavanje o temi: Pravo in revolucija,¹⁾ ki je trajalo nad eno uro, polno globokega znanstva, mojstrsko po vsebini in obliki, končano z besedami pravne etike, ki so se nanašale na našo neodrešeno zemljo in posebno razvnele tudi srca navzočnih. Za podani užitek se je slušateljstvo skušalo oddolžiti g. dekanu z viharnim ploskanjem in mnogimi osebnimi čestitkami. S tem je bila slavnost pri kraju in občinstvo se je razšlo povsem zadovoljno ter s sladko zavestjo, da je ta pričetek najboljši »omen« za bodočnost naše juridične fakultete.

Vivat, crescat, floreat!

Juridična fakulteta je nastanjena s prostori za dekanat, predavanja in knjižnico v deželnem dvorcu«. Za poletni semester se je vpisalo nad 200 slušateljev.

Predavajo pa:

Red. prof. dr. Ant. S k u m o v i č: Institucije rimskega prava, 6 ur. — Civilno sodno postopanje, 6.

Izred. prof. dr. Rado K u š e j: Katoliško cerkv. pravo, 4. — Obris cerkveno - pravne zgodovine, 2.

Hon. prof. dr. Janko P o l e c: Zgodovinski razvoj sedanjega javnega in privatnega prava, 4.

Red. prof. dr. G. K r e k: Obče državljansko pravo, 9.

Red. prof. dr. M. D o l e n c: Kazensko pravno postopanje, 5. — Izbrana poglavja iz posebnega dela kaz. zakonika, 2.

Hon. prof. dr. M. Š k e r l j: Trgovsko in menično pravo, 3.

Hon. nast. dr. St. L a p a j n e: Meddržavno zasebno in kazensko pravo s posebnim ozirom na medpokrajinsko pravo kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev, 2.

¹⁾ Izide v posebni knjižici.

Red. prof. dr. L. Pita mic: Pravna načela ustavopravne vede, 4. — Splošna načela upravnega prava, 2.

Hon. nast. dr. B. Senekovič: Obrtno pravo, 2.

Hon. nast. dr. H. Steska: Občinsko pravo, 2.

Red. prof. dr. I. Žolger in red. prof. dr. B. Vošnjak ne predavata v tem semestru, ker sta uradno zadržana, prvi v Parizu, drugi v Beogradu.

Razne vesti.

V Ljubljani, koncem aprila 1920.

(Poverjenišтво za pravosodje v Ljubljani.) Gospod dr. Vladimir Ravnihar, ki je bil dne 31. oktobra 1918 imenovan od predsedništva Narodnega Veča v Zagrebu »kot vrhovne oblasti države Slovencev, Hrvatov in Srbov« poverjenikom za pravosodje v Sloveniji in ki je opravljal to važno funkcijo z lastno mu marljivostjo in preudarnostjo primerno novi dobi in na splošno zadovoljnost, bil je vsled svoje ostavke rešen tega poverjeništvā z ukazom kralj. Visokosti prestolonaslednika z dne 8. marca 1920. Istega dne je bil imenovan za njegovega naslednika gospod višji deželnosodni svetnik Josip Fon.

(Vrhovno sodišče v Zagrebu.) Vsled odredbe z dne 28. novembra 1919 Ur. list št. 177 se je pristojnost stola sedmorice v Zagrebu začasno razširila, ob kratkem rečeno, na Slovenijo in Dalmacijo s pomočjo novoustanovljenega oddelka, ki veljajo zanj predpisi kakor za bivše vrhovno in kasac. sodišče na Dunaju. Za ta oddelek so bili z naredbo od 30. januarja 1920 imenovani pri stolu sedmorice: za podpredsednika senatni predsednik Fran E. Smeccchia, za vrhovnega drž. odvetnika generalni odvetnik Iv. Okretič, za svetnike dvor. svetnika dr. Ant. Verona in dr. Jos. Metličič, prvi drž. pravdnik M. Černe, višji dež. sod. svetnik Fr. Milčinski, sodni predsednik Jos. Žmavc, višja dež. sod. svetnika H. Lasić in dr. Ant. Furlan.

(Odlikovanje.) Dvorni svet. v IV. činovnem razredu dr. Janko Babnik v Ljubljani je po naredbi z dne 30. jan. 1920 odlikovan z redom sv. Save II. vrste.

(Osebne vesti.) Podeljen je: III. činovni razred predsedniku viš. dež. sodišča v Ljubljani Iv. Kavčniku, IV. čin. razred dvornima svetnikoma v Ljubljani Fr. Dukiču in Mih. Gabrijelčiču, naslov in značaj dvornosodnega svetnika prvemu drž. pravdniku v Novem mestu dr. Ant. Kremžariju, predsedniku okrož. sodišča v Celju dr. Jos. Kot-

niku, prvemu drž. pravdniku v Ljubljani Bož. Bežku in podpredsedniku dež. sodišča v Ljubljani Fr. Regallyju. — Imenovani so: sekc. svetnik dr. Milan Škerlj pri poverjeništvu za pravosodje v Ljubljani za dvornosodnega svetnika, predsednik okrož. sodišča And. Jeglič pri višjem drž. pravdništvu v Ljubljani za višjega drž. pravdnika v Ljubljani in tit. višji dež. sod. svetnik Fr. Peterlin za višjega dež. sod. svetnika v Ljubljani.

(Odvetniška zbornica v Ljubljani) šteje sedaj, odkar je njen okoliš razširjen na celo Slovenijo s Prekmurjem vred, 160 članov in 76 kandidatov. Po volitvi, ki se je vršila na zadnjem občnem zboru dne 20. decembra 1919, je sestavljen zbornični odbor tako: predsednik dr. Majaron; podpredsednik dr. Žirovnik; člani dr. Kalan, dr. Lovrenčič, dr. Pirc, dr. Fran Rosina, dr. Tekavčič in dr. Vodušek; nadomestniki dr. Fettich, dr. Kokalj, dr. Korun, dr. Novak in dr. Ravnihar. Disciplinarni svet: predsednik dr. Triller; člani dr. Juro Hrašovec, dr. Kokalj, dr. Lipold, dr. Novak, dr. Oblak, dr. Ravnihar, dr. Sabothy, dr. Vlad. Serneck, dr. Smole in dr. Švigelj, dr. Tavčar, dr. Tominšek, dr. Zupanc in dr. Žirovnik; nadomestniki dr. Fettich, dr. Hacin, dr. Klepec, dr. Kobač, dr. Korun in dr. Lavrenčič. Zbornični pravdnik je dr. Tekavčič, njegov namestnik pa dr. Pirc.

(Društvo slovenskih sodnikov v Ljubljani) osnovalo se je 26. januarja 1919. Namen ustanovitve je mnogostranski. Šlo je za to, da se najde stik med sodniki cele kraljevine in pripravijo tla za ustanovitev »Zveze jugoslovanskih sodnikov« za vse sodnike troimenega naroda. V taki zvezi bi se našel osebni stik med tovariši in olajšal vzajemni študij doslej še različnega prava v raznih delih velike naše domovine. Nadalje naj bi društvo stremilo za tem, da se vse posle, ki ne spadajo strogo v sodstvo, — čeprav zahtevajo tudi juridične predizobrazbe — sodnikom odvzame in se tem omogoči, posvetiti se z nečeljenimi silami svojemu pravemu poklicu. Skrbelo naj bi tudi, da se sodniški naraščaj vsestransko izobrazi, da bo svojemu ljudstvu res to, kar od njega sme zahtevati: vseskozi idealen sodnik. Ker so sodniki v prvi vrsti poklicani, da dajo mrtvemu besedilu zakona pravo življenje, šteje si društvo za nadaljno nalogo, priboriti sodniškemu stanu primeren upliv na zakonodajo, vsaj kar se tiče pravosodja. Društvo pa si nikakor ne more prikrivati dejstva, da spada k zdravemu, neodvisnemu sodniškemu stanu tudi njega neodvisnost v gospodarskem oziru, vsled katere naj že a priori zgine vsaka možnost, dvomiti nad dejansko neodvisnostjo sodnikov napram katerikoli stranki.

Pod to egido se je tedaj 26. januarja vršil prvi občni zbor, na katerem so bili izvoljeni sledeči funkcionarji: predsednikom dež. sod. podpredsednik Fr. Regally, podpredsednikom sod. svetnik Fr. Vedernjak, tajnikom sod. svetnik dr. Fr. Mohorič, blagajnikom viš. sod. svetnik Al. Žebre; za odbornike: viš. sod. svetnik Fr. Milčinski, sod. svetnik Ant. Nagode, drž. pravdnik dr. Rob. Ogoreutz; za odbornike-poverjenike: v Celju sod. svetnik dr. Jak. Doljan, v Mariboru drž. pravdnik dr. M. vitez pl.

Graselli, v Novem mestu sodnik dr. Gašper Stojkovič, avsk. dr. Jakob Hodžar; za preglednike računov dvor. svetnik Fr. Dukič, prvi drž. pravdnik Bož. Bežek, njuna namestnika viš. dež. sod. svetnik dr. Ant. Skumovič in sod. svetnik Iv. Vrančič.

Takoj po ustanovitvi je stopilo društvo v stik z Zajednico hrv. sudaca u Zagrebu, Zajednico sudaca za Dalmaciju v Splitu in Udruženjem sudija Bosne in Hercegovine u Sarajevu. Prvo se je preosnovalo, drugi dve pa sta se šele ustanovili. Društvo se je dalje obrnilo na predsedništvo prvoštopenog suda u Beogradu, sudbenog stola v Novem Sadu in sodišče v Cetinju. Sodniki v nekdanji kraljevini Srbiji še nimajo svoje lastne stanovske organizacije, temveč so včlanjeni pri Udruženju pravnikarja u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. S tovariši v Vojvodini in v Črni gori je društvo stika zaman iskalo.

Po delovanju društva doseglo se je dosedaj sledeče: 1. vsled prošnje, ki jo je vložilo dne 7. maja 1919, je poverjeništvu za pravosodje v Sloveniji z razpisom z dne 7. junija 1919, Štev. 2100 avskultantom in pravnim praktikantom v sodni pripravljalni službi dovolilo k njihovim adjutom mesečne v naprej plačljive podpore. 2. Dne 30. aprila 1919 bila je vložena prošnja z vsemi statističnimi podatki, da se podeli sodnikom, državnim pravdnikom in sodniškim kandidatom službena doklada v izmeri letnih 1800 dinarjev. Prošnja ni imela zaželjenega uspeha; doseglo se je le 150 K na mesec, ker se je ustvaril junctim z zahtevami ostalih sodnikov izven Slovenije. Tudi če bi se bilo prošnji celotno ugodilo, ne more nihče trditi, da so te doklade morda visoke. Sodniki polagajo pa odločilno važnost na to doklado, ker gredo s stališča, da jih mora država izločiti iz vrst ostalih državnih uradnikov, in morebiti uvrstiti v posebne, njih odgovornosti in njih delu ustrezajoče plačilne razrede, s posebno službeno pragmatiko.

Društvo je, kolikor gre za skupne interese vseh državnih uslužbenecv delovalo skupno in sporazumno z društvom državnih uslužbenecv kraljestva SHS za slovensko ozemlje v Ljubljani in gledalo na to, da se interesi akademikov ne zapostavljajo. V tem društvu je učlanjeno društvo v celoti. Za tako skupno akcijo je smatralo društvo ustanovitev »Samopomoči« na združni podstavi.

Poleg tega pa je posvečalo društvo svojo pozornost posebnim interesom sodnikov in akademikov in s temi skupaj započelo posebno akcijo za primerno zvišanje službenih prejemkov akademikov.

Naredba celokupnega ministrstva z dne 16. decembra 1919 v Urad. listu pod št. 836 je preveč znana, da bi bilo treba na tem mestu reči kaj več, kakor kratko samo poudariti, da se je glede na sodnike in vse akademike zgodilo baš nasprotno tega, kar so opravičeno zahtevali. Na sestanku organizacij javnih nameščencev-akademikov dne 22. januarja 1920 moral je predsednik našega društva konstatirati, da ima podporačnik samec na leto okoli 4000 K več prejemkov, kakor n. pr. višji sodni svetnik samec.

Po posledkih 1. rednega občnega zbora dne 2. novembra 1919 vložilo je društvo pri ministrstvu pravde več resolucij, ki se nanašajo tako na materijelno kakor na idealno stran društvenih smotrov. Glede materijalnega stališča se je zahtevalo v glavni stvari odpravo različnih službenih naslovov in čin. razredov, avtomatično napredovanje sodnikov, zagotovilo VI. razreda vsem usposobljenim sodnikom in državnim pravdnikom, na višjih mestih v višje razrede, ki odgovarjajo njih delokrogu in njih odgovornosti.

Resolucije izven materijelnega značaja zadevale so zlasti vprašanje veljavnosti naredb, ki se izdajajo ali se bodo še izdale.

Samostojno je bila vložena v Beogradu resolucija glede ustanovitve enotnega vrhovnega sodišča za vso državo. Prepozno je bilo, kajti tedaj bilo je že odločeno, da se ustanovi v Zagrebu pri stolu sedmorice poseben oddelek kot vrhovna instanca za Slovenijo in Dalmacijo. Enake zahteve odvetniške zbornice istotako niso imele nikakega učinka. Društvo je šlo potem za to, da dobe slovenski sodniki pri vrhovnem sodišču v Zagrebu toliko mest, kolikor jim jih dejansko gre po številu prebivalcev in sodišč, podrejenih novi instanci. To prošnjo je sklenil odbor takoj, ko je zvedel, kaj se namerava v Zagrebu (8. decembra 1919), jo odposlal v Beograd ter jo dal vročiti tudi obema slovenskima ministroma in načelnikom parlamentarnih klubov vseh strank. Imela je nepopoln uspeh.

Dne 7. marca 1920 se je vršil 2. redni občni zbor. Mesto odstopivšega odbornika tajnika bil je v odbor izvoljen dež. sodni svetnik dr. P. Skaberne, sicer pa se je sklenilo, da se ta občni zbor nadaljuje meseca maja, ko ima priti na razgovor zlasti sprememba pravil.

Društvo ima sedaj 216 članov.

V Ljubljani koncem aprila 1920.

Prošnja.

Vsem gospodom sodnikom, odvetnikom, notarjem, javnim in privatnim juridičnim uradnikom.

Za delovanje naše pravne fakultete v Ljubljani je velevažno, da si ustvarimo pravno biblioteko. Omejena sredstva, kurz denarja, težkoče pri transportih iz inozemstva ovirajo le količkaj povoljno ureditev te zadeve. Radi tega si dovoljuje podpisani dekanat obrniti se na vse prijatelje naše visoke šole, posebno pa na v jurističnih poklicih delujoče gospode s prošnjo, naj po možnosti prispevajo z darili: knjig, ki jih hvaležno sprejme podpisani dekanat. Poleg znanstvenih knjig bi bile najbolj potrebne nove izdaje zakonov in učne knjige (v hrvaškem in nemškem jeziku) za rabo študentov.

Dekanat pravne fakultete v Ljubljani.

Prof. dr. Pitamic.

